

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra genderových studií

Mgr. Martina Hynková, DiS.

**„Jiné světy“ žen Jazzové sekce
v období tzv. normalizace**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Hana Havelková, Ph.D.

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 13. 5. 2012

Martina Hynková

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala doktorce Haně Havelkové za její odborné a podnětné vedení. Mé velké poděkování patří bývalým členkám Jazzové sekce, které byly ochotny mi vyprávět o svých životech a vzpomínkách na Jazzovou sekci.

OBSAH

ABSTRAKT/ABSTRACT	5
1. ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
2. GENDEROVÉ VZTAHY VE STÁTNÍM SOCIALISMU V OBDOBÍ TZV. NORMALIZACE (1969-1989)	8
2.1. ‚Socialistický‘ genderový řád a jeho dynamika.....	9
2.2. Genderovanost produkce a reprodukce.....	12
2.3. Gender ve veřejné a soukromé sféře.....	14
2.4. Genderovaná intervence státních socialistických struktur.....	17
3. VYMEZENÍ POJMŮ: OPOZICE, UNDERGROUND A ALTERNATIVA	23
3.1. Opozice.....	23
3.2. Alternativa.....	25
3.3. Underground.....	26
4. JAZZOVÁ SEKCE – FENOMÉN ČESKOSLOVENSKÉ KULTURY 70. A 80. LET	29
4.1. Jazzová (a rocková) scéna v 70. a 80. letech v Československu – stručný přehled.....	29
4.2. Jazzová sekce, aktivity, činnosti a projevy nelibosti státního aparátu.....	31
4.3. Publicistická, vydavatelská, ediční a pořadatelská činnost Jazzové sekce.....	33
4.4. Represe vůči Jazzové sekci.....	37
4.5. O členkách Jazzové sekce.....	39
EMPIRICKÁ ČÁST	43
5. METODOLOGIE	43
5.1. Určení cíle výzkumu a výzkumné otázky.....	43
5.2. Výzkumná metoda, průběh výzkumu a analýza.....	43
5.3. Kritická reflexe.....	49
6. ‚JINÉ SVĚTY‘ ŽEN JAZZOVÉ SEKCE	51
6.1. Rostislava Paarová.....	51
6.2. Alena Prokopová.....	59
6.3. Eva Střížovská.....	65
6.4. Marcela Krčmářová.....	72
6.5. Kateřina Volková.....	79
6.6. Zuzana Zíková.....	86
6.7. Shrnutí výzkumu.....	91
7. ZÁVĚR	96
8. LITERATURA	98

ABSTRAKT/ABSTRACT

V diplomové práci se zabývám fenoménem Jazzová sekce, zájmovou organizací, která sdružovala na základě dobrovolnosti širokou jazzovou obec a aktivně působila v letech 1971 – 1986. Konkrétně si kladu za cíl rozkrýt proměnu a dynamiku činností a rolí členek Jazzové sekce, a to za pomoci zodpovězení výzkumné otázky: Jaké strategie pře/žití volily členky Jazzové sekce v období tzv. normalizace? Výzkumnou metodou se mi stala biografická metoda, kdy jsem uskutečnila a analyzovala šest rozhovorů s bývalými členkami Jazzové sekce, které jsem získala epizodickým narativním interview. Výzkumem jsem odhalila strategie pře/žití v období tzv. normalizace v podobě vstupu do společenství Jazzové sekce, vykonávanými činnostmi pro její fungování, výjezdy do zahraničí za kulturními událostmi, spojení s disentem a žití ve dvou světech. Vytvářené jiné světy členek Jazzové sekce se tak staly strategií pře/žití samy o sobě.

Klíčová slova

Jazzová sekce, genderový řád, soukromá a veřejná sféra, disent, underground, alternativa

This master thesis deals with the Jazz section of the Musicians' Union in the normalization period. It was an amateur organization which existed from 1971 until 1986. It took an active part in the area of jazz and united an extensive jazz community. The thesis aims at gender aspects of female Jazz section's activities and roles. The research question can be formulated as follows: Which strategies of living did female members of the Jazz section choose during the normalization? The thesis is based on a biographical method consisting of six interviews with former female members of the Jazz section. Those interviews were made via an episodic narrative interview. The author revealed the following strategies of living: accession to the Jazz section community, being an active member of the community, going abroad to visit cultural events, contact with dissent and living in two worlds. Making of these other worlds by female members of the Jazz section thus became strategies of living on their own.

Klíčová slova

Jazz section, gender order, private and public sphere, dissent, underground, alternative

1. ÚVOD

Společenství Jazzové sekce Svazu hudebníků ČSR, jenž v letech 1971 – 1986 aktivně zastřešovalo širokou jazzovou a kulturní platformu, je zajímavým sociologickým fenoménem. Toto společenství působilo legálně a umožňovalo tisícům občanů a občanek normalizačního Československa přístup k necenzurovaným informacím z hudebního a kulturního světa.

Jazzová sekce z doby jejího největší aktivity se dnes řadí mezi tzv. alternativní kulturu, nepatří tedy ani k undergroundu ani k opozici. Dokumenty o ní nám napovídají, co bylo jejím posláním, náplní a činností. Málomocný materiál ať už tištěný či dokumentárně zpracovaný ukazuje, jak se v Jazzové sekci žilo, jak se do ní její členové a členky dostali, co konkrétně tam každý z nich vykonával a jaký dopad to mělo na jejich životy. Ti, kteří shlédly dokument o Jazzové sekci, mohou získat dojem, že se jednalo o organizaci, kde působili výhradně muži.¹ Na fotografiích je možno zahlédnout tváře některých žen, ale promluvit je zde neslyšíme.

O ženách Charty 77, které působily v pozadí či neokázale v popředí, bylo napsáno několik studií. O členkách Jazzové sekce zatím nikoliv. Na jejich stopu v normalizačních dějinách mne přivedly autorky prací o genderových vztazích v socialistické společnosti, výzkumnice hnutí Charty 77. Se zájmem jsem rozkrývala a za pomoci bývalých členek zjišťovala další a další jména žen, které aktivně a nezištně pro Jazzovou sekci pracovaly a některé jí i žily. Toto společenství se stalo vrytou součástí jejich životní etapy, vznikaly v něm kamarádké, partnerské a přátelské vztahy mnohdy na celý život.

Práce si klade za cíl ukázat, jak se žilo členkám Jazzové sekce v období jejího největšího věhlasu. Ptám se, jaké strategie pře/žití volily členky Jazzové sekce v období tzv. normalizace. Pro zodpovězení této výzkumné otázky se mi stěžejním materiálem staly rozhovory s šesti členkami Jazzové sekce – Rostislavou Paarovou, Alenou Prokopovou, Evou Střížovskou, Marcelou Krčmářovou, Kateřinou Volkovou a Zuzanou Zíkovou. Vzhledem k tomu, že oblast mého zájmu je v literatuře zpracována jen okrajově, tyto rozhovory se mi staly nosným podkladem k hledání strategií pře/žití těchto žen. Pro svůj výzkum jsem zvolila biografický přístup, jež se snaží srovnáním různých biografí nalézt

---

¹ Jazzová sekce. Dokumentární TV film. 2008. Režie: Aleš Kisil.

podobnosti a vzorce životních drah a přispět k vysvětlení společenských jevů. S ohledem na mé soustředění se na životní etapu členství v Jazzové sekci jsem s narátorkami vedla biografický epizodický rozhovor (Denzin in Hendl 2005: 131).

V teoretické části práce čtenářstvo nejdříve seznamuji obecně s pozicí žen a mužů v normalizované socialistické struktuře společnosti (Corrin 1992, Havelková 1993, Heitlinger 1993, Wagnerová 1995, Fodor 2002, Vodochodský 2007). Zaměřuji se na genderový řád, nastavení veřejné a soukromé sféry, genderovanost produkce a reprodukce i intervenci státních struktur. Na tento exkurz do genderových vztahů v socialistické normalizační společnosti navazuji institucionálním vymezením pojmů opozice, underground a alternativa. Ty jsem do své práce zařadila proto, aby čtenářstvo získalo dobrý podklad k zarámování činnosti Jazzové sekce a k její postupné politizaci a směřování do undergroundu.

O samotném společenství Jazzové sekce pojednávám v kapitole věnující se jejímu vzniku, činnosti, vývoji i represi vůči tomuto společenství. Kapitulu uzavírá podkapitola o člencích Jazzové sekce, jenž nastiňuje, jak se o nich – jejich činnostech a rolích – hovoří v literatuře.

Empirická část ukazuje výsledky mého výzkumu strategií pře/žití členek Jazzové sekce. Přináší profily mých narátorek s analýzou témat spojených s životní etapou působení v Jazzové sekci – vstupem do Jazzové sekce, činností v ní, žití ve dvou světech, vztah k disentu, genderové vztahy a jiné. Vyprávěcí formou seznamuji s vývojem vztahu té které narátorky k Jazzové sekci, s vývojem její činnosti zejména ve spojitosti s rodinným stavem. Shrnutí těchto témat a vysledovaných strategií pře/žití nabízí poslední kapitola empirické části.

Touto diplomovou prací o ‚jiných světech‘ členek Jazzové sekce odkrývám žité světy žen, které v normalizační společnosti zároveň splňovaly normu pracující občanky a zároveň přecházely do světa hudby, kultury a vnitřní svobody.

TEORETICKÁ ČÁST

2. GENDEROVÉ VZTAHY VE STÁTNÍM SOCIALISMU V OBDOBÍ TZV. NORMALIZACE (1969-1989)

Socialistická společnost, její mechanismy, fungování, utváření a reprodukce jejich pravidel a norem se stala tématem prací řady autorek a autorů (např. Skilling, Corrin, Funk a Mueller, Heitlinger, z českých např. Havelková, Otáhal aj.). Pro to, aby vědkyně a vědci s různým oborovým zázemím lépe pochopili mechanismy, které byly opěrnými body této společnosti, pak nesmí opomenout kategorii genderu. Tato kategorií může napomoci rozkrýt fungování této společnosti. Proto se mi stane v této práci kategorií stěžejní. Pojímám jej stejně jako Johnson a Robinson (2007) ve společenském procesu jako rozmanitý, fluidní a variabilní, i třebaže také tlumený, vytvářející a zároveň omezující volby žen a mužů, jenž se týkaly jejich žití v každodenní socialistické společenské realitě (Johnson, Robinson 2007). Při úvahách nad spojitostí genderu a fungováním socialistické společnosti přitom neopomím, že gender byl konstruován nejen mocnou stranickou výkonnou mocí, tedy státem jako hlavním aktérem mocenských vztahů, ale i jednáním jedinců v každodenní interakci. Z pohledu generových vztahů při fungování stranického aparátu podle Wagnerové na jedné straně docházelo k inkluzi i umlčování žen jako ohraničené kategorie, na straně druhé lze hovořit o skutečné moci žen měnit genderové vztahy, a to ve spojitosti s jejich výkonnou funkcí v privátní sféře (Wagnerová 1999). Tímto byla mj. nastartována ideologie ‚silné ženy‘ v souvislosti s tím, že nesla tzv. dvojí břemeno v podobě rodiny a práce, či ideologie ‚osvobozené ženy skrze socialismus‘ (tamtéž). Ptám se tedy, jak státní a společenské síly zasahovaly a ovlivňovaly procesy, ve kterých byly ženy a muži schopni konstruovat své identity a realizovat své životy? Na příkladu proměny pozice žen a mužů ve státně-socialistickém genderovém řádu nyní ukážu, jak je možné pojímat proměny dualistických kategorií veřejný a soukromý, produkce a reprodukce či aktivní a pasivní (Vodochodský 2007, Harding in Šmausová 2002) a nastíním intervenci státu do této proměny. Před tím, než seznámím s touto

proměnou duálních kategorií, představím možnou interpretaci fungování genderového řádu v období státně-socialistického uspořádání společnosti.

2.1. ‚Socialistický‘ genderový řád a jeho dynamika

Každá z organizací má dle Connell pravidelně se opakující sadu genderových uspořádání, například kdo je rekrutován do té které práce, jaká lez rozpoznat společenská rozdělení, jak jsou podněcovány emocionální vztahy a vztah institucí navzájem. Modely genderového uspořádání představují genderový řád institucí jako určitý obvyklý znak života organizace (Connell 2002).

Genderové režimy jednotlivých organizací jsou součástí širších modelů, jenž přetrvávají v čase, v genderovém řádu společnosti. Genderové režimy institucí obvykle korespondují s celkovým genderovým řádem, mohou se od něj ale odchýlit, což je velmi důležité pro změnu. Některé instituce se mění rychle, jiné zůstávají pozadu; změna často začíná v jedné části společnosti a časem proniká do dalších částí (tamtéž).

Genderový řád institucí a celé společnosti je neodmyslitelně propojen se souborem vztahů, tj. způsoby, jakými jsou lidé, skupiny a organizace spojovány a rozdělovány. Proto je dle Connell (2002) nutné se zaměřit na vztahy, neboť gender je otázkou sociálních vztahů, v nichž individua a skupiny jednají. Genderové vztahy přitom zahrnují odlišnosti a dichotomie, ale i řadu dalších modelů (např. hierarchie moci mezi muži). Nutno připomenout, že gender musí být chápán jako sociální struktura a rovněž chápán v každodenních aktivitách a jednáních, jenž tyto uspořádání ovládají a řídí. Genderová uspořádání jsou ve skutečnosti vždy proměnlivá, jak lidské jednání vytváří nové situace a jak struktury rozvíjí tendence ke kritickým situacím. Toto je jedno ze základních teoretických východisek mé práce, kde hledám možnou proměnlivost vztahů a jejich vyjednávání, nacházení světů, kde platí určitá pravidla. Connell (2002) přitom rozlišuje čtyři hlavní struktury v moderním systému genderových vztahů, a to mocenské vztahy, vztahy produkce, emocionální vztahy a symbolické vztahy.

Vycházím-li z této teorie generových vztahů, pak se jejich dynamika a jejich reorganizace vyjevila zejména v produktivní a emocionální oblasti (Connell 2002) státní

socialistické společnosti v období tzv. normalizace.² Významným vlivem na utváření těchto vztahů měl proklamovaný socialistický model emancipace, který se stal průvodním aspektem ustaveného genderového řádu. Podobu tohoto modelu přehledně ukazuje ve své sumarizační práci Vodochodský (2007). Rozlišuje mezi dvěma procesy při konstrukci státního socialistického genderového řádu, první nazývá právě ‚nedokončeným projektem ženské emancipace‘ (zde vychází z autorek-socioložek Hany Havelkové, Jiřiny Šiklové a Aleny Wagnerové), druhý pak vysledovává v proměně veřejné a soukromé sféry (odkazuje na práce výše zmíněných socioložek, Einhorn 1994 aj.). V prvním pro nás nyní relevantním případě autor analyzuje postupný a deklarovaný proces emancipace žen; hovoří s odkazem na Možného³ o dvojsečnosti socialistického modelu emancipace – na jedné straně stály ekonomické zájmy státu, na straně druhé šlo o snahu o zrovnoprávnění pohlaví. Podstatné podle Wagnerové (2006) je, že se ženy při plné integraci na pracovní trh stávaly více ekonomicky i sociálně a psychologicky nezávislými na mužích, získaly osobní nezávislost a přestaly odvozovat svou sociální identitu od mužů (měly tedy svůj vlastní sociální status a nebyly definovány podle společenského postavení svých mužů). V podstatě se staly schopnými uživit samy sebe a svoji rodinu a tím, že se také zvyšovala jejich vzdělanostní a kvalifikační úroveň, stávaly se v období socialismu obecně nezávislejšími, samostatnějšími a sebejistějšími (Wagnerová 2006)⁴. Měly podle Kiczkové a Farkašové větší možnosti pro bohatší sociální kontrakty vně privátní sféry důležité ve společnosti ne tak stratifikované bohatstvím (Kiczková, Farkašová 1993). Československo se tak podle Wagnerové (1999) na konci socialistické éry vyznačovalo značnou, přitom ale nereflektovanou úrovní rovnoprávnosti žen a mužů.

Vodochodský (2007) upozorňuje, že se v rámci socialistické emancipace nepodařilo dosáhnout proměny tradičního způsobu fungování domácností, v nichž naprostou většinu povinností a úkolů i nadále zastávaly ženy, zachována tudíž zůstala tzv. tradiční dělba práce (Vodochodský 2007). S tímto se dle Kiczkové a Farkašové pojila i problematika

---

² Normalizací ve své práci rozumím stav společnosti mezi léty 1969 až 1989, kdy došlo ke zmrazení demokratizačního procesu v tehdejší Československu a tedy k obnově prosovětského režimu, který s sebou přinesl umrtvení společnosti a otupění politického odporu pomocí zastrahování, manipulace a korupce.

³ Možný, I. 1983. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: UJEP.

⁴ V této souvislosti se nabízí otázka ‚volby‘, kterou rozkrývá Ferree (1995). Můžeme se ptát, zda-li jedinci byly odkázány na svou volbu při proměně produktivních a emocionálních vztahů, kdy státní socialistické zřízení svou mocenskou kontrolní pozicí tuto ‚volbu‘ manipulovalo.

dvojitá role ženy, která bývá rovněž označena jako ‚nevyřešená‘. Nároky dvojí role v zaměstnání a rodině znamenaly pro ženy především v aktivní biografické fázi značné fyzické i psychické zatížení, snaha o sladění těchto dvou sfér byla doprovázena beznadějným pocitem ztráty času, stálým stresem a shonem (Kiczková, Farkašová 1993). Ženy byly redukovány na levnou pracovní sílu, kdy masivní nástup žen do zaměstnání byl více důsledkem státní politiky, která potřebovala této levné pracovní síly pro uskutečnění tzv. socialistické industrializace (Havelková 1993, Scott 1974).⁵ To s sebou podle Kiczkové a Farkašové neslo ztrátu ‚ženské identity‘, být si rovný znamenalo přijetí existujícího maskulinního modelu (maskulinní princip byl vnímán jako běžný lidský princip, maskulinní hodnotový systém, mínění a způsoby jednání se staly modely pro celou společenskou strukturu) (Kiczková, Farkašová 1993).

Například Šiklová (1993) emancipaci redukovanou na nezbytnost mít práci označuje jako socialistickou ‚pseudo-emancipaci‘, ta podle ní ztratila pozitivní pojetí a vedla k novému ‚ženskému osudu‘; Kiczková a Farkašová (1993) zase pro emancipaci používají označení androgynní (být si rovný znamenalo stejně participovat s muži ve společensky organizované placené práci), další autorka věnující se postavení žen v socialistické společnosti Ferree (1995) nato hovoří o ‚falešné rovnosti‘ získané na pracovišti, jež je užívaná k maskování širší formy nerovnosti z hlediska feminizace jistých zaměstnání, jejímž důsledkem bylo nižší statusové i finanční ohodnocení práce žen. Vidíme, že dle řady autorek samotná (legislativní) formální rovnost práv nevedla k rovnosti v reálu; podle Šiklové řada žen tímto získala chybnou představu o rovnosti (důsledkem toho si častokrát z pragmatických důvodů přály uzavření do privátního života) (Šiklová 1993).

Další zajímavý pohled na dynamiku pozice žen a mužů nabízí Wagnerová (1995). Ta v kontextu komunismu zdůrazňuje zejména ‚sexistický aspekt‘ a důsledky znárodnovacích a vyvlastňovacích opatření. Znárodnění nepostihlo kapitalisty a vlastníky jen jako takové, ale zasáhlo je i jako muže v samém jádru jejich identity a sebevědomí, protože s majetkem je zbavilo i důležitého atributu jejich společenské dominance (se socialistickou transformací společnosti nadto přestala existovat nebo ztratila svůj význam řada povolání, jež byly dosud tradičními doménami mužské seberealizace), tím tak byla podle autorky

---

⁵ Ženy unikaly mateřstvím odcizeným pracovním vztahům i prostředím. Převažující preference mateřství před kariérou se stala jakousi pevnou sociální konstantou, takže ženy, které ještě samy matkami nebyly, byly už dopředu hodnoceny jako ony a jejich případné pracovní ambice byly a priori limitované.

zlomena nejen moc kapitalistů, ale i podstatně omezena moc mužů (Wagnerová 1995). Slovy Connell muži pozbyly své patriarchální dividendy, tj. společné zkušenosti za účelem stabilizace mužské skupinové identity na úkor žen (Connell 2002). Tímto negativním ‚přerozdělením‘, při kterém muži ztratili, ale ženy nedostaly nic, se podle Wagnerové určitým způsobem zlepšily předpoklady participace žen na společenských zdrojích. „Dosavadní hospodářská nerovnost mezi muži a ženami se vyrovnala“ (Wagnerová 1995: 81).

Při obecném pohledu na vnímání společenských pozic žen a mužů, který nabízí Vodochodský (2007), bývají ženy popisovány jako někdo, koho život v socialismu navzdory reálné diskriminaci a fyzickému a psychickému vyčerpání z ‚dvojitého břemene‘ zoceluje, a kdo z něj nakonec vychází, i v porovnání se situací žen na Západě svým způsobem jako *vítězka* (Vodochodský 2007: 40). Podstatné z analýzy Vodochodského (2007) je, že byly – narozdíl od mužů – socialistickou politikou a její oficiální rétorikou identifikovány jako *skupina* a v některých ohledech také pozitivně diskriminovány, zejména ve spojitosti s tradičně vnímanou rolí matek, které se budu blíže věnovat později.. V případě mužů takovéto jednoznačné vymezení a zaměření chybělo, což znamená, že socialističtí muži byli a dodnes v mnoha ohledech jsou podle Vodochodského (2007) v obecné rovině genderového řádu jakoby ‚neviditelní‘. Nicméně způsoby, kterými tato státní genderovaná struktura a podmínky, které znevýhodňují ženy, operovala, nebyla podle Kiczkové a Farkašové (1993) obecně viditelná, a její skutečné genderové principy tak zůstávaly nevyřčeny.

2.2. Genderovanost produkce a reprodukce

V předešlé kapitole rozkrývající genderový řád v období státního socialismu jsem především ukázala, že ve spojitosti s tzv. emancipací žen, tedy zejména se zapojením žen na trh práce, došlo když už ne k úplné ekonomické, tak alespoň vztahové nezávislosti na partnerovi, kterou Šmausová hodnotí jako jeden z předpokladů genderového vyrovnávání (Šmausová 2006). Podle Šmausové ženy uplatňovaly na ‚mužsky‘ pojatém pracovním trhu své schopnosti a možnosti, a osvojily si tím určitý rovnoprávný habitus. Tím se pak oslabilo i panství mužů nad ženami v privátní sféře, které bylo již narušeno souběžným

zvýznamněním žen na pracovním trhu a zánikem funkce muže jako výhradního živitele domácnosti (tamtéž). Wagnerová (1995: 81) toto označuje jako ‚nezamýšlené efekty strukturálních společenských změn‘, jelikož uskutečnění rovnoprávnosti mezi muži a ženami bylo součástí politického programu socialistické přestavby společnosti. Šlo přitom dle Wagnerové o tlaky pracovního trhu diktované ‚osvobození‘ ženské pracovní síly jejím vyvázáním z tradičních vazeb v rodině a o oslabení funkce rodiny vůbec; nicméně o osvobození uskutečněno shora. Wagnerová zde nachází paralelu v tom, že většina mužů nebyla schopna uživit rodinu a tím dál kleslo jejich sebevědomí, ale zároveň s tím i jejich ochota a schopnost se o rodinu starat a cítit se být za ni zodpovědný, jak to odpovídalo představě tradiční role otce (tamtéž). Dle Ferre, která pojednává o podobách patriarchy v post-socialistickém Německu, nelze opomíjet, že patriarchální moc je jak soukromá, tak veřejná; vztahy uvnitř rodiny a státní politiky jsou arénami, v nichž je konstruována podřízenost žen a mužská dominance je uplatňována na každodenním základě (Ferree 1995).

V popisech utváření a reprodukce generového řádu v obou sférách vidím jistou vzájemnou propojenost právě mezi koncepty produkce a reprodukce v československé společnosti období tzv. normalizace. Významné se mi přitom jeví, jak popisuje Fodor, že stejně jako v liberálních kapitalistických společnostech, předpokládaná podřízenost žen byla i ve státním socialismu spojena s jejich reproduktivními povinnostmi (Fodor 2002). Ženy dle Corrin čelily nerovností na základě jejich schopnosti rodit a tímto jim byly přiřazeny sociálně konstruované genderované vlastnosti. Řada těchto očekávání vůči ženám z hlediska péče o děti vyústila v jejich přímý i nepřímý útlak jako ‚žen‘ (Corrin 1992). Ženy přitom podle Heitlinger přikládaly vysoké pozitivní hodnocení či mínění mateřství a rodině (Heitlinger 1996); navíc došlo transformaci chápání mateřské funkce ženy, kdy v 60. letech se z otázky ‚ženské‘ stává otázka dětská (Wagnerová 2006). Mateřství, jehož konstrukci se věnuje ve své práci Mateřská láska francouzská filozofka Elisabeth Badinter (1998), se stalo prostředkem emancipace. Téma produkce a reprodukce, tedy produktivita a plodnost žen, konflikt mezi prací a rodinou aj. mělo podle Corrin (1992) významné důsledky pro státní strukturální plánování v zemi.

Během komunistického období byla tedy role žen definována jako soulad ekonomických, mateřských a politických funkcí, všechny role – reproduktivní i

produktivní – přitom obecně ženy nakonec dle řady autorek shledaly jako zvládnutelné. Dominantním modelem zůstal podle Havelkové ten, kdy manželka-matka zastávala pracovní místo spíše než že by usilovala o profesní kariéru⁶ (řada žen byla zaměstnána v méně ohodnocených zaměstnáních, jenž nevyžadovaly náročnou práci a kdy jim situace dovoľovala skloubit ji s činnostmi spojenými s domácností) (Havelková 1993 in Heitlinger 1996); Castle-Kanerova ženy nazývá hrdinkami v práci a v mateřství (1992). Zapojení žen na pracovní trh tedy sice přineslo jejich ‚viditelnost‘ ve veřejné sféře; bylo ale doprovázeno slabou kvalitou podpůrných opatření a ekonomickým tlakem na ženy v návratu do práce; ženy tedy musely pracovat, volba byla podle Castle-Kanerove (1992) minimální; byl to navíc režim, kdo těžil z nastavené situace, nikoliv ženy (tamtéž). Ženy souhrnně řečeno podle Ferree nebyly ke službám mužům, ale byly instrumentalizovány státem jako patriarchou. Obraz těchto žen byl tedy ‚pracovnice-matka‘, které se podílí na reproduktivní a produktivní práci ve prospěch kolektivně maskulině-definovanému státu (Ferree 1993).

2.3. Gender ve veřejné a soukromé sféře

Soukromé a veřejné jsou dva koncepty ze souboru základních pojmů, jistá genderová univerza, jež strukturují všechny známé způsoby života i jednotlivce, kteří v nich žijí (další např. přirozenost a kultura, rozum a emoce, Harding in Šmausová 2002). Rozlišování mezi soukromým a veřejným bylo a zůstává podle Elshtain, která se těmito sférami podrobně věnuje ve své knize „Veřejný muž, soukromá žena“ (1999),⁷ základním pořadajícím principem ve většině společností. Havelková (1995) pojednávající o vzniku kategorií veřejné a soukromé sféry, resp. prostoru a o potížích spojených s doceněním těchto dvou kategorií, uvádí: „Tak, jako platí, že vztah mezi soukromou a veřejnou sférou determinuje společenské role obou pohlaví, platí i obráceně, že společenské chápání gender rolí je ve vztahu soukromého a veřejného jedním z hlavních strukturotvorných elementů“

---

⁶ Ve Východním Německu a v Československu byly všechny ženy zapojeny na pracovním trhu a pracovaly na plný úvazek, vydělávaly v průměru 40% příjmu rodiny; péče o děti byla zajištěna vně domov (Havelková 1993 in Heitlinger 1996).

⁷ Např. Elhstain (1999) vnáší ve své teorii požadavek po zachování, ale přebudování hranic mezi soukromým a veřejným, tedy úsilí zachovat obě sféry při současné snaze o společenskou rekonstrukci.

(Havelková 1995: 26). Upozorňuje rovněž, že funkce veřejné sféry jsou stále vitálně závislé na funkcích soukromé sféry, což se mj. projevilo v prostředí pro mou práci nejtěžnější, a to kulturní alternativní scény. Analýza soukromé a veřejné sféry v komunistické éře tedy ukazuje fundamentální proměnu obsahů a funkcí těchto sfér a činností v nich vykonávaných (Havelková 1995).

Proměnu obsahů veřejné a soukromé sféry jako jednoho z výše jmenovaných procesů při konstrukci státního socialistického genderového řádu tematizuje ve své sumarizující studii i Vodochodský (2007). V druhé polovině 60. let v důsledku snížení porodnosti podle něj dochází k podpoře žen-matek; v důsledku znárodňovacích opatření, vstupu žen do sféry placené práce při současném zachování jejich nezastupitelné role v domácnosti a faktické likvidace občanské společnosti její redukcí na několik dobře kontrolovatelných, státem zřizovaných organizací, se zcela proměnila váha veřejné i soukromé sféry v životě lidí. Dříve prestižní veřejná sféra zaměstnání, politické a občanské angažovanosti, která bývala hlavní doménou mužů, se náhle stala nezajímavou, nepříjemnou a mnohdy i nebezpečnou. Naopak soukromá sféra (někdy se hovoří o domácnosti, někdy o rodině), dříve vnímaná jako prostor pro rutinní a namáhavé ‚ženské práce‘, se stala hlavním útočištěm před nástrahami okolního světa a místem pro ventilování skutečných pocitů a názorů.⁸ Toto předefinování, jak ukážu v analytické části, se stalo významným i pro fungování společnosti Jazzové sekce. To, že se změnila váha veřejné a soukromé sféry ve prospěch té druhé, mohlo dle Vodochodského znamenat pro ženy určitou satisfakci. Ženy se mohly cítit, navzdory svému ‚dvojímu břemenu‘ a zjevné diskriminaci ve veřejné sféře, důležité právě proto, jak zvládaly svou roli v soukromí. I toto má ale své limity – ‚ženy totiž své stále přetrvávající nerovné postavení ve společnosti v zásadě akceptovaly‘ (Vodochodský 2007: str.).

---

⁸ Nárůst významu soukromé sféry z pohledu členek a členů socialistické společnosti zajímavě popisuje Havelková: „Protože se rodina stala poslední baštou svobody, přebírala mnohé funkce bývalé veřejné sféry. Rodinná výchova se stala extrémně důležitou. Morální a občanské vzdělávání záviselo pouze na učení se v rámci rodiny. Nedůležitost jednotlivce ve veřejné sféře přidávala rodině psychologicky na váze, protože to nyní bylo jediné místo, kde se mohla formovat lidská důstojnost. Ze stejného důvodu se rodina stala prostorem individuální tvořivosti, místem, kde mohl být člověk aktivní bez toho, aby jeho aktivity byly předepisovány státem. A konečně, rodina musela kompenzovat různé dysfunkce státní ekonomiky, nedostatek zboží, služeb atd.“ (Havelková 1993: 92).

Socialistický režim nabízel i nové příležitosti pro ženy v angažování se v samostatné zájmové politice, o které pojednává Heitlinger (1996). Participace ve veřejných organizacích byla motivována touhou získat přízeň komunistického režimu spíše než aspirovat k vykonávání konkrétních činností. Navíc skutečný smysl toho být aktivní nemohl být v době komunismu dosažen, když všechny aspekty veřejného života byly diktovány komunistickou stranou (Heitlinger 1996). Esencí socialismu bylo tedy jednak potlačení lidské subjektivity a individuality vůbec a jednak likvidace původní veřejné sféry, veřejný prostor byl za socialismu vystaven násilné regulaci státními orgány (Havelková 1993). Souhrnně řečeno, samotné žití genderu ve veřejné sféře, o němž pojednává Johnson s Robinson, bylo omezeno ideologií komunistické strany, státní socialistickou ekonomikou a autoritativní státní mocí. Ač existovaly alternativní genderové konstrukce vytvářené v rodině, na venkově, na pracovních místech, v soukromých životech, tyto konstrukce byly často přesně ohraničeny, a soukromí bylo zřídka kdy blahobytné v přeplněném a kolektivizovaném žití (Johnson, Robinson 2007). Přesto podle Havelkové (1993) svoboda, spontaneita a sebevyjádření našly často své působiště spíše právě v kruhu rodiny a blízkých přátel (Havelková 1993), a to mj. v důsledku ritualizace veřejného života (Přibáň 2005).

Orientace na soukromou sféru byla tedy důsledkem potlačení veřejné subjektivity. Rodina převzala zvláštní funkci jako útočiště morálních hodnot, rodina se stala polem pro náhradní ekonomickou aktivitu. Dle Havelkové byly ženy a muži vzhledem ke slabému výkonu státní ekonomiky, a sektoru služeb vůbec, nuceni zabývat se či se angažovat ve všech oblastech *do-it-yourself*, kde ale docházelo k dělení na tzv. ženské a tzv. mužské činnosti, zároveň ale i k participaci mužů na privátních činnostech. Obecně to byly spíše ženy než muži, které vytvářely kompenzační funkce rodiny a její celistvý životní styl; nicméně byly rovněž kompetentní ve veřejných záležitostech (např. v žádostech o rozvod) (Havelková 1993). Vidět ale rodinu jako ‚svobodnou zónu‘ je podle Castle-Kanerove velmi zjednodušující, její role byla velmi ambivalentní: na jedné straně byla sférou soukromí a úniku, na straně druhé byl tento únik do jisté míry manipulován – soukromá izolovaná rodina bylo právě to, co komunistické politické elity chtěly (Castle-Kanerova in Heitlinger 1996).

V otázce hranic veřejné a soukromé sféry je ale nutné poukazovat na nutnost reformulace distinkce těchto dvou sfér, na kterou upozorňuje Yurchak (in Oates-Indruchová 2008), kdy systém intervenoval do všech aspektů života jedinců. Kenney (1999), jenž ve své práci tematizuje participaci žen v polské Solidaritě, volá po nutnosti uvědomění si role žen v nabourávání těchto hranic v rámci jejich činnosti v (ne)politické opozici. Pro mou práci je důležité tímto prizmatem nahlédnout vztahy a každodennost členek Jazzové sekce.

2.4. Genderovaná intervence státních socialistických struktur

Socialistický politický systém napomohl vytvořit centralizované, statické prostředí, v němž politiky ovládaly řadu jiných sfér života; režim tak mohl využívat výhody totální okupace veřejného sémantického prostoru, jak tvrdí Ash (in Možný 1991), a nedovolit veřejnou debatu. Jinými slovy, v komunistickém období dle Corrin dochází ke strukturálnímu útlaku centralizovaným komunistickým systémem (Corrin 1992). Müller hovoří o totální destrukci politična, znehodnocení politiky je doprovázeno velebením a blahořečením soukromí jako enklávy úniku a svobody (Müller 2004),⁹ na což jsem poukázala v předchozí kapitole. V této kapitole představím, jakou roli sehrával stát při konceptualizování genderu samotnými aktéry socialistické společnosti.

Hlavními tématy, které předkládá Connell (2002) obecně ve spojitosti s konceptem státu jako jádra celé struktury genderových mocenských vztahů, což je pro moji práci při pochopení pozice socialistického státního aparátu stěžejní, je např. ‚neviditelná‘ exkluze žen. To, že stát má oprávnění ‚dělat‘ gender a reguluje tak genderové vztahy v širší společnosti, kdy aktivity státu nejen regulují genderové vztahy, ale konstituují je a formují genderové identity (např. kategorie ‚manžel‘ a ‚manželka‘). Díky těmto svým kapacitám a aktivitám je stát klíčovým cílem genderové politiky, proto dle Connell např. různá hnutí

---

⁹ Müller (2004) dále analyzuje mj. komunistické období, kdy se soustřeďuje na charakter jeho ‚destruktivního‘ vlivu. Podle autora jistá symbióza občanské společnosti a státu se stala po komunistickém převratu jednostranným prostředkem kontroly režimu nad občanskou společností. Všechny spolky se staly reprezentanty totalitního státu. Došlo ke ‚kolonizaci‘ státu ze strany české občanské společnosti prostřednictvím politických stran, což se pak v případě potřeby ukázalo jako dobrý předpoklad pro ‚kolonizaci‘ občanské společnosti ze strany státu. Došlo k zestátnění samosprávy – územní i zájmové -, která se stala formou kontroly a ovládnutí občanské společnosti ze strany státu.

chtějí dosáhnout svých cílů prostřednictvím státu, což byl v počátcích svého fungování i případ hnutí disidentského. Ve spojitosti s konceptem státu Connell také hovoří o tzv. maskulinizaci státu, jenž je především vztahem mezi státními institucemi a hegemonní maskulinitou, kdy státní moc je zdrojem boje za hegemonii v genderu a hegemonní maskulinita je zdrojem boje za státní moc (Connell 2002). Samotná komunistická strana - v českém prostředí symbolický zástupce státního aparátu - se dle Wagnerové vyznačovala maskulinní dominancí a nesmírně silnými patriarchálními a autoritativními strukturami a hierarchiemi, které po celou dobu existence socialismu zůstaly pro ženy prakticky neprostupnými (Wagnerová 1995).

Podstatné je, že státní socialistické společnosti východní Evropy, tedy včetně Československa, nahradily koncept racionálního individua či občana/občanky konceptem komunistického subjektu, osoby, jejíž politická participace byla přisuzována nikoliv jeho či její racionalitě a vlastnictví, ale totální obětavosti komunistické straně a přijetí jejich vedoucích jako hlavních autorit pro dobro komunity; ženy a muži se stali závislí na dobré vůli strany co se týče jejich živobytí, blahobytu i ochrany (Bruszt 1988); jak ženy, tak muži se stali dle Fodor subjekty státu,¹⁰ a to členstvím v několika jasně definovaných skupinách, jako ‚pracující‘, ‚mládež‘, ‚zemědělci‘, ‚členové/členky strany‘ či ‚ženy‘. Jedinci participovali na sociálním životě skrze získané členství v této sociální skupině, u členů těchto skupin se předpokládalo, že mají podobné problémy, charakteristiky a úkoly spojené s budováním komunismu (Fodor 2002). Státní systém, jak popisuje Corrin, systematicky vytvářel politiky založené na specifické *kolektivní identitě* ‚žen‘ (Corrin 1992). Ženy přitom dle ní nechtěly, aby jejich aktivity byly definovány jejich jménem. Fodor (2002) se přitom ptá: byl komunistický subjekt odgenderovaný? A pokud nikoliv, jak se dominance mužů vtiskla do nejzákladnějších komunistických politických konceptů? Pateman, Eisenstein a další teoretičky přitom tvrdí, že svobodný racionální jedinec není genderově neutrální, abstrakce genderu pouze skrývá jeho vepsanou maskulinitu (tamtéž). Odlišné pojmenování nabízí Havelková (1993), která hovoří o degradaci všech individuí na *objekty* (negativní zlepšení pozice ženy); posttotalitní vláda (Havel 1990) totiž zbavila jedince

---

¹⁰ Castle-Karionova (1992) uvádí příklad žen ve státním socialistickém Maďarsku, které nebyly vnímány jako méně racionální, ale jako méně schopné věnovat se komunistickým cílům, jestliže jejich věrnost byla směřována k jejich potomkům. Důsledkem toho bylo, že ženy nikdy nemohly získat důvěru a nemohly být integrovány se stejným statusem subjektu do státního socialistického politického systému.

individuální subjektivitu ve formě lidského autonomního rozvoje jako občanů, vlastníků, žen a mužů.

Také různá pojetí patriarchátu v období socialismu jsou pro porozumění fungování systému a sítí genderových vztahů užitečné.¹¹ Ferree rozkrývá vynoření dvou feminismů v poválečném Západním a Východním Německu, každý z nich reflektuje snahu žen interpretovat zkušenosti, jenž byly v základu odlišné. Každá z nich byla předem strukturovaná odlišným typem patriarchálního státního systému: Východní Německo odráželo principy veřejného patriarchátu a Západní Německo pak patriarchátu soukromého. Státní socialismus Východního Německa, který by se mohl připodobnit ke státnímu socialismu Československa, vytlačuje individuální mužskou vedoucí pozici, a tak si zvnitřňuje principy veřejného patriarchátu. Je tu snaha státní politiky o snížení závislosti žen na individuálních manželech a otcích, což ale zvýší závislost žen jako matek na státu (Ferree 1993); tzn. že ve veřejném patriarchátu zažívaly ženy svoje utlačování jako matky a bezprostředněji ve spojitosti s činností státu jako patriarchy (Ferree 1993). Role státu je proto ústřední a zřejmá, stát se stává pomyslným opatrovníkem, který mluví pro ženy spíše než by jim dovolil mluvit samy za sebe, pocit absence kolektivního politického hlasu zde lze vnímat jako aspekt bezmocnosti, který je jasně zřetelný ve zkušenosti podřízenosti žen kolektivní než-li individuální moci mužů. Základním tématem feministické kritiky proto je, že ženy jsou ‚instrumentalizovány‘ státem a tak musí být státní moc zpochybněna (tamtéž).

Odlišný pohled nabízí Scott či Wolchik (in Heitlinger 1996). Podle nich byly politiky komunistické strany paternalistické spíše než patriarchální. Strana garantovala zaměstnanost a byla jediným poskytovatelem sociálního zabezpečení. Toto poskytování dávalo komunistické straně její mocný a vše prostupující nástroj sociální a politické kontroly, a její základní garanci politické stability a legitimacy. ‚Sociální ochrana mateřství‘ byla obecně vítaná a ženami považována za samozřejmou, tedy zejména těmi, pro které se stalo relativně samozřejmé využívat na rodinu orientované služby a čerpat příspěvky poskytované paternalistickým sociálním státem. Wagnerová (1999) propojuje oba koncepty – podle ní byly socialistické společnosti společnostmi patriarchálně

---

¹¹ Kiczková a Farkašová (1993) hovoří o existenci tzv. *strukturálního patriarchátu*, pro něj je ‚emancipace‘ pojmovým základem; ty ženy, jenž se snaží překročit rámec rodiny a snaží se získat sebe-realizaci a sebe-vyjádření v kreativní aktivitě, jenž vyžadují čas a koncentraci, pociťují velmi silně limity a znevýhodnění patriarchátu.

paternalistickými – hovoří o tom, že tyto společnosti nebyly společnostmi mužů, ženy i muži měli společného protivníka a utlačovatele ve stranickém aparátu (nositeli státní moci nebyli muži, ale funkcionáři, kteří stejnou mírou vládli mužům i ženám). To podle autorky snižovalo ostrost pohledu pro subtilnější genderově specifické mechanismy útlaku a diskriminace.¹² Podle Castle-Karinove je ale nutné rozlišovat, co bylo ženám nabízeno a co to pro ně skutečně znamenalo, tedy dojít k narušení mezi zájmy zřetelně patriarchálního státu a zájmy populace žen; navíc ženy v Československu podle autorky byly připraveny hovořit o tzv. ‚mužském apartheidu‘ než o patriarchátu (Castle-Karinova 1992).

Závěrem chci zmínit pojetí samotného vyjednávání genderu, jak o něm hovoří Havelková (1993). Podle ní byl komunistický socialistický systém odlišný od systému nekomunistických států ve dvou významných oblastech. Komunistická strana držela úplný monopol nad politikami genderové konstrukce, z důvodu autoritativních institucí a jednání státního socialismu a z důvodu způsobu, kterým byl gender zastřen ‚ženskou otázkou‘. Genderové politiky rozšířené v době komunismu se nedovolávaly validity genderových odlišností, jelikož se předpokládalo, že všechny odlišnosti vyplývají ‚přirozeně‘ z sexuálních a fyzických odlišností mezi ženami a muži. Terminologie pro gender se tak nevytvořily. Tím, že se o ženách uvažovalo ve dvojím smyslu (ženy se stávaly v pracovním prostředí muži, ale v domácnosti zůstávaly ženami, gender byl myšlen jako ‚přirozený‘) znamenalo, že komunistický režim nevnímal gender jako odlišný od pohlaví (Havelková 1993).

+++

Obecně byl v období normalizace posilován obraz socialistické společnosti jako systému, který byl sice vnitřně rozdělen, jak sumarizuje Vodochodský (2007). Ovšem dělicí čára vedla napříč genderovými kategoriemi - rozděloval jak svět mužů a svět žen,

---

¹² Podle Wagnerové (1995: 82) ‚je nabíledni, že nebylo žádného důvodu, aby se ženy cítily být utlačovány muži‘. Stav společnosti a způsob vlády vyvolával mezi nimi spíše pocit solidarity. Muži i ženy měli *společného utlačovatele* v podobě stranického aparátu, který omezoval a reglementoval jejich život. V tom vidí ne-předpoklad pro vznik feministického ženského hnutí, ženy totiž nepociťovaly specifickou diskriminaci a útlak jako ženy, ale jako občanky společně s muži; na prvním místě systém postihoval člověka jako občana, teprve v dalších pořadích jako člověka-muže a člověka-ženu. Vedla-li dělicí čára ve společnosti socialistické mezi vládnoucím stranickým aparátem a ostatní společností, pak ve společnosti kapitalistické mezi světem mužů a světem žen. Obdobně hovoří Kiczková a Farkašová (1993), podle kterých hlavním konfliktem pro ženu bylo ‚žena vs. společnost‘ nikoliv ‚žena vs. muž‘.

tak odděloval ty, kteří vládou od těch, kteří jsou ovládaní (Vodochodský 2007). Vznikly dle Wagnerové vedle sebe existující organizované systémy: patriarchálně-paternalisticky organizovaný stranický aparát a společnost organizovaná na základě primární rodinné skupiny se silnou dominancí žen, které v ní převzaly řadu dřívějších ‚otcovských‘ funkcí, tím se v jejich rukou spojila tradiční rodinná funkce s novou hospodářskou nezávislostí (Wagnerová 1995).¹³ Socialistická společnost podle Fodor experimentovala s novým konceptem inkluze žen do pracovního procesu, politiky a vzdělání nikoliv asimilací, ale prostřednictvím vnímání žen s genderově-specifickými potřebami (srov. Havelková 1993). Tyto snahy vyústily ve snížení genderové nerovnosti v řadě oblastí, ale také v současně probíhající segregaci žen, stejně jako v posílení jejich reprodukčních funkcí vně placenou práci¹⁴ (Fodor 2002). Ženy znaly praktické dopady a pozitivní stránky, ale také znaly odlišnou cenu, kterou platily – hektická existence, permanentní nedostatek času, konformita vůči existující sociální struktuře, neúspěch kvůli dvojí zátěži v placené sféře pracovního trhu a práce doma, kterou tematizuje Kiczková s Farkašovou; ženy byly determinovány morálními hodnotami života pro druhé a sebeoběti. V tomto smyslu koncept emancipace selhal (Kiczková, Farkašová 1993). Nicméně převládal, ostatně stále převládá, dle Castle-Kanerové zřejmý *cynismus* týkající se toho, co přinesl socialismus ženám, nato Penn (2005), jenž se věnuje rolí polských žen v Solidaritě, označuje působení komunistického režimu jako groteskní propagandistickou lež. Pracovní protekcionismus a dlouhé mateřské dovolené měly spíše negativní důsledky na rovnoměrnější rozdělení domácích prací, pracovní kariéru žen a přispívají k posilování konzervativního asymetrického modelu rodiny (poskytnutí sociálního zabezpečení dodalo komunistické straně silný a všudypřítomný instrument sociální a politické kontroly, a její základní garanci politické stability a legitimacy). Castle-Kanerová upozorňuje na zajímavý paradox komunistické ideologie: ta na jedné straně oživila tradici aktivní ženy – hovořilo se o emancipaci žen z pozice objektu, na straně druhé zde byla naprostá legitimizace

---

¹³ Otec se ze socialistické rodiny neztratit, ale byla v ní dokonce přítomen víc než dřív. Změnila se jeho funkce a jeho úkoly uvnitř rodiny (tamtéž).

¹⁴ Watson (1997) tvrdí, že nejsou možné genderové odlišnosti v politickém občanství v době komunismu, protože politické občanství jako takové nemohlo existovat – nikdo nemohl participovat na politickém rozhodování – nikdo neměl hlas, občanství tedy v době komunismu neexistovalo. Politická participace nebylo pouze možná, ale ve skutečnosti si žádala komunistické subjekty, a zde byla genderová odlišnost velmi silná.

dominantního pohledu – statusu quo (Castle-Kanerová 1992). Jinými slovy, komunistické vedení nejen, že nikdy nezpochybnilo genderové stereotypy, ale ve skutečnosti napomohlo k zachování konvenčních sociálních rolí. Pronatalitní politiky přijaly a na začátku 70. let také upevnily představu, že výchova dětí a domácí práce jsou ‚přirozeně‘ ženskou prací. Rovnost tak dle Heitlinger pro ženy znamenala další vykořisťování (Heitlinger 1996). Navíc mocenská státní legislativa mající v úmyslu vyřešit problémy žen, rodin, péče o děti, nakonec dospěla k tomu, že centrálně direktivní systém plánování a kontroly pracoval k inkluzi žen.

3. VYMEZENÍ POJMŮ: OPOZICE, UNDERGROUND A ALTERNATIVA

Jestliže gender chápu jako stěžejní dimenzi pro porozumění společenských procesů v období tzv. normalizace, stane se mi zásadním i při interpretaci společenského fenoménu Jazzové sekce. Pro to, aby byly ‚jiné světy‘ aktérek Jazzové sekce pochopeny, je nutné si představit koncept opozice, undergroundu a alternativy, vůči kterým se ve svých vyprávěních vymezují.

Jako každé instituce jsou i tyto genderované, se svými pravidly a řádem. Zásadní v tomto kontextu je, že Jazzová sekce bývá hodnocena jako představitelka alternativy, vymezující se vůči undergroundu a do tzv. opozice řazena výhradně komunistickým diktátem.

3.1. Opozice

Instituce opozice je často obecně chápána jako (jediný možný) projev občanství v období tzv. normalizace.¹⁵ Marada ji popisuje jako tzv. *deficit politické modernizace státního socialismu*. To znamená, že strukturální problém spočíval v tom, že dané sociální a kulturní prostředí nedisponovalo institucionálně vydělenou a artikulovanou politickou sférou, která by nabízela k identifikaci ryze politické pozice a opozice. Člověk se mohl profilovat před druhými i sám před sebou jako morální aktér, nikoli ovšem jako aktér politický, tj. jako člověk, který volí mezi politicky prosaditelnými alternativami. Stále bylo možné vést morálně založené spory, například o prostoje k potratům. Tyto spory ale nebylo snadné převést v politicky chápané opozice, neboť konfliktním stanoviskům zpravidla chyběly specificky politické reprezentace (Marada 2003). Podstatou státních socialistických mocenských struktur se tedy v normalizační době stalo souhrnně řečeno to, že nebyly tolerovány žádné skupiny vně těchto struktur; žádné *formální* hnutí se v tomto druhu totalizující kontroly nemohlo skutečně rozvinout. Jako i v dalších socialistických společnostech vládnoucí komunistická strana podle Marady trvala na své monopolní moci

---

¹⁵ O její typologii, dosahu a určení pojednávají jednotlivé autorky a autoři (např. Skilling 1989, z českých zejména Blažek 2005, Otáhal 1994, Marada 2003, Jechová 2003).

a doktríně, tím pádem potenciální autonomní politické síly byly považovány za hrozbu jejího monopolu (Marada 2003). Tematizovaná nucená občanská nečinnost, která vyústila z legislativního zákazu a z hrozby perzekuce, se ale může jevit jako zkreslená. V Československu lze totiž dle Blažka vysledovat různé formy nesouhlasu s komunistickým režimem v podobě opozičního hnutí (Blažek 2005). Po nastolení normalizace stovky lidí podle Longa (2005) sami sebe shledali jako oficiálně exkludované z praktikování svých profesí. To přinejmenším vnímali jako vnucení do pozice, která kompromituje jejich osobní etiky a profesionální integritu k tomu, aby přežili v nové politické realitě. Nutné či nucené žití v *nekonformitě* s ohledem na přetrvávající politické dogma proto vedla k životu v disentu, druhou možností pak byla pouze emigrace, tvrdí Long (2005). Pro mou práci je pak zajímavé, že členky Jazzové sekce si vytvářely ‚jiné světy‘, které byly z pohledu politiky státního socialismu nekonformní, přitom se neuchylovaly k životu v disentu nebo k emigraci. Jazzová sekce dle Dorůžky (1997) nepatřila k disentu, i když s ním byla úzce provázaná a hlásili se k ní lidé angažující se v řadě opozičních aktivit. Její vydavatelská i organizační činnost v tehdejší společnosti soustavně rozšiřovala prostor relativní svobody.

Obecně zřejmě nejznámější typologii opozice v režimech sovětského typu, o níž nyní pro zastřešení problému opozice krátce pojednám, vypracoval na konci 60. let kanadský historik, politolog a slavista Harald Gordon Skilling (viz Skilling 1989). V českém prostředí se této otázce věnuje zejména historik Milan Otáhal (Blažek 2005), který rozlišuje dvě hlavní etapy pro rozlišení opozice. V ‚normalizačním‘ období let 1969 až 1972 sehrála podle Otáhala nejviditelnější roli socialistická opozice, jejímž cílem byl především návrat k polednové politice, tzn. před rok 1968, a odstranění Husákova protireformního vedení. V druhé fázi (1973–1989) zaujala klíčové místo opozice ‚občanská‘, pro kterou Otáhal používá synonymum *disent* (za mezník je považován rok 1972 proto, že byla v řadě procesů odsouzena největší skupina odpůrců). Měchýř definuje samotné disidentky/disidenty jako „několik set občanů, kteří se nesmířili s okupačním režimem. Vědomě odmítali akceptovat vyžadovaný způsob chování. Dodržovali zákony, právní normy, ale nepřijali běžné a oficiální morální normy, ‚vzory‘ či ‚kulturní vzory chování‘. Různými způsoby protestovali proti politice, praktikám normalizačního

systému.“ (Měchýř 2003: 99) Početné zastoupení mezi disidenty měli bývalí reformní komunisté vyloučení ze strany po roce 1968, nezávislí intelektuálové, zakázaní umělci a žurnalisté, věřící či příslušníci undergroundu. Dalšími významnými složkami opozice se tak dle Blažka stali ekologičtí aktivisté a hnutí, katolická církev, ale vzhledem ke své snaze o svobodný projev v rámci alternativní kultury také československý underground (Blažek 2005), které vymezím následovně.

+++

Reakcí na tzv. oficiální formalistickou kulturu jdoucí ruku v ruce s hlavními myšlenkami politické socialistické ideologie normalizační doby byla dle řady autorů (Vlček 2001, Alan et al. 2001, Chadima 1993) kultura neoficiální. Ta měla být jistou alternativou vůči nastupujícímu proudu normalistické kultury. Ač se může jevit, že první kultura sehrávala na kulturním normalizačním poli pouze roli ‚škůdce‘, v jistých případech sehrála i prospěšnou úlohu. Jak uvádí Václav Havel: „Nemůžeme a priori vše, co vyjde v samizdatu, považovat za dobré, resp. to, co vyjde v rámci ‚první kultury‘ považovat a priori za špatné“ (1985: 1-5). Dále Havel (1985) pokračuje, že je potřeba si uvědomit, že první kultura určuje směr veřejného kulturního smýšlení a pokud by se v rámci první kultury měly prezentovat ideje a díla lidí z undergroundu, pak by se věci mohly přesunout směrem k lepšímu. V kontextu aktivit a činností členek a členů Jazzové sekce je proto pro mou práci nutné vymezit pojmy spadající pod kulturu neoficiální, tedy underground a alternativa.

3.2. Alternativa

Alternativa, resp. alternativní kultura se dle Alana (et al. 2001) vyznačuje tím, že „nejširší platformu neoficiální kultury představuje pestrá směs aktivit, pro které se víceméně ustálilo označení alternativní. Jejich společným rysem je odklon od vládnoucího či převládajícího kulturního proudu (mainstreamu)“ (Alan 2001: 20). Alternativní kultura je charakterizována povahou tvůrce, který je nezávislý na ekonomickém a sociálním ocenění v širším rozsahu, proto je ve svém vyjádření svobodnější. Obdobně o alternativní kultuře pojednává Just, který alternativní chápe „jako vymezující se vůči uměleckému i

politickému establishmentu a vůči převládajícímu estetickému a etickému paradigmatu doby a společnosti“ (Just 2001: 443). Dle Alana je jejím významným rysem její umístění na okraji společnosti. Toto bytí na okraji souvisí s dalším rysem alternativní kultury - alternativní kultura je minoritní. Toto má vliv na tvorbu umělců. „Protože nejsou svazování ohledem na početnost publika (je hlavně na něm, najde-li si k ní cestu, nikoli na tvůrcích), mohou se snadněji vymanit z tlaku formalizovaných pravidel, překračovat hranice žánrů a kánonů, uvolnit fantazii, hravost a kreativní nespoutanost, ale především, dát průchod subjektivitě“ (Alan 2001: 26-27). Posledním důležitým znakem alternativní kultury je otevřenost amatérismu, jak v mnohém dokládá činnost Jazzové sekce.

V komunistickém Československu hudební alternativa představovala alternativu k oficiální tvorbě, ale zároveň dle některých autorů i k uzavřenému a v podstatě elitářskému undergroundu, o kterém pojednám níže.

Alternativu tvořil mnohem širší a rozmanitější okruh lidí, kteří minimálně kvůli různým uměleckým zaměřením netvořil žádné kompaktní těleso (Alan 1999). Součástí alternativní scény byly převážně rockové kapely a folková seskupení, či pouze tzv. folkaři. Primárně se ovšem snažily veřejně vystupovat pro co nejširší okruh posluchačů. Skrze Jazzovou sekci se projevovala také jazzová tělesa.

3.3. Underground

Underground se dle Alana (2001: 20) vyznačuje několika rysy i přes svou historickou proměnu stálými, a to především výrazná orientace na oblast umění, lpění na tvůrčí nezávislosti, uzavřenost do vlastního světa a s tím spojené utváření relativně úzkých kulturních enkláv. A také důrazné odmítání názoru, že jde o primárně vědomý politický postoj; jejich aktivity zpolitizoval teprve sám režim. Jeho značná indolence vůči sociálním normám chování měla více zdrojů i důsledků: odmítání režimu se prolínalo s odmítáním režimní morálky, mizel rozdíl mezi nonkonformním, sociálně deviantním a dokonce patologickým chováním a značnou mírou přispívalo i napodobování vzorů, především proud amerických beatníků a některé zahraniční kapely. V tomto smyslu byl underground životním stylem (Alan 2001: 20).

Stejně jako odsuzoval underground oficiální scénu, tak i oficiální scéna, resp. její tvůrci a přívrženci s politickými činiteli v čele odsuzovali underground a snažili se ho co nejvíce potlačit, aby tak zabránili potencionálnímu podvracení autority státu.

Konkrétně pak československému undergroundu se věnuje a jeho model představuje literární kritik Martin C. Putna. Ten jej ve své knize *My poslední křesťané* definuje jako „sociální prostředí, které si lidé vybrali záměrně jako výsledek v hledání ideální společnosti, která mu vyhovuje“ (Putna 1994: 139). Tím myslí společnost, která má silné tendence se odloučit od společnosti na první pohled té „pohodlnější pro život“, většině lidí vyhovující. Přechod člověka, který se postupně stane součástí undergroundu, podle Putny začíná odporem k oficiální kultuře. Posléze z něj odchází, již v této fázi se začíná sdružovat s lidmi sdílejícími společné názory, odklánějícími se od názorů většiny obyvatel v zemi a v poslední fázi začíná dotyčný člověk spoluvytvářet alternativní svět světu oficiálnímu s naprosto odlišnými hodnotami (Putna 1994). Undergroundový hudební kritik Ivan Martin Jirout, který je s českých undergroundem pevně spjat, označuje underground jako tzv. druhou kulturu. Dle něj

[...] underground není vázán na určitý umělecký směr nebo styl, přestože například v hudbě se projevuje převážně rockovou formou. Underground je duchovní pozice intelektuálů a umělců, kteří se vědomě kriticky vymezují vůči světu, ve kterém žijí. Je to hnutí, které pracuje převážně s uměleckými prostředky, ale jehož představitelé si uvědomují, že umění není a nemá být konečným cílem snažení umělců. Underground vytvářejí lidé, kteří pochopili, že uvnitř legality se nedá nic změnit, a kteří ani neusilují do legality vstoupit. [...] Stručně řečeno, underground je aktivita umělců a intelektuálů, jejichž dílo je nepřijatelné pro establishment, a kteří v této nepřijatelnosti nejsou trpí a pasivní, ale snaží se svým dílem a svým postojem o destrukci establishmentu.

(Jirous 2008: 22)¹⁶

Vztah Jazzové sekce jako představitelky alternativní scény a undergroundu, o kterém pojednává Vlček (2001: 224), byl do jisté míry specifický. Jejich sbližování probíhalo velmi opatrně, existovala vůči sobě navzájem poměrně velká nedůvěra. Na jedné straně měl underground strach z toho, že Jazzová sekce představuje „oficiální“ kulturu, na druhé straně měla Jazzová sekce, která se snažila zachovávat pravidla maximální konspirace,

---

¹⁶ Mezi jádro undergroundu se řadili kromě Martina Jirouse také například členové skupiny *Plastic People of The Universe* v čele s Mejlou Hlavsou.

celkem oprávněný strach, že věci jako neříkat do telefonu určité informace, nikdy nemluvit o důvěrných záležitostech v hospodě nebo nedávat policii jiné příležitosti, jak se člověku dostat takzvaně na kobylku (drogy, výtržnictví apod.), byly pro velkou část Jazzové sekce nepřijatelné. Navíc se některým lidem z Jazzové sekce zdálo, že po světové proslulosti, již vyvolal proces s lidmi z *Plastic people of the Universe*, zástupci undergroundu poněkud ‚zpychli‘. V okamžiku, kdy se v Jazz bulletinu začaly objevovat články o některých interpretech, které underground považoval za své hrdiny, muselo dojít k určitému prolnutí společných zájmů (Vlček 2001: 224)

Přesto se mezi akcemi Jazzové sekce objevilo několik počinů, které si získaly uznání českého hudebního podzemí.¹⁷ Velmi významnou roli ve sblížení Jazzové sekce a undergroundu sehrál dle Vlčka (2001) Petr Cibulka. Ten se snažil vytvářet kontakty na obou stranách. Jen největším přínosem pro alternativní scénu v rámci Jazzová sekce byla jeho aktivita v první fázi spolupráce, kdy ještě chápal alternativní hudbu i jako alternativu vůči oficiální kultuře. Na začátku osmdesátých let se s pomocí Cibulkovy vůle začaly obrazně řečeno bořit ledy na obou stranách. Členové a členky z Jazzová sekce najednou zjistili, že Milan Hlavsa, manželé Němcovi nebo Martin Jirous jsou příjemní a přátelší lidé. O sblížení se zasloužili i členové britské skupiny Art Bears, kteří se na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let pohybovali při svých občasných návštěvách v Československu mezi Jazzovou sekcí a undergroundem. Karel Srp osobně si dle Vlčka však i nadále zachovával od českého undergroundu korektní odstup (Vlček 2001).

---

¹⁷ Například na 5. jazzových dnech dne 9. dubna 1977 při tehdy nevidaném a neslýchaném projektu skupiny Extempore *Milá sedmi viselců* hrál v kapele také kytarista Jiří Mareš, který patřil k první vlně signatářů Charty 77. Bylo to pravděpodobně poprvé, kdy signatář Charty vystoupil na veřejnosti v rámci aktivity Jazzové sekce (Vlček 2001: 224).

4. JAZZOVÁ SEKCE – FENOMÉN ČESKOSLOVENSKÉ KULTURY 70. A 80. LET

V následující části pojednám o jazzové scéně v období normalizace, čímž zasadím činnost Jazzové sekce do širších souvislostí. Následně se věnuji samotné instituci Jazzové sekce, obeznámím s její činností, aktivitami a rovněž se stupňujícími se represemi státního aparátu proti jejím členkám a členům.

4.1. Jazzová (a rocková) scéna v 70. a 80. letech v Československu – stručný přehled

Šedesátá léta dvacátého století byla v Československu ve znamení rehabilitace jazzu a obrany této hudby (Kouřil 1999). V druhé polovině šedesátých let a v letech sedmdesátých pak dochází na československé jazzové scéně k nástupu nové generace hudebníků (např. Miroslav Vitouš, Jiří Stivín, Michal Gera a řady dalších) (Dorůžka 2002), navíc pod vlivem vývoje světového jazzu v sedmdesátých letech vznikají i v Československu jazzrockové kapely (především Jazz Q Martina Kratochvíla, Jazz Half Sextet Viktora Kotrubenka aj.). V polovině osmdesátých let na českou jazzovou scénu nastupuje další generace hudebníků, kteří vycházeli z moderního jazzu a vyrůstali především v semináři Karla Velebného při tehdejší Lidové konzervatoři (tamtéž).

Již na konci šedesátých let se v Československu rozvinula rovněž rozsáhlá síť jazzových festivalů. Nejdelší tradici si udržel *Mezinárodní jazzový festival Praha*, který byl pořádán od roku 1964 a dával možnost vystupovat našim předním jazzovým profesionálům. Pro domácí publikum představoval jedinou možnost kontaktu se zahraničními interprety. Od roku 1972 festival převzal co do pořádající organizace *Pragokonzert*.¹⁸ Dramaturgie festivalu se značně změnila takovým směrem, aby vyhověla přísným ideologickým požadavkům ze strany státní moci (Dorůžka 2002: 93, Kouřil 1999). Podobnou přeměnou prošly i ostatní regionální jazzové přehlídky v normalizačním Československu, např. *Český amatérský jazzový festival v Přerově* (dále jen ČAJF, konaný

---

¹⁸ Pragokonzert byl největší pořadatelská agentura v tehdejším Československu, s monopolem na zajišťování výjezdů československých umělců do zahraničí a současně na vystoupeních zahraničních umělců u nás.

od roku 1966, v roce 1969 navíc s mezinárodní soutěží pro amatéry), jehož jubilejní desátý ročník však v roce 1975 nebyl v Přerově povolen a festival se přestěhoval do Kroměříže, a to na jediný ročník jeho konání. Obecně o povolení či nepovolení pořádání regionálních festivalů rozhodovaly městské výbory KSČ, jejichž názor, že „jazz je v podstatě ideologická diverze proradných kapitalistů“ amatérskou jazzovou přehlídku v podstatě umlčel (Dorůžka 2002: 103). Startovacím můstkem mladých hudebnic a hudebníků byl *Národní amatérský festival* v Mladé Boleslavi (dále jen NAJF, konaný od roku 1969, od roku 1974 byla mezi pořadateli i Jazzová sekce, která zde volila svůj výbor). Organizátoři tohoto festivalu s ohledem na spolu-pořadatelství Jazzové sekce začali spolupracovat s *Pražskými jazzovými dny* (konané v letech 1974 – 1982), jenž Jazzová sekce sama organizovala a které blíže pojednám dále. Nejdéle existující amatérskou jazzovou přehlídkou u nás pak byly *Slánské jazzové dny* (pořádané od roku 1969); v osmdesátých letech se v Československu objevují další jazzové (regionální) přehlídky, jejichž význam však nedosahoval významu výše uvedených festivalů (Kouřil 1999).

Nutno říci, že situace na československé rockové stejně tak i jazzové scéně v sedmdesátých a osmdesátých letech odrážela celkovou společenskou situaci v Československu. Nastupující normalizace na počátku sedmdesátých let zasáhla celou sféru kulturního života. Docházelo k rozsáhlým direktivním zákazům pro jednotlivé interprety a hudební skupiny. Tyto zákazy byly často založené na horlivosti nižších článků státního řízení (okresních a krajských tajemníků) a jejich snaze přizpůsobit se vůli svých nadřízených (Dorůžka 2002: 38). Zdlouhavé a problematické procedury podávání žádostí o povolení veřejných vystoupení zapříčinily, že vystoupení např. v zahraniční často povolena nebyla. To vše vedlo k dalším represím a zákazům vůči hudebním skupinám ze strany státních orgánů a k likvidaci mladé československé rockové scény (tamtéž, Chadima 1993).

4.2. Jazzová sekce, aktivity, činnosti a projevy nelibosti státního aparátu

Role Jazzové sekce byla v 70. letech nezastupitelná, i když v rámci odporu k totalitní moci byla její pozice horší. Jazzová sekce nemohla otevřeně vystoupit na podporu Plastic People, to by byla okamžitě zlikvidována. Tím, že působila vlastně jakoby legálně, se pod ní skryly různé aktivity, které by normálně nebylo možné udělat.

Petr Cibulka¹⁹

V následující kapitole se zaměřím přímo na instituci Jazzové sekce Svazu hudebníků ČSR (dále jen Jazzová sekce) a představím historii této sekce od jejího založení v roce 1971. V omezeném rozsahu seznámím s činností sekce v kontextu celkové situace žité kultury v Československu v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století.

Činnosti jazzové sekce v sedmdesátých a osmdesátých letech se věnují především tři publikace, jejichž autory jsou její čelní představitelé: Karel Srp ve *Výjimečných stavech. Povolání jazzové sekce* (1994), který zpracovává tematiku Jazzové sekce ve formě vzpomínek. Jeho kniha přináší subjektivní pohled na celkovou situaci ve společnosti a kultuře v sedmdesátých a osmdesátých letech v Československu; Lubomír Dorůžka ve své knize *Panoráma paměti* (1997) zaznamenává činnost Jazzové sekce v kontextu celkového vývoje jazzové hudby v Československu²⁰; a nakonec Vladimír Kouřil v *Jazzové sekci v čase a nečase 1971 – 1987* (1999), spíše dokumentaristicky zpracované publikaci, která je doplněna řadou dobových fotografií. Z těchto představených publikací vycházím pro seznámení s činnostmi sekce zejména.

Jazzová sekce je považována za unikátní dobrovolnou organizaci, která svoji činnost vyvíjela v Československu v období tzv. normalizace (konkrétně v letech 1971 – 1987²¹). Dle Kouřila se významnou měrou podílela na prezentaci domácí jazzové scény, na podpoře amatérské rockové scény a na šíření informací a textů nedostupných v oficiální kultuře. Jazzovou scénu tak uváděla do širších kulturních souvislostí nejen hudebních (Kouřil: 1999). “Velký význam Jazzové sekce byl v tom, že se desítky amatérů naučily profesionálním způsobem práci v kultuře“ (Kouřil 1999: 33).

¹⁹ In dokumentární cyklus České televize ‚Bigbít‘, www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/

²⁰ Obdobným způsobem zaznamenává činnost Jazzové sekce i další kniha Lubomíra Dorůžky *Český jazz mezi tanky a klíči, 1968 – 1989* (2002).

²¹ V jiných informacích o Jazzové sekci se uvádí i rok 1986 jako poslední rok fungování Jazzové sekce.

Již samotný vznik Jazzové sekce byl odrazem chybějící kulturní platformy pro řadu jedinců, kteří své aktivity a nápady chtěli realizovat pod jednotnou platformou. Proto skupina jazzových nadšenců jako Milan Dvořák, Jan Seik a Karel Srp podle Kouřila (1999) podali v první polovině roku 1969 písemnou žádost o povolení samostatné zájmové organizace s názvem *Česká jazzová unie*, která byla adresována ministerstvu vnitra. Dne 4. července 1969 toto ministerstvo sice povolilo vznik zájmové organizace, ale výhradně v přidružené podobě ke *Svazu hudebníků* pod názvem *Jazzová sekce Svazu hudebníků ČSR*. Ustavující konference Jazzové sekce se poprvé sešla v roce 1971, kde byl zvolen předseda a místopředsedové. Organizační tým vzniklé Jazzové sekce byl tvořen Milanem Dvořákem, který se stal předsedou, místopředsedy Lubomírem Dorůžkou a Karlem Srpem, a dále pak Alešem Bendou, Milanem Hájkem, Luďkem Hulanem a dalšími. Cílem organizace se stala zejména podpora jazzové hudby v Československu (Srp 1994, Dorůžka 1997, Kouřil 1999). Významný organizační mezník byl pro Jazzovou sekci říjen 1976, kdy získala podnájem v rodinném domku v Praze 4, tzv. krčský ‚domeček‘. Zde vznikla kancelář pro redakci a pro styk s členskou základnou a také čítárna a posluchárna. Během let se z domečku stalo mimo jiné i místo předávání samizdatu. Do té doby se vše potřebné dělalo v bytech či na pracovištích samotných aktivistek a aktivistů. V roce 1983 členové upravili i sklepní prostory domku, v nichž se po tři měsíce konaly výstavy výtvarníků. Státní bezpečnost výstavní činnost později totiž zakázala jako nepovolenou (Kouřil 2009).

Co se členské základny týče, v prvních třech letech své existence dle Kouřila registrovala Jazzová sekce přes tři stovky členek a členů, během let 1974 až 1975 (tedy v období mezi prvními dvěma ročníky *Pražských jazzových dnů*) vzrostl počet členek a členů na osm set a do konce sedmdesátých let se počet členek a členů dostal ke kapacitní hranici tři tisíc (tato hranice byla stanovena výborem Jazzové sekce kvůli limitům spřátelené tiskárny a kvůli amatérskému vedení celé organizace, postupně se však tato hranice dále zvyšovala). Celkem se v Jazzové sekci během celé její existence vystřídalo 8220 členů, poslední oficiální seznam z 23. června 1986 uvádí 6068 řádných členů (Kouřil 1999: 19-20).

Jazzová sekce byla organizace s celostátní působností, byla otevřená aktivitám obyvatel Československa z různých jeho koutů, čímž nabírala na své jedinečnosti a transparentnosti. Svou působností zasahovala i obyvatele Slovenska, kteří se stali členy

sekce a pravidelně jezdili pro materiály, které sekce vydávala. Mimopražské členky a členové se tak podíleli spolu s těmi pražskými na vymýšlení a organizaci nejrůznějších kulturních aktivit, které se konaly po celé republice. Navzájem navštěvovali akce konané v různých městech zejména dnešní České republiky, které organizovala Jazzová sekce, a tím se vzájemně podporovali.

4.3. Publicistická, vydavatelská, ediční a pořadatelská činnost Jazzové sekce

Jazzová sekce v úvodu své činnosti směřovala svůj zájem zejména k hudbě. Později začala rozšiřovat oblast svých zájmů i do nehudebních alternativních sfér a v závěru 70. let byla dle Srpa množinou mnoha aktivit, počínaje jazzovou a alternativní hudbou, přes vydávání publikací, vydávání knih, vydávání časopisu o výtvarném umění, pořádání přednášek, půjčování gramodesek, až k organizování *Pražských jazzových dnů* (Srp 1994: 22).

V šedesátých letech postupně krystalizovala československá amatérská i profesionální publicistika věnující se jazzové (a rockové) hudbě. Vedle časopisu *Melodie*, který se věnoval populární hudbě, existovalo v sedmdesátých a první polovině osmdesátých let pouze jediné periodikum, které se věnovalo hudbě jazzové a rockové – bulletin *Jazz* vydávaný Jazzovou sekcí v letech 1972 – 1984 (více viz níže) (Kouřil 1999, Srp 1994).²²

Za patnáct let své existence, sumarizuje ve své knize Kouřil, vydala Jazzová sekce dvacet osm bulletinů *Jazz*, sedmnáct nepravidelných členských zpravodajů ‚48/10/88‘ (vyšly v letech 1979 – 1987), dvacet čtyři knih v edici *Jazzpetit*,²³ patnáct portrétů

---

²² V oblasti jazzové publicistiky byly před těmito periodiky vydávány méně významné *Gramorevue* (v letech 1947 – 1948) a bulletin *Jazz* Československé jazzové federace (dvouměsíčník z let 1966 – 1968). V osmdesátých letech vycházel bulletin České jazzové společnosti a Ústavu pro kulturně výchovnou činnost s názvem *Akcent* (v letech 1987 – 1990), ročenka Československého jazzového festivalu Karlovy Vary (v letech 1984 – 1990) aj.

²³ V edici *Jazz petit* se objevily takové knihy nebo publikace, které by bylo nemožné vydat ‚oficiálním‘ způsobem. Prvním počinem byla ‚Rocková poezie‘, kniha textů a písní předních světových skupin, dále byl v edici vydán soubor textů předního francouzského humoristy Borise Viana, Hrabalovo dílo ‚Obsluhoval jsem anglického krále‘, alternativním uměleckým směrům ať už současnému divadlu nebo výtvarnému umění se věnovaly knihy o Living Theatre, o Dada umění, o minimalismu a konceptualismu, hudbě v jakékoli formě se pak věnovaly třeba tituly ‚Hudba přírodních národů‘, ‚Partitury‘, ‚John Ono Lennon‘, Kouřilova stručná

současných výtvarných umělců v edici *Situace* a několik dalších neperiodických publikací. Jazzové sekce v letech 1974 – 1979 uspořádala devatero *Pražských jazzových dnů*. Poslední dvoje jazzové dny v letech 1980 a 1982 nebyly přitom oficiálně povoleny (Kouřil 1999).

Kromě těchto četných aktivit a výše popsaných edičních činností a pořadatelských akcí Jazzová sekce zorganizovala rovněž semináře pro začínající hudebníky s názvem *Jazzová škola hrou* (první proběhl 4. listopadu 1975). Od září roku 1977 byla také v provozu stálá scéna Jazzové sekce *Jazz & Rock - metodické centrum* (Kouřil 1999: 249).

Velmi významným krokem Jazzové sekce bylo v lednu 1978 vznik spolupráce a následného členství v *Mezinárodní jazzové federaci* při hudební radě UNESCO. V jejímž výboru od tohoto roku působili členové československé sekce Lubomír Dorůžka a Karel Šrp. Pro svoje členky a členy mezi léty 1980 – 1983 zajišťovala Jazzová sekce distribuci několika desítek čísel uměleckého časopisu *Flash Art*, který byl vydáván v Miláně. V roce 1980 zorganizovala Jazzová sekce ilegální vystoupení tzv. *Living Theatre*, konkrétně se jednalo o představení *Antigona* v podání tohoto světoznámého divadelního souboru, které shlédlo několik stovek návštěvnic a návštěvníků (tamtéž, Šrp 1994, Dorůžka 1997, Kouřil 1999).

Nyní blíže představím dvě nejvýznamnější instituce, které se staly zásadní pro činnost Jazzové sekce, a to bulletin *Jazz* a pořádání tzv. *Pražských jazzových dnů*.

Bulletin Jazz (1972 – 1984)

Patrně nejvýznamnějším vydavatelským počinem Jazzové sekce bylo vydávání bulletinu *Jazz*, který vycházel v letech 1972 – 1984. Do redakčního okruhu bulletinu v prvních letech patřili: Aleš Benda, Jan Beránek, Antonín Čort, Rudolf Dašek, Milan Dvořák, Jiří Greinecker, Milan Hájek, Ladislav Havránek, Luděk Hulan, Miloš Klatovský, Petr Otáhal, Jan Seik, Jiří Stivín, Vítězslav Škuta, Ludvík Šváb, Stanislav Titzl, Karel Velebný, Emil Viklický, Vladimír Trsek a Antonín Truhlář. Tvůrci tohoto časopisu tedy nebyli pouze jazzoví nadšenci, ale i profesionální hudebníci. Mnozí z redakčního okruhu

---

historie českého bigbitu 60. let ‚Český rock´n´roll‘, či zcela zásadní Vlčkova trojdílná encyklopedie světového rocku ‚Rock 2000‘ (Kouřil 1999).

postupem času odcházeli, přicházeli však jiní. Výtvarnou stránku bulletinu měl po celou dobu jeho existence na starosti Joska Skalník, od roku 1974 patřil do redakce Vladimír Kouřil, častými přispěvateli byli také Lubomír Dorůžka, Zdena Doležalová, Karel Havelka, Petr Kavalier, Vilém Matausch, Zdenek Pecka, Karel Srp starší i mladší, Ivana Stanová a Petr Zvoníček. Původní záměrem redakce časopisu bylo podporovat jazzovou hudbu v Československu a informovat o dění na jazzové scéně u nás i ve světě. Konzervativní a jazzově pravověrné zaměření časopisu v jeho prvních ročnících umožňovalo redakci udržovat si určitou nezávislost a bránit vstupu státní cenzury na stránky bulletinu, neboť samotná jazzová hudba nebyla oficiální ideologií státu vnímána jako politicky problematická. V jednotlivých číslech pak redakce bulletinu *Jazz* informovala o jazzových festivalech a koncertech u nás i ve světě, objevují se zde notové ukázky, články zaměřující se na hudební teorii, rozhovory s našimi i světovými hudebníky, recenze desek, portréty kapel a hudebníků (Kouřil 1999: 38-97).

Jednotlivá čísla časopisu odráží i stav a vývoj jazzové scény u nás i ve světě. Na stránkách bulletinu *Jazz* je možné zachytit například spor československých jazzových tradicionalistů a zastánců free jazzu. Postupně také zaplňuje stránky bulletinu čím dál tím více jazzrock, jakožto fenomén sedmdesátých let spočívající v syntéze jazzového a rockového přístupu v hudbě. Každoročně také Jazzová sekce ve svém bulletinu vyhlášovala čtenářskou anketu *All Stars Band*, ve které členky a členové sekce a čtenářstvo hlasovali v jednotlivých kategoriích pro své oblíbené hudebníky. Od roku 1975 pak bulletin rozšiřuje svoje pole zájmu i o alternativní rockovou hudbu a o rok později i o další umělecké žánry (např. divadlo a film). Jazzová sekce neměla zpočátku vlastní redakční kancelář, tudíž bulletin *Jazz* vznikal nejprve takřka v polních podmínkách. Až v říjnu 1976 se sekce stěhuje do přízemí domku pana Josefa Kupky v ulici Ke krčské stráni 611, kde je zřízena redakční místnost, která je později rozšířena o čítárnu a výstavní galerii. Od čísla 20 (vydané v roce 1977) nesl časopis *Jazz* podtitul ‚bulletin současné hudby‘, který vypovídá o dalším rozšíření pole zájmu tohoto časopisu (tamtéž).

Od čísla 23 vydaného v roce 1978 začala vycházet nová rubrika bulletinu s názvem *Situace*, ve které byli představováni tehdejší méně či do té doby vůbec nepublikovaní českoslovenští výtvarní umělci a umělkyně. Tato rubrika se pak stala základem pro pozdější samostatnou stejnojmennou edici.

Obecně lze říci, že rozšiřování oblasti zájmu bulletinu bylo logickým krokem redakčního okruhu, neboť sedmdesátá léta, v nichž většina čísel bulletinu vznikla, byla v kultuře obdobím nejrůznějších stylových a žánrových syntéz; jazzovou hudbu už nešlo vnímat izolovaně, nýbrž v širokém spektru souvislostí – takový byl trend v hudbě i v jiných uměleckých žánrech. Proto postupně na stránkách bulletinu *Jazz* můžeme nalézt nejen informace o tradičním jazzu, free jazzu či jazzrocku, ale také články o tehdejší rockové a alternativní scéně, stejně tak i o soudobé hudbě, a dále pak nejen o hudbě, nýbrž i o filmu, divadle a výtvarném umění. Je třeba říci, že bulletin *Jazz* představuje tímto svým obsahem a šíří svého záběru zcela unikátní a také jediné periodikum v sedmdesátých a první polovině osmdesátých let v celém Československu. Ve srovnání s již jmenovaným časopisem *Melodie*, který se jinak věnoval populární hudbě a jazzu věnoval vždy jen několik stránek svého rozsahu, přesto „zejména českou jazzovou scénu sledoval a dokumentoval se systematickostí vsutku příkladnou“ (Dorůžka 2002: 55), představuje bulletin *Jazz* Jazzové sekce daleko obsáhlejší informační materiál. Především je tu rozdíl v přístupu ke zpracovávání informací. *Melodie* se snažila československou jazzovou scénu mapovat, bulletin *Jazz* pak dával prostor polemikám a střetávání různých názorů na podobu jazzové hudby a snažil se také zasadit tuto hudbu do daleko širšího kontextu než *Melodie*. Onen rozdíl mezi oběma periodiky vycházel především z podmínek jejich vzniku, tedy z možnosti státních orgánů a cenzorů zasahovat do jejich obsahu; zatímco *Melodie* byla v sedmdesátých a osmdesátých letech vydávána státním nakladatelstvím *Orbis* (od roku 1978 státním nakladatelstvím *Panorama*) (Giebisch 2001), bulletin *Jazz* vydávala sama Jazzová sekce a redakční okruh bulletinu si po celou dobu existence sekce udržoval nezávislost na státních podnicích.

Pražské jazzové dny (1974 – 1982)

Stejně jako na stránkách svého bulletinu rozšiřovala Jazzová sekce svoji oblast zájmu i na Pražských jazzových dnech. Ve srovnání s Mezinárodním jazzovým festivalem Praha, který od začátku sedmdesátých let zaštiťovala agentura Pragokonzert, a festivaly ČAJF a NAJF (závislymi na libovůli městských výborů KSČ) představovaly Pražské jazzové dny zcela unikátní hudební přehlídku. Unikátní jednak tím, že jejím výhradním pořadatelem byla Jazzová sekce, což umožňovalo větší nezávislost dramaturgie oproti výše

jmenovaným festivalům, a také tím, že na dramaturgii festivalu se podílela mladší generace jazzových nadšenců, „která neprošla *zlatým věkem* jazzového boje za svéprávnost a tříbení v šedesátých letech“ (Dorůžka 2002: 114), což se v dramaturgii festivalu projevovalo právě oním rozšiřováním oblasti zájmu a pokusy zařadit do přehlídky i mladé a experimentálnější hudební skupiny či sólisty. V dramaturgii festivalu tak od pátého ročníku (který proběhl ve dnech 4. – 10. dubna 1977) dostává vedle osvědčených jazzových profesionálů svoje významné místo také amatérská scéna, zvláště pak scéna alternativních rockových kapel.

Postoj profesionálních jazzových hudebníků k takovému festivalu byl však rozporuplný - na jedné straně měli mnozí jazzoví profesionálové možnost na Pražských jazzových dnech realizovat program, který by na žádné jiné přehlídce realizovatelný nebyl, na straně druhé však cítili nechuť k experimentálním tendencím mladé amatérské scény. Určitý smířlivější postoj k experimentálním polohám v jazzu a rocku pak zaujala až generace jazzových hudebníků v osmdesátých letech. Odklon mnohých jazzových profesionálů od dramaturgických vizí Jazzové sekce pak znamenal větší prostor v programu Pražských jazzových dnů pro tuto amatérskou scénu, která zahrnovala v druhé polovině sedmdesátých let řadu hudebních skupin neoficiálních, či režimem zakázaných a pronásledovaných. Tento fakt (spolu s již zmiňovanou snahou nevpustit cenzuru na stránky bulletinu Jazz, do dramaturgie Pražských jazzových dnů, ani do žádné jiné činnosti sekce) pak vedl k zániku Pražských jazzových dnů i samotné Jazzové sekce, resp. k násilnému zlikvidování sekce státní mocí (podrobně se celým případem zabývá Vladimír Kouřil ve své knize *Jazzová sekce v čase a nečase*) (Kouřil 1999: 20 – 21, 30- 31, 300 – 316).

4.4. Represe vůči Jazzové sekci

Jazzové sekci se v polovině sedmdesátých let podařilo prosadit jazzrock do velkých sálů. „To nebylo málo, protože strach moci z tisíců posluchačů na jednom místě a z rockově vyhlížející kapely stále trval“, tvrdí Kouřil (1999: 18). Jazzová sekce se tak postupně stala z hlediska státního systému nekontrolovatelnou a ideologicky nepřijatelnou (Kouřil 1999). Roku 1977 režim prostřednictvím svých ‚převodových pák‘ dle Dorůžky

(1997) sekci rozpustil. Její představitelé ovšem protestovali: s tím, že Svaz hudebníků nemůže zrušit organizaci, která má právní subjektivitu. Dle Dorůžky (1997) začala desetiletá administrativní a soudní válka, provázená nátlakem StB, předvoláváním vůdčích postav na výslechy, odposloucháváním telefonů, zkrátka šikanou, obvyklou v podobných případech. Jak jsem zmínila výše, v roce 1978 se Jazzová sekce stala členkou Mezinárodní jazzové federace, a to představitelům socialistické moci opět zkomplikovalo situaci. I přesto na začátku 80. let minulého století se stranický aparát rozhodl, že bude členy a členky Jazzové sekce a jejich činnost podrobovat represi a postupně kriminalizovat (Kouřil 1999). O jaké konkrétní represe se státní moc pokoušela a následně realizovala. Karel Srp ji ve své knize popisuje:

K dennímu chlebu patřilo neustálé otáčení, vyhlídnutí z okna než jste vyšli na ulici, permanentní připomínání, aby jeden nepropadl mánii, časté vypínání telefonů, kdo měl auto, byl zván na různé technické problémy, patřilo k němu hodně skutečného i neviditelného strachu.

(Srp 1994: 31)

Konkrétně byl pak v roce 1983 zrušen samostatný status Jazzové sekce při Svazu hudebníků ČSR, ta se však přesunula pod pražskou pobočku svazu. V říjnu 1984 tedy zrušilo Ministerstvo vnitra celý Svaz hudebníků a Jazzová sekce se stala pro stát ilegální. Její představitelé to ale odmítli akceptovat a označili zrušení za nezákonné (Dorůžka 1997, Kouřil 1999). Jinými slovy se socialistický aparát rozhodl definitivně zlikvidovat oficiálně povolenou organizaci, která si navzdory všem administrativním překážkám a zákazům počínala příliš soudržně, nezávisle a pro státní aparát se stávala méně uchopitelnou.

V září 1985 začala StB provádět domovní prohlídky v bytech členů výboru Jazzové sekce a o rok později perzekuce vyvrcholila zatčením celého vedení. Karel Srp, Čestmír Huňát, Joska Skalník, Vladimír Kouřil, Vladimír Drda a další členové byli drženi ve vazbě. Socialistický aparát se je pokusil na základě vykonstruovaného procesu obvinít z kriminálních deliktů - z daňových úniků. Ty ale nebyly prokázány. Přesto byli aktivisté odsouzeni. Během procesu přišly Jazzovou sekci podpořit řada lidí včetně členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, mluvčích Charty 77 i těch, kdo se o soudu dozvěděli náhodně, třeba z poslechu zahraničních rozhlasových stanic. I v průběhu procesu dál členky a členové Jazzové sekce tiskli publikace, Jazz petity, a rozmnožovali nahrávky

(Dorůžka 1997, Kouřil 1999, www.ceskatelevize.cz). Nicméně Vladimír Kouřil podotýká: „Události let 1984-1986, to už nebyl jen boj o pokračování existence Jazzové sekce, byl to zápas o osobní bezpečnost hlavních aktérů této organizace.“ (Kouřil 1999: 324)

Jazzová sekce pak na konci 80. let a v letech 90. přeměnila svoji strukturu a vznikly dvě nástupnické organizace Artforum a Unijazz.. O jejich činnosti s ohledem na cíl mé práce blíže nepojednám.

4.5. O člencích Jazzové sekce

V následující kapitole představím, jak o člencích píší autoři knih o Jazzové sekci a zároveň bývalý členové Jazzové sekce – Vladimír Kouřil (2000) a Karel Srp (1995). Zmínky o člencích a jejich aktivitách mne zaujaly jak z hlediska obsahu, tak z hlediska toho, kolik prostoru jednotlivým členkám a členům věnují, jaké role a pozice jim přisuzují. Nejdříve ale pro ilustraci uvedu, jak se v pracích věnujících se ‚ženskému disentu‘ pojednává o rolích a pozicích disidentek.²⁴

Disidentky jsou v pracích autorek píšících o ‚ženách v disentu‘ vyzdvíženy na čestné místo, jejich role v disentu je vnímána jako stěžejní, a to zejména v tradiční linii jejich rolí matek a manželek; ženy jsou vykreslovány jako podporovatelky, spolu-pracovnice mužů, ‚spolu-hráčky, které ale ve hře disentu nedržely prim‘ (Bendová 2005: 59), staly se tedy dělnicemi disentu (Šiklová 2006). Autorky ve svých pracích neopomíjí ani téma statečnosti těchto žen: na jednu stranu hovoří o ženách jako statečných hrdinkách, na stranu druhou pak disidentky pojmají jako ty, které o hrdinství nestály a neusilovaly o něj, jelikož nechtěly riskovat a ohrožovat rodinu. Udržují tak předpoklad, že ženy nebyly v politickém slova smyslu aktivně zapojeny do opozice. Obvykle stály na okraji a při nejlepším vykonávaly podpůrnou roli svým mužům v tradiční genderové linii. Činnost a způsob participace disidentek-žen tak pojmají jako v zásadě odlišnou od činnosti disidentů-mužů.

---

²⁴ Bendová, K. 2005. ‚Ženy v Chartě 77: Vzpomínky na ty, které vydržely.‘ Pp. 54-66 in P. Blažek (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989*. Praha: Dokořán. Jechová, K. 2003. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha: ÚSD. Šiklová, J. 2003. ‚O ženách v disentu‘. In Vodáková, O., Vodáková, A. (eds.). *Rod ženský*. Praha: Slon. Šiklová, J. 2008. ‚Podíl českých žen na samizdatu a opoziční činnosti v Československu období tzv. normalizace v letech 1969 - 1989.‘ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 9, 2: 39-44. Tento text je součástí mé diplomové práce ‚*Tiché hrdinky*‘ *Charty 77: genderovanost českého disentu*. 2009. Brno: MU.

V interpretacích (re)prezentace a činnosti chartistek zdůrazňují jejich tzv. ‚ženskou sílu‘ ve společenských podmínkách normalizace; tradice a tradiční představy o ženách jsou v pracích chápány jako centrální kulturní hodnota a úspěšná životní strategie pro činnost v disentu. Podle Šmausové, která ve své stati „K čemu českým ženám feminismus“ (Šmausová 2006) reaguje na text Jiřiny Šiklové o ženách v disentu, se tyto popisy stávají genderově ontickými komentáři se silným důrazem na výkonnostní stránku žen v podmínkách ilegality.²⁵ Téma výkonnostní stránky se objevuje i v popisu činnosti jednotlivých členek a členů Jazzové sekce. Jak tedy konkrétně o členkách Jazzové sekce hovoří Vladimír Kouřil (2000) s Karlem Srpem (1995)?

Velmi často jsou členky Jazzové sekce v textu Vladimíra Kouřila zmiňovány ve výčtu i ostatních členek a členů. Např. při popisu běžné administrativní činnosti, která byla v Sekci vykonávána dobrovolně, píše:²⁶

Karlu Srpovi, který zpočátku dělal vše téměř sám jen s pokladníkem Alešem Bendou, dosud kancelářsky pomáhali především Emil Milan Malík a Zdena Doležalová. Mezi prvními významnými pomocníky našeho vznikajícího malého úřadu byla **Rostislava Křivánková** – tehdy Paarová, rodačka z Újezdu u Brna, pracující v Praze, a její brněnská kamarádka Ladka Jurková. Zakrátko nabídla své úřednické schopnosti **Marcela Krčmářová** – tehdy Hejduková. Práci – vyřizování korespondence, lepení obálek se zásilkami, vedení evidence – jsme si dělili. Jako pomocníci přicházeli Pavel Hyndrák a Jiří Exner. Pak se objevili bratři Eduard a Vlastimil Krčmářové, které jsem přivedl ze svého pracoviště v Metroprojektu. O málo později odtamtud přišel také Čestmír Huňát.

(Kouřil 2000: 25)

I v další pasáži, kde zmiňuje konkrétní členky Jazzové sekce, hovoří o nutné každodenní činnosti potřebné pro fungování Sekce a pořádání významných akcí.

Jak narůstala členská základna a rozšiřovala se činnost, tak přibývalo lidí, kteří pomáhali a zdarma zajišťovali vše nutné. Základní pracovní kolektiv vyrostl během Pražských jazzových dnů. Už se objevili sourozenci Ivan a **Alena Prokopovi**, Vladimír a Zuzana Gistrovi, Jana a Martin Sýkorovi, Tomáš Křivánek, Tomáš Kraus, **Eva Strížovská** – tehdy Dvořáková, Líba Krčmářová – tehdy Masopustová, Jan Strížovský, Lubor Šonka, Martin Hanák, Magda

---

²⁵ Dle Šmausové je „dělení lidstva na muže a ženy hrubým zjednodušením, *misplaced concreteness*. Ontický, substanciální rod neexistuje, neexistuje ani substanciální, homogenní mužská nebo ženská identita. Ptá se, pomocí jakých mechanismů se tato tvrdošíjná představa udržuje; ontická představa totiž přežívá i v samém konstruktivním genderové identity, a sice v oné naivní představě, že muži hrají vždy jen tzv. mužskou, ženy vždy jen ženskou roli“ (Šmausová 2002: 15).

²⁶ Tučným písmem jsou pro lepší přehlednost zvýrazněny narátorky výzkumu, jimž je věnována empirická část práce.

Hrabáková, Ivana Stanová, Jana Chržová, Vladimír Lisoň, **Kateřina Volková** – tehdy Richterová, Jiří Volek, Jiří Vnouček ... (Kouřil 2000: 26)

Spolu s administrativní činností jsou spojovány různé nutné strategie, jak udržet náročný provoz Sekce v chodu s ohledem na nedostatek zboží a materiálu. Kouřil (2000) v této souvislosti vypráví o důležitosti Aleny Prokopové:

Pracně sháníme obálky velikosti A4. Jsou nedostatkovým zbožím jako cokoli jiného. Naštěstí **Alena Prokopová** se nejdříve učí, pak pracuje v učňovském středisku obchodního monstra Kotva na náměstí Republiky. Hlídá, kdy přijde dodávka zboží s obálkami (Kouřil 2000: 68).

Tuto událost zmiňovala sama narátorka Alena Prokopová ve svém vyprávění. Stejně tak si Alena Prokopová při našem druhém setkání rozvzpomenula na setkání s Jindřichem Chalupckým. Na setkání s významnými osobnostmi častokrát chodili členové a členky společně. Srp k tomu píše:

Náročné bylo poslouchat Jindřicha Chalupckého a jeho analýzy práce Sekce. Prvý dopis do kriminálu přišel od něj. V Malostranské kavárně mně a **Alence Prokopové** perfektně vysvětlil naše postavení v totalitním systému – a co přijde. (Srp 1994: 107).

Nato Karel Srp (1994) zajímavě hovoří o fenoménu Jazzové sekce i ve významu soukromých životů jejich členek a členů.

Většina do Sekce přicházela v sedmnácti a odcházela po třicítce. Vznikla zde manželství, děti, rozvody. Každý měl nějakou kulminační dobu. Pak buď jen sympatizoval nebo pomáhal jednorázově (Srp 1994: 25).

Zajímavou roli sehrávaly členky v rolích manželek po zatčení a uvěznění svých manželů-členů Jazzové sekce. Jejich situace byla v tomto období velmi náročná, bylo to v době, kdy byly vdané a vychovávaly děti, byly více či méně angažované v Jazzové sekci, musely zvládat každodenním povinnosti. „Byly to právě manželky, které po našem zavření atakovaly komunisty víc než my“ (Srp 1994: 166-167). To, že manželky převzaly angažmá v boji za záchranu svých manželů, se stalo zajímavým ukazatelem. Tyto ženy byly aktivní v Jazzové sekci a znaly toho, jak se postavit vůči perzekučním praktikám režimu státního socialismu. Z toho plyne, že nemohly být těmi v ústraní, které se do aktivity dostaly až při zatčení jejich manželů, byly zde i před tím, jen na ně nyní bylo více vidět. Co se týče jejich nelehké finanční situace, Srp k tomu dodává:

Jazzové sekce do konce roku 1986 neobdržela ani fenykl. Během kriminálu dostávaly manželky členů výboru bony od Nadace Charty 77 ve Švédsku. Estébáci samozřejmě věděli, že se z jednoho platu žít nedá a proto vyvolávali nejrůznější sociální pohromy. Díky Františku Janouchovi a jim spravované Nadace bylo na činže, elektřinu apod. (Srp 1994: 124).

Karel Spr (1994) ve svém popisu organizace Jazzové sekce zajímavě zachází s vymezením veřejné a soukromé sféry. Určuje hranice, kdy ženám vymezuje sféru soukromou, do veřejné umísťuje výhradně muže-aktivisty.

Tisíc vypraných košil nevyváží heslo na zdi. Bohužel. Vždy mne zajímalo, kdo je ve stínu mužských tribunů, která máma, slečna nebo manželka se stará o jejich základní potřeby. Poznal jsem paní Wonkovou, maminky kluků z Dobrušky, kteří uvedli do pohotovosti policii celého okresu, paní Battěkovou, Cibulkovou, ocenil krásný dopis Vlasty Chramostové rodičům zavrženého Borka Holečka, snažil se vžít do pocitů Olgy Havlové, Aleny Průšové, Jitky Bokové nebo Aničky Šabatové (Srp 1994: 166-167).

Ač staví činnosti spojené se soukromou sférou (péče, práce v domácnosti) nad činností veřejné sféry, posuzuje činnosti soukromé sféry jako hodnotnější a významnější, snižuje je svým označením ‚bohužel‘. Veřejná aktivita – kódovaná maskulinně a tedy výše hodnocena dle principu androcentrismu – tak trpí tím, že uznává potřebnost až podmíněčnost fungování sféry soukromé. O mužích mluví jako o těch, kteří stojí na výsluní, ženy jsou ty v jejich stínu.

Nadto toto rigidní dělení neodpovídá tomu, o čem hovoří dále – o ženách, které svůj veškerý volný čas věnovaly činnosti pro Jazzovou sekci, o těch, které nesly dvojí břemeno zaměstnání a práce v domácnosti a nadto jim Jazzová sekce přinášela odreagování a uvolnění při činnosti pro ni vykonávané. Srp své onticky pojaté dělení veřejné a soukromé sféry dotváří: „Tvrdím, že bez zázemí, které nám vytvářely ženy, by bylo revoluce půl. Díky“ (Srp 166-167).

EMPIRICKÁ ČÁST

5. METODOLOGIE

5.1. Určení cíle výzkumu a výzkumné otázky

Během existence reálného socialismu si podle Kiczkové (et al. 2006) ženy formovaly svoje názory, postoje a jednání. Pod tlakem oficiálních státních ideologií a různých společenských podmínek si vytvořily svoje vlastní myšlenkové a praktické strategie jednání, které Kiczková (et al. 2006: 12) nazývá „strategie pře/žití“. „Je důležité, aby tyto strategie a modely pře/žití byly zachycené a zachované“ (Kiczková et al.: 2006: 12).

Právě určení strategií pře/žití členek Jazzové sekce se stává cílem mého výzkumu.²⁷ Stejně tak se výzkumem snažím odhalit zkušenost každodenního života těchto žen v jednotlivých etapách fungování Jazzové sekce. K pochopení jimi zvolených strategií mi napomůže porozumění společenskému kontextu, o kterém jsem pojednala v druhé kapitole a umístění jejich životů do něj (tj. socialismu).

Výzkumná otázka tedy zní:

Jaké strategie pře/žití volily členky Jazzové sekce v období tzv. normalizace?

5.2. Výzkumná metoda, průběh výzkumu a analýza

Těžiště práce spočívá v zachycení životních zkušeností a názorů členek Jazzové sekce, a to metodou biografickou v epizodickém narativním interview.

Důvodem pro volbu této kvalitativní metody byl jak cíl výzkumu, tak i to, že každodennost státního socialismu lze kvantitativními statistickými daty zkoumat jen obtížně. Nyní biografickou metodu blíže popíši.

---

²⁷ Členky Jazzové sekce ve svém výzkumu označuji jako narátorky, toto označení jsem zvolila po úvaze nad užíváním dalších pojmů jako komunikační partnerka nebo vypravěčka. Ty se mi sice jeví stejně výstižné, ale v prvním případě je označení příliš dlouhé, v druhém případě jde o pojem užívaný více ve slovenštině, pojem narátorka je na českém výzkumném poli používanější.

Biografický přístup/výzkum

„Biografický přístup objevuje ty, kteří by jinak zůstali němými a nevědomými objekty historie, dává jim šanci stát se subjekty, kteří si čtou v knize svého osudu s otevřenými očima“ (Poitevin 1989: 175). Dle Hendla (2005) se tento přístup považuje za zvláštní verzi případové studie, protože se týká jedné osoby nebo malého počtu osob (případů). Toto zkoumání se někdy snaží srovnáním různých biografii nalézt podobnosti a vzorce životních drah a přispět k vysvětlení osobních nebo společenských jevů – v případě mého výzkumu společenského fenoménu Jazzové sekce.

Samotný biografický výzkum se zaměřuje na vnitřní perspektivy jedince, interakce jedince v sociálním kontextu, zkušenost jedince v různých rolích v průběhu různých okamžiků života. Významnou životní etapou mých narátorek bylo působení v Jazzové sekci, které mne zejména výzkumně zajímalo. Proto jsem pro výzkum zvolila tzv. biografický rozhovor epizodický (Denzin in Hendl 2005: 131),²⁸ který přiblížím v další podkapitole.

Jak jsem nastínila výše, zaměřila jsem se ve svém výzkumu výhradně na členky-ženy Jazzové sekce, s nimiž jsem vedla biografický rozhovor. Biografické vyprávění je v mnohem slibné, neboť pomocí něho se podle Kiczkové (et al. 2006) daří získat přístup k různým dimenzím životních zkušeností žen, které jsou dosud málo zohledněné anebo zachycené příliš fragmentárně. Ostatně feministický přístup byl výchozí pro publikaci *Pamät' žien – O skúsenosti sebaotvárania v biografických rozhovoroch* autorek Kiczkové a kol., která se mi pro výzkum stala metodickou předlohou. Rovněž Reinharz (1992) uvádí, že biografie (spolu s orální historií) má potenciál přinést ženy do historie a jejich zkušenost učinit součástí té psané, revidovat historii. Touto cestou se dá dostat k rozpoznávání kulturních a historických vzorců genderového zvyznamňování a k identifikování genderově normativních očekávání ze strany různých společenských institucí (Kiczková et al. 2006).

+++

---

²⁸ Denzin (in Hendl 2005: 131) rozlišuje úplnou, epizodickou a komentovanou biografii. Úplná biografie se snaží komplexně zachytit celou zkušenost jedince. Epizodická biografie se soustřeďuje pouze na určitou fázi života jedince. Komentovaná biografie může být úplná nebo epizodická, obsahuje rozsáhlé komentáře, vysvětlivky a doplňující informace.

Lze shrnout slovy antropoložky Marjorie Shostak (in Reinharz 1992: 136) je naší povinností sbírat životní příběhy: „měly bychom jít a zaznamenávat paměti lidí, jejichž životy jsou v těchto vzpomínkách uchovány, a měly bychom to udělat co nejrychleji, dříve než tyto způsoby života budou zničeny jinými silami“.²⁹

Metoda získávání dat

Biografická metoda je založena na životních příbězích a vychází z vyprávění člověka o svém životě a jeho podstatných částech (Bertaux-Kohli 1984: 216). Zvolené vyprávění formou rozhovoru se označuje také jako narativní interview, které má jistou strukturu. Je vztahem mezi ‚dotazující se‘ (výzkumníci), ‚dotazovanou‘ (narátorka) a ‚vyprávěním‘ jako formou zobrazení, které je formované a organizované historickou perspektivou obou účastnic interview. Narativní interview je v jistém smyslu víc než jen biografie, nebo vzpomínání, anebo je výsledkem procesu interakce mezi výzkumníci a vyprávějíci, jejich vzájemného kooperativního snažení, v kterém ani jedna stránka není pasivní a do kterého každá vstupuje v rámci jistého historického kontextu (Kiczková et al. 2006). Úkolem výzkumnice je dle Kiczkové (et al. 2006: 16) „vyzvat vypravěčky, aby se vrátily do minulosti a reflektovaly svoji situaci v konkrétních historických souvislostech vyřčením svých životních příběhů na pozadí určitých dějinných událostí.“

Ač se narativní interview jevílo zpočátku jako vhodná a nesporně zajímavá metoda, s ohledem na cíl výzkumu a omezený prostor mé práce jsem pro sběr dat zvolila metodu epizodického rozhovoru využívajícího návodu (Flick in Hendl 2005: 177). Důvodem byla i menší náročnost sběru dat³⁰ a zájem především o konkrétní období života narátorek. V pilotním rozhovoru se mi navíc ukázalo jako pro narátorku náročné hovořit o svém dětství a dospívání. Vyprávění se stáčelo k období jejího působení v Jazzové sekci, jelikož znala můj výzkumný záměr a ve zkoumané životní etapě pro ni byla instituce Jazzové sekce zásadní.

---

²⁹ Autorka upozorňuje i na možné dilema týkající se publikace životních příběhů žen – i když může prolomit ticho, může také povzbudit čtenářstvo, aby sociopolitické problémy nahlíželo v termínech individualismu, což jim může bránit schopnosti porozumět daným situacím.

³⁰ Při narativním interview výzkumnice/výzkumník v první fázi rozhovoru pouze povzbuzuje narátorku/narátora ke spontánnímu vyprávění a jeho komentáře nesmí mít charakter nové tematizace. Představy o dalších možných tématech rozhovoru může výzkumník narátorovi předkládat až v další, doplňující části interview (Schütze 1999: 35, 38).

Metoda epizodického rozhovoru s návodem podle Hendla předpokládá, že zkušenosti lidí mají podobu vzpomínek na konkrétní životní situace a zároveň také formu subjektivních životních názorů, hodnocení prožitých událostí v podobě zobecněných subjektivních teorií. Proto se epizodický rozhovor, stejně jako biografický přístup obecně, zaměřuje jak na popis životních zkušeností, na které se výzkumník v průběhu rozhovoru dotazuje, tak na aktuální hodnocení jejich významu respondentem (Hendl 2005: 177). Členky Jazzové sekce na mé vybídnutí popisovaly své životní zkušenosti spjaté s obdobím Jazzové sekce, i je hodnotily a zasazovaly do kontextu společenského dění.

Používaný návod při rozhovoru sestával z předem specifikovaných okruhů a otázek, u kterých jsem předpokládala, že by rozhovor mohly zavést ke zkoumaným tématům. Otázky byly doplňovány a revidovány dle průběhu každého rozhovoru. Stejně tak návod rozhovoru byl v průběhu výzkumu revidován a doplňován na základě získaných zkušeností a popisů.

Zásadní pro můj výzkum bylo, že narátorky nebyly objektem badatelského zájmu, ale jeho subjektem. Spoluvytvářely obsah i formu rozhovoru tím, že jsem jim umožnila, aby samy určovaly, kdy a o jakých tématech chtějí vyprávět. Bylo znát, že častokrát si na základě mé otázky vzpomenu na – pro ně další důležitou – událost, kterou tematizovaly a která se mi pak stala plodným materiálem. Mým cílem bylo zaznamenat jejich život z jejich perspektivy a jejich slovy. Jak píše Reinharz (1992), příběhy vyprávěné ženami nejsou monology, ale produkty vyvíjejícího se vztahu mezi narátorkou a výzkumníci.

Naše rozhovory byly založeny na vzájemné důvěře a mé zodpovědnosti vůči vyprávění narátorek, těch, které se mi svěřily se svými příběhy Jazzové sekce.

Výběr narátorek

K Jazzové sekci a jejím členkám jsem se dostala prostřednictvím výzkumníc a badatelek, které se tématem společenského fungování v období normalizace, potažmo státního socialismu, věnovaly dlouhodobě. Kontakt na první moji narátorku Bronislavu Paarovou (Křivánkovou) mi laskavě poskytla doktorka Květa Jechová, jež mně jej předala zprostředkovaně od Jiřího Exnera, taktéž významné osobnosti Jazzové sekce. Setkala jsem se s velkou ochotou a nadšením pro vyprávění i proto, že se ve své práci soustředím na

ženy. Jak sama Rostislava Paarová podotkla, na Jazzovou sekci se jí dosud nikdo neptal, přitom dle hodnocení ostatních byla velmi významnou členkou.

Ochotně mi také nabídla, že kontaktuje jiné bývalé členky Jazzové sekce, se kterými udržuje kontakt a které by dle ní mohly být ochotné k rozhovoru. Zaslala mi na ně kontakt s tím, že jsem oslovila dalších šest z nich, jedna – Dana Huňátová – ale dlouhodobě pracovníčně pobývala mimo republiku, s ní se mi rozhovor nepodařilo realizovat. Naplnila se tak technika sněhové koule, kdy původní narátorka mi poskytla další kontakty. A i další partnerky mne poskytly několik kontaktů. Někdy jsem ale byla odmítnuta s tím, že bývalé členky nechtějí otevírat již uzavřenou minulost. Rozhovory jsem tedy nakonec realizovala s šesti bývalými členkami žijícími v době působení v Jazzové sekci v Praze.

Postupně jsem tedy setkala s Rostislavou Paarovou, Alenou Prokopovou, Evou Střížovskou, Marcelou Krčmářovou, Kateřinou Volkovou a Zuzanou Zíkovou. Všechny souhlasily s tím, abych jejich jména uvedla, všechny vyprávěly velmi zajímavé životní příběhy. S některými z nich jsem se setkala dvakrát (zejména z technických a časových důvodů), s jinými jsem byla v kontaktu i po našem setkání.

Narátorky byly ve věku mé matky, děti – pokud měly – se jim narodily koncem 70. či začátkem 80. let 20. století, tedy v době, kdy jsem se narodila i já. Některé z nich měly tendenci tento generační aspekt tematizovat, podívat se nad mým zájmem o Jazzovou sekci. U některých bylo znát, že díky mému věku – v socialistické společnosti jsem prožila rané dětství – události záměrně popisují v zarámování do dané doby, což mně s ohledem na cíl výzkumu vyhovovalo a zároveň zaujalo.

Některé z mých narátorek byly překvapeny, že jsem si vybrala pro výzkum právě je, uváděly, že na jejich příběhu není nic zas tak zajímavého. To bývá dáno, jak píše Kiczková (et al. 2006), nízkou sebedůvěrou žen a jejich nezvyklostí vyprávět o svém životě v celistvém záběru.

Každý příběh byl jedinečný, tyto ženy spojovalo jejich členství a přátelství; příchod, působení a činnost v Sekci znamenala pro každou z nich něco jiného, každá jej zpětně popisovala a hodnotila s jiným zápalem.

Organizace a průběh rozhovorů

Každou z narátorek jsem prvotně oslovila e-mailem s odkazem na příslušnou osobu, která mi kontakt poskytla, zde jsem vysvětlila svůj záměr – předmět výzkumu, představila se.

S narátorkami jsem se po domluvě setkala na místě, které samy navrhly – v jejich domácnostech, v kavárně, v místě pracoviště. V úvodu jsem zopakovala svůj výzkumný záměr, seznámila je s předpokládanou délkou rozhovoru, s možností rozhovor kdykoliv přerušit nebo změnit jeho směr, místem, kde budou rozhovory uloženy. Dvě partnerky si vyžádaly následný přepis rozhovoru.

V první části rozhovoru jsem partnerky vyzvala k vyprávění, následně jsem je dle potřeby motivovala k pokračování, poté jsem pokládala doplňující otázky. Závěrem jsem dala prostor promluvit o tom, co v rozhovoru nezaznělo a co bylo pro partnerky ve vztahu k tématu zásadní.

Rozhovory jsem se souhlasem partnerek nahrávala na diktafon a později přepsala. Délka rozhovoru se pohybovala kolem dvou hodin. S některými jsem hovořila i déle. Transkripce prvního rozhovoru byla kompletní, dalších dvou, které jsem zasílala na požádání narátorkám, také, u zbylých třech jsem vypustila dle mnou předem stanovených kritérií pasáže, které se týkaly záležitostí mimo cíl výzkumu, těchto bylo nicméně minimálně (srovnej Hendl 2005: 210).

Rozhovory i jejich přepisování pro mne byly nesmírně zajímavou výzkumnou praxí, neboť jsem tak mohla postupně reflektovat jejich průběh a směr a přepisem si postupně utříbit jejich obsah a vpisovat reakce partnerek, vybavovat si jejich tváře.

Analýza rozhovorů

Tím, že daná problematika je v literatuře zpracována jen minimálně a okrajově, proto analýzu patří rozhovory s členkami Jazzové sekce mezi mé majoritní prameny. K jednotlivým rozhovorům jsem přistoupila nejdříve jednotlivě, vždy jsem si rozhovory okódovala bez použití příslušného softwaru. Barevně jsem označovala a tak rozlišovala místa, která se týkala různých tematizovaných okruhů. Ty se mi pak spojily vždy u každé narátorky do několika analyticky zajímavých oblastí.

Biografie je určitá rekonstrukce a interpretace průběhu života jedince někým jiným, v případě mého tématu jen určité životní epizody. V příbězích jsem zaznamenala i rodinné zázemí, pokud o něm narátorky hovořily, a to z důvodu možné spojitosti se zájmem a vstupem do Jazzové sekce. Předkládám tak čtenářstvu průběh životní etapy v posloupnosti jistých událostí mých narátorek. Na jednotlivých segmentech rozhovorů ilustruji a analyzuji tematizovanou oblast. Za jednotlivými příběhy uvádím souhrnné výsledky mého výzkumu a nabízím odpověď na výzkumnou otázku.

5.3. Kritická reflexe

Vybraná biografická metoda má také svá omezení a specifika. Podle Kiczkové (et al. 2006: 16) některé z historických událostí se „v spontánní části narativního interview vůbec neobjevují, jiné podléhají autocenzuře a někdy se dá vyslechnout přijatý cizí názor,“ což si troufám říci platí i pro epizodický biografický rozhovor.

Věci každodenního života mohou být považovány za nezajímavé a banální (Nosková 2006: 108, 139), zejména pokud je popisován způsob života, o němž se předpokládá, že je pro tázaného, tazatelku a potencionální čtenářstvo známý. Narátor/ka se pak často nechce zdržovat popisem záležitostí, které považuje za obecně jasné, rutinní a nezajímavé (Silverman 1998 in Kusá 1999: 278). Tomuto jsem se snažila předejít objasněním mého výzkumného zájmu a povzbuzováním narátorek při vyprávění, doptáváním se. Přesto bylo znát, že o své každodennosti partnerky hovoří obtížněji než-li například o událostech, které považovaly za zajímavé, dobrodružné a čtenářsky jakoby atraktivní.

U zvoleného typu výzkumu se také často stává, že svoje zážitky a zkušenosti mají narátoři a narátorky tendenci zobecňovat, nebo „vypráví o zážitcích nebo pocitech, o kterých předpokládají, že mohou být společné větším skupinám lidí, protože očekávají, že výzkumníka zajímají obecná tvrzení spíše než specifika jejich vlastní zkušenosti“ (Weiss in Chase 2005: 661). Mé narátorky často mluvily za Sekci a členstvo, opět povzbuzováním k vyjádření jejich hodnocení a popisu jsem se toto omezení snažila zmírnit.

Posledním specifíkem, které chci zmínit, je, že životní příběhy jsou pojímány jako vzpomínky na reálné zážitky a zkušenosti. Nicméně to, jak jsou tyto příběhy vybírány a interpretovány výzkumníci/výzkumníkem a jakým způsobem je jim přikládán smysl

jednotlivými narátorkami v rámci jejich individuálních biografíí, je důležitým aspektem analýzy, tvrdí Roberts (2002: 7–8).

Aspekt mého osobnostního působení jako výzkumnice a tazatelky, tedy toho, jak sekvence rozhovorů vybírám, jak je interpretuji a jaký jim přikládám smysl, je ovlivněno mojí individuální biografíí, což je nepřehlédnutelný aspekt. Jsem si vědoma toho, že častokrát jsem položenými otázkami narátorky směřovala k pojmenováním, které ony takto nevypravily. I přes snahu k senzitivě kladených otázek jsem se tohoto plně nevyvarovala.³¹

---

³¹ Významným tématem, které ve své práci nemohu s ohledem na její rozsah blíže pojednat, je specifikum biografického výzkumu, a to sice to, že biografická vyprávění minulost vždy reprodukuje z perspektivy současnosti a že minulost nemůže být zachycena tak, „jak to skutečně bylo“. Při biografickém výzkumu se také můžeme setkat s tím, že vyprávěním o minulosti se ospravedlňují různé předsudky nebo současné institucionální uspořádání. Je proto třeba mít na paměti, že příběhy, které si o minulosti lidé vybavují, jsou také produktem přítomnosti. Jinými slovy, kdyby bylo současné společenské uspořádání jiné, lišily by se i vzpomínky lidí od těch, které získáme dnes. Při vyprávění o prožité zkušenosti se určité vzpomínky vybírají jako komponenty konstruované minulosti a zároveň jsou jiné vzpomínky vynechávány (Andrews 1999: 88, 92).

6. ‚JINÉ SVĚTY‘ ŽEN JAZZOVÉ SEKCE

6.1. Rostislava Paarová

Rostislava Paarová (provdaná Křivánková)³² patřila k předním osobnostem Jazzové sekce. Narodila se v Újezdě u Brna, kde také prožila své dětství. Střední školu studovala v Brně, psal se rok 1968 a Rostislava Paarová dokončovala druhý ročník. Právě v noci z 20. na 21. srpna 1968 jela se spolužáky na chmelovou brigádu. Velmi ji ovlivnil následující vývoj na škole – odchod těch nejlepších kantorů. Po maturitě v roce 1971 pracovala rok v Brně, ale nakonec zvolila studium vysoké školy v Praze, kam odešla řada jejich středoškolských spolužáků. Rostislavu Paarovou to za nimi táhlo. Chtěla studovat zahraniční obchod, což se jí splnilo až po peripetiích s funkcionáři školy, kdy z prezenčního studia financí přestoupila na dálkové studium zahraničního obchodu. Zároveň začala pracovat v Podniku zahraničního obchodu.

Vstup do Jazzové sekce

V době příchodu do Prahy byla nucena bydlet u své tety. Za doprovodu své sestřenice a jejího přítele začala navštěvovat komponované jazzové večery, tzv. Jazzfilmfóra. Zde Jan Střížovský rozdával přihlášky do Jazzové sekce, vyplnila ji a stala se členkou.

Tam byl vlastně u prezence na těch Jazzfilmfórech Honza Střížovský, jako mladej kluk, později muzikant a pořád ještě je muzikant a pozdější manžel teda Evy Střížovské. A rozdával tam přihlášky do Jazzové sekce, jako ona to tak Jazzová sekce spolupředala, takže tam jsem od něho si vzala tu přihlášku, vyplnila a pak jsem si říkala, že by bylo fajn té partě nadšenců nějak pomoci, tak jsem jim nabídla své služby, které nebyly nějak jako prostě odborné, říkala jsem si, umím psát na stroji, můžu rozesílat, a tak jsem vlastně jako začínala v Jazzové sekci.

Do Jazzové sekce se tedy dostala díky svému aktivnímu přístupu, to, že byla aktivní členkou, pramenilo z nabídky jí samotné. Nemluví o sobě jako o té s možným odborným přispěním. Nabízí služby servisního charakteru. Dostala se postupně do nejužšího okruhu Jazzové sekce, který tvořil Karel Srp, Joska Skalník, Jiří Kučera, Vladimír Kouřil a další. Svou roli popisuje jako asistující, kdy z počátku měla s Vladimírem Kouřilem na starosti členskou základnu, ta se ale postupně proměňovala.

---

³² Po rozvodu s Tomášem Křivánkem si zpět vzala své příjmení za svobodna.

Angažovanost a proměna činnosti v Jazzové sekci

Období, kdy se Rostislava Paarová nejvíce angažovala, bylo v době pořádání Pražských jazzových dnů.³³ V nich našla svůj prostor pro uplatnění svých schopností. Měla na starosti mimopražské členy v tom smyslu, že zajišťovala objednání a vydání vstupenek. Podílela se na vydávání zpravodajů z Jazzových dní, k čemuž patřily i rozhovory s hudebníky, vlastní přepisování článků. Společně se svým partnerem Tomášem Křivánkem – ústředním členem Jazzové sekce – jejich automobilem jezdili do různých regionů Československa, aby zde udržovali kontakt se členy Jazzové sekce a aktivními muzikanty v jedné osobě i hudebními kapelami. Pokud nebylo možné je prezentovat v rámci amatérské přehlídky Jazzových dní, hledali společně cesty, jak je uvést v hudebním klubu. Častokrát se to podařilo pod hlavičkou SSM.³⁴

Dělali jsme takový spanilý jízdy, vždycky tou 1203 [automobil Škoda 1203] jsme vezli nějakou kapelu a někde tam přespali u někoho na zemi ve spacácích. A potom vlastně i v různých klubech v Praze, vždycky než to policajti objevili, tak se tam mohly jeden dva koncerty udělat.

Poté, co měla Sekce Jazzové dny zakázané, její činnost se zúžila spíše na písemný kontakt se členy a vydávání publikací, zakázaných knih a Jazz petitů. Svoji parketu v podobě Jazzových dní ale tímto ztratila, měla dojem, že následná činnost Sekce je spíše pro odborníky z uměleckých oblastí. Tím, že Sekce směřovala od muziky spíše k umění a literatuře, přestávala mít svůj hudební okruh činností. Do Sekce vstoupila zejména kvůli hudbě, tím se jí vzdalovala.

Rostislava Paarová začala ustupovat ze své aktivní role. To už se jedná o počátek 80. let, kdy promovala, žila se svým partnerem Tomášem Křivánkem, s nímž následně vstoupila do manželství.

(...) byla jsem v partnerství s Tomášem Křivánkem, který jakoby zase převzal takovou tu rodinnou iniciativu, on se spíš orientoval v těch pro mě v jiných oblastech (...) on se hodně angažoval, takže já jsem měla pocit, že tam mám svého nějakýho zástupce nebo delegáta

Tomáši Křivánkovi tak příslušel veřejný prostor, zastupoval v něm Rostislavu Paarovou, které pak předával informace o dění. Jí příslušel prostor soukromý, kam se

---

³³ Dále jen Jazzové dny.

³⁴ Socialistický svaz mládeže.

z veřejného prostoru stáhla, byla mimo veřejné dění a toto rozdělení pro ni bylo samozřejmé.

Významnou aktivitou, na které se pak spolupodílela v době manželství, bylo, že za novomanželskou půjčku zakoupili studiový magnetofon, následně pak – jako jedni z prvních v Československu – video přehrávač. Přetahovali tak filmy na kazety, shromažďovali filmy na videokazetách, které pak pouštěli doma a její manžel i v klubech. Stejně tak nějakou dobu pouštěl i hudbu. Opět tedy jemu příslušel veřejný prostor a aktivity v něm vykonávané. Zároveň veřejné aktivity přecházely do soukromého prostoru – domácnosti Křivánkových.

V letech 1983 a 1985 se Rostislavě a Tomášovi Křivánkovým narodili synové Tomáš a Lukáš. Rostislava Paarová vnímala, že v té době měla spoustu jiné práce spojené se starostmi o rodinu.

Ani jsem nebyla fyzicky schopná starat se o děti a zároveň někam docházet. Ale muž to zastával všechno, přivez mě z porodnice, když se narodil první syn, a hned odešel něco dělat do Sekce, takže ten pro to hodně dělal a hodně žil. Moje role se tak trošku tlumila (...), ale bylo to jako přirozený prostě, nesl to ten vývoj.

Péče o děti, kterou zajišťovala Rostislava Paarová, souvisí s participací a jejím omezením ve veřejném prostoru. Jedná se o čas a energii, kterou dle Lister (2003) převážně ženy investují do poskytování péče na rozdíl od mužů, ta se stává jakoby žensky definovaným zájmem (Šmausová 2004). Je zřetelné, že svůj čas její manžel věnoval výhradně sekční činnosti, byla pro něj prostorem zajímavějším, tvůrčím, kterému věnoval většinu svého času. Sekce byla v této době jeho výhradním zájmem.

Když byly děti větší, spolu s manželem je brávali na koncerty, do veřejného prostoru, kam díky přesunutí péče o ně do koncertních prostor mohla i Rostislava Paarová.

Rostislava Paarová byla ke konci 80. let účastna i bytové univerzity. Pravidelně navštěvovala přednášky o hebrejštině a teologii, po kterých se diskutovalo a učeně dohadovalo. Nahrazovala si tím aktivity, které již v rámci Jazzové sekce nevykonávala, setkávala se se zajímavými lidmi a měla možnost vést diskuse, učit se novým věcem.

Takže to jsem taky potom si vlastně nahrazovala nějaký takový ty aktivity, protože to bylo přístupný, muž věděl, že každý úterý prostě večer nebudu a měla jsem to pár kroků od domova, děti už jsem uložila v té době, nebo byly najezeny, vykoupány, takže už jenom se s mužem dívali na večerníček.

Rostislava Paarová tak vyhledávala veřejné aktivity, v nichž by se mohla intelektuálně realizovat. Vyměňovala si tím na několik hodin role s manželem, který přebíral péči o děti. Zodpovědnost za jejich péči byla stále v její režii.

Výjezdy do zahraničí a vstup do Mezinárodní jazzové federace

Obrovským kulturním požítkem byly v té době pro Rostislavu Paarovou návštěvy Polska a cesty na festivaly Jazz Jamboree ve Varšavě, kde hrála jazzová světová špička. Viděla zde filmy, které byly v Československu zakázané, chodila na divadelní představení. Prožité emotivní období při jedné z výprav na Jazz Jamboree, kdy byl zavražděn kněz Popiełuszko, vnímala velmi silně. Na veřejných prostranstvích například v chrámech byly zapálené svíčky, umístěny obrazy, výstavy pro Rostislavu Paarovou nedovolených umělců.

Nám ten polský patetismus byl hodně blízký v té době, protože pro nás to bylo něco neuvěřitelného, tam jsme si mohli prožít to, co jsme tady nemohli a v podstatě to tam bylo jakoby na veřejných prostranstvích. Za tu dobu, co jsme tam jezdili, jsme tam měli i spoustu přátel.

Podstatným se festival Jazz Jamboree pro členky a členy Jazzové sekce i z toho důvodu, že se zde stali oficiálními členkami a členy Mezinárodní jazzové federace. Členem tak byla nejen Jazzové sekce jako organizace, tak i jednotlivci, včetně Rostislavy Paarové.

Na Jazz Jamboree byli přítomní čelní představitelé Mezinárodní jazzové federace, my jsme tam tak všichni vstoupili, zaplatili jsme členský poplatek a dostali jsme průkazku (...) tenkrát nás tam bylo asi třicet.

Vztah k disentu a Chartě 77

Rostislava Paarová se vymezuje vůči disentu a obecně se staví k principu co nejširšího působení Jazzové sekce, což by se odchodem do undergroundu znemožnilo. Navíc ústřední členky a členové splňovali normu pracujícího občana, měli svá zaměstnání, své kariéry.

Každý vedl takový ten řádný život pracujícího socialistického občana, kluci měli své profesní kariéry a Srp si vždycky na tom zakládal, že hledá ty mezírky v zákonech a co není zakázané je povolené.

Postupně o výsadu působení na co nejširší spektrum lidí Jazzová sekce přišla – o živé koncerty, o Jazzové dny. Tušila a z řad Jazzové sekce postupně přicházely náznaky, že by

mohlo dojít k perzekuci členek a členů Jazzové sekce. Organizovalo se i školení o tom, jak vypovídat před policií, kterého se Rostislava Paarová také účastnila. Nakonec při nastalých perzekučních situacích byla ona i ostatní nepřipraveni. Když zůstali členky a členové z minuty na minutu postavení před novou situací, tak přesně nevěděli, jak se zachovat. A pomocnou ruku získali od chartistů, kteří s těmito situacemi měli zkušenosti. Přes své vymezení se vůči disentu Rostislava Paarová pomoc Charty 77 pokládá za velmi významnou.

Při uvěznění pěti členů Jazzové sekce, mezi nimiž byl i manžel Rostislavy Paarové, vnímala pomoc Charty 77 i po materiální stránce. Rostislava Paarová sama prokázala velkou odvalu, když jednou týdně vyzvedávala v bytě disidentů – manželů Anny Šabatové a Petra Uhla – text, který následně z telefonní budky na Hlavním nádraží diktovala do vídeňské schránky redaktorovi Hlasu Ameriky panu Ivanu Medkovi. Pociťovala sice strach, a to zejména o děti, ale dopředu ji hnalo vědomí povinnosti, dostalo se jí povzbuzení i od tehdejšího předního disidenta Václava Havla.

Chodila jsem (...) jestli to bylo jednou za týden nebo častěji, do bytu Uhlových, Anglická 8, a tam odsud jsem šla pěšky na hlavní nádraží, měla jsem text, který jsem nadiktovala do hlasové schránky panu Medkovi do Vídně, jsem si objednala budku na poště na Hlavním nádraží, tam to bylo takový jako nejbezpečnější a odříkala jsem ten text, který vycházel tedy z těch reálií, ale byl sestaven tak, aby to pojala ta schránka (...) i když jsem měla strach. Měla jsem strach o děti, o to, co bude, ale zase takový to vědomí té povinnosti, kterou ve mně ještě pan prezident Havel jako tak hodně povzbudil, tak to bylo důležitější.

Další spojení Charty 77 a Jazzové sekce, které se promítalo do činnosti Rostislavy Paarové, bylo sepsání dopisu tehdejšímu československému prezidentu Gustávu Husákovi. Brzy poté, co byl uvězněn její manžel spolu s ostatními, Jan Urban - signatář Charty 77 nabídl pomoc a společně sestavili koncept dopisu adresovaného prezidentu Husákovi. Tento dopis spolu s ostatními manželkami uvězněných podepsala, společně jej odeslaly a odpovědí jim bylo, že Rostislavu Paarovou a Danu Huňátovou (manželka Čestmíra Huňáta) předvolali k výslechu na ÚV KSČ. Rostislava Paarová byla ale za celou dobu předvedena k výslechu pouze v tomto případě, i když její aktivity v době věznění členů Jazzové sekce byla nezastupitelná.

Mluvčí manželé uvězněných členů Jazzové sekce

V době uvěznění výboru Jazzové sekce se Rostislava Paarová opět zaktivizovala, měla pocit a bylo jí to i dáváno najevo, že je zapotřebí, aby někdo zajišťoval styk s novináři a informování o tom, co se děje s lidmi z Jazzové sekce, o jejich situaci. Tuto úlohu tak převzala na sebe.

Před samotným zatčením manžela ji přivezl s dětmi z letních prázdnin, které trávily v Újezdě u Brna. Druhý den po příjezdu jej ráno s výmluvou na problém v práci odvedli příslušníci StB. Rostislava Paarová ihned obvolávala ostatní významné členy a z reakcí vyrozuměla, že se jedná o léčku a že její manžel byl zatčen. Potvrdilo se také její tušení o odposlouchaném telefonu. Již ten den odpoledne proběhla schůzka zejména s členy VONS³⁵, kteří manželkám uvězněných členů poskytly potřebné rady. Večer se v bytě Křivánek uskutečnila domovní prohlídka, na poslední chvíli se snažila ukrýt to, co by mohlo být při domovní prohlídce zabaveno a nechtěla o to přijít. Z Rostislavy Paarové se v tomto období stala ‚mluvčí manželé‘.

Byla jsem jediná, kdo byl doma fyzicky přítomný a kdo se jakž takž domluvil anglicky, takže vlastně jsem byla předurčena k tady k té roli mluvčí. (...) Vím, že u nás natáčela holandská televize, francouzská televize, u nás v obýváku, pro mě to bylo natolik důležité, že vlastně musím hovořit, že to je ve prospěch, ten důvod tam byl tak silný, že jsem ztratila takový nějaký ostych a po letech jsem se rozmluvila anglicky.

Docházelo tím k prostoupení veřejného a soukromého prostoru, kdy veřejné aktivity – natáčení a jiné – se odehrávaly v domácnosti – výsostně soukromém prostoru (srov. Spirit 2008).

Rostislava Paarová se díky své houževnatosti a nutnosti sdělit skutečnosti o uvězněných zbavila ostychu hovořit do médií. Její potřebnost byla v to období víc než zřejmá a uvědomovala si ji i ona sama. Její všední den se sice řídil potřebami dětí, ale zároveň se snažila své rodičovské povinnosti kloubit s rolí mluvčí manželé.

Svůj denní režim jsem přizpůsobila těm jejich [dětí] potřebám, to znamenalo brzo vstávat, obstarat je, uvařit oběd, mezi tím tedy nějaký ten rozhovor nebo cesta k těm Uhlům (...) návštěvy byly spíš u nás, setkávala jsem se s lidma i venku, ve Stromovce, podle toho, kam jsem mohla s kočárem s dětma.

---

³⁵ Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných.

Strategicky tak plánovala a kombinovala péči a novou roli. Dokázala v jednu chvíli zajistit to, aby děti měly plný servis, a to, aby stoprocentně plnila nutnosti spojené s novou situací.

K jejímu každodennímu režimu patřilo i to, že psala svému manželovi dopisy do vězení, i když odpovědi se jí z počátku nedostalo. Také v té době pravidelně jednou měsíčně jezdila na poštu naproti věznici Ruzyně a zasílala manželovi balíček. Aktivně se také s ostatními manželkami uvězněných členů stýkala s politickým atašé Spojených států amerických, Bobem Normenem, který se zajímal o dění kolem uvěznění a zval Rostislavu Paarovou spolu s ostatními na různé akce. Postupně se před jeho vyhoštěním spřátelili. Její manžel byl propuštěn v lednu 1987. Soud s ostatními proběhl o několik měsíců později. I když ke konci 80. let uvažovala Rostislava Paarová o podpisu Charty 77, z důvodu její přílišné političnosti k popisu nakonec nepřistoupila, neměla ambici se politicky profilovat, spíše jí šlo o kulturu a zejména hudbu.

Jiné světy

Rostislava Paarová vnímá, že měla dva životy, ten první – pracovní se odehrával v pracovní době. Poté, co skončila pracovní doba, tak přešla do druhého – ‚jiného‘ světa, na koncerty, do Krčského domečku nebo na schůzku s lidmi ze Sekce.

Měla jsem takový dva životy, jeden ten pracovní v tom Pragoexportu, který, když skončil, (...) tak jsem mazala buďto na nějaký koncert nebo do Sekce nebo na schůzku s lidma ze Sekce.

Jezdila na koncerty i mimo Prahu, na regionální jazzové festivaly do Slaného, do Přerova, do Kroměříže. Svoji životní etapu s Jazzovou sekcí vnímá jako naplněnou a bohatou. Její angažovanost v Jazzové sekci a lidé, které zde potkala, to vše ovlivnilo její život.

Genderové vztahy v Jazzové sekci

Rostislava Paarová vidí role žen a mužů v Jazzové sekci jako zastupitelné, každý dělal vše. Později přiznává, že to byly ženy, které tvořily nutné zázemí pro činnost Jazzové sekce, což se považovalo za běžné.

Je pravda, že to zázemí hodně dělaly ženy jako holky. Že to bylo takový, ty služby u těch stánků na Jazzových dnech nebo i v tom domečku. Bylo to,... ale jako myslím si, že nám to nikomu nepřipadalo nějak divný.

Pozice v sekci kopírovaly dle ní pozice v rodině. Řada manželek působila v ústraní, neokázale pracovali pro Sekci spolu s manželem v jejich domácnosti. Do Sekce pak přicházel jen jejich manžel. Postavení viditelných členek, jakou byla Rostislava Paarová, se proměňovalo s jejich rodinnou rolí.

Ona spousta z nich [žen působících v Jazzové sekci], i když se některé z nich staly potom manželkami, tak tam přišly s určitou partou nebo z dobrovolného důvodu, že je to zajímalo a udělaly tam kus práce.

Tím, že se staly z partnerek manželkami neslo i to, že jejich působení bylo jakoby zastřeno. Jejich původní iniciativa a touha působit v Jazzové sekci se přetransformovala vlivem proměny rodinné role do pasivnější pozice.

6.2. Alena Prokopová

Pokud bychom hledali člověka, pro kterého byla a je Jazzová sekce životním odrazovým můstkem, pak bychom nemohli minout Alenu Prokopovou. Narodila se v roce 1958 kulturně založeným rodičům. Má dva bratry Michala a Ivana s tím, že Michal je z otcova prvního manželství, nevyrostal s nimi, ale mají mezi sebou úzký vztah. V harmonickém soužití a výchově svých rodičů, kteří pracovali v Československém rozhlasu, vnímala silnou důvěru a pocit volnosti. Atmosféru v rodině ovlivnilo jak to, že oba rodiče prošli koncentračním táborem, tak poté i události roku 1968, kdy oba dva byli vyloučeni ze zaměstnání. Alena Prokopová v době o pár let později, v roce 1973, opouštěla základní školu a na žádnou ze škol středních se nedostala. Šla se tedy vyučit prodavačkou, pociťovala zde ale, že učňovské prostředí je jí vzdálené, odcizené. Po vyučení šla na Střední školu pro pracující, při které zároveň pracovala v obchodním domě Kotva. V roce 1978 úspěšně odmaturovala.

Vstup do Jazzové sekce

Její bratr Ivan se po návratu z vojny v roce 1976 intenzivně zajímal o kulturu, chodil na koncerty a po čase se seznámil s členy Jazzové sekce. Ti jej do Jazzové sekce pozvali. Ivan Prokop se tak aktivně zapojil do jejího chodu. Jednou si své sestře postěžoval na nedostatek obálek na rozeslání bulletinu, které v té době byly nedostatkovým zbožím. Alena Prokopová se nabídla, že obálky v obchodním domě sežene a podařilo se jí to. V Kotvě ji navštívil Vladimír Kouřil a při té příležitosti ji vybídl, aby navštívila Jazzovou sekci v Domečku. I přes svou tehdejší plachost a nesmělost se v jedno středeční odpoledne odhodlala s bratrem Ivanem jít na setkání Jazzové sekce. Zde jí nadchla tvůrčí a dílčí atmosféra. Našla v ní opozici ke konformnímu proudu diskoték, který ji nebyl vlastní.

Proměna činnosti a role v Jazzové sekci

Přispívala tak postupně tím, co uměla – psát na stroji a přepisovat tak řadu textů, a to i doma. Byla aktivní při pořádání Jazzových dní, svých prvních se účastnila v roce 1976.

Chodilo se po koncertech, do Domečku do redakce psát denní zpravodaj z koncertů, takže to jsem přepisovala. A poskytovaly jsme tam s holkama takovej ten servis, jako i úplně prakticky jsme tam vařily to kafe a čaj a snažily se zajistit nějaký občerstvení, když jsme tam přišly v noci, tak všichni byli hladoví a postupně unavení.

Servisní služby, které jsou považovány za tzv. ‚ženskou‘ práci, byly v režii žen, je znát, že zajišťovaly zázemí pro výkon tvůrčí činnosti – psaní denního zpravodaje.

Alena Prokopová se tak stávala aktivní klíčovou členkou Jazzové sekce. Docházela pravidelně do Krčského domečku, kde se zejména s ostatními členkami střídala u stánku, kde se prodávaly materiály, částečně se starala o členskou základnu, s ostatními snášela bulletiny (stohy stránek rozložených po stole se dávaly dohromady a sešívaly), balíkovala poštu a roznášela ji. Dělala běžnější administrativu, základní administrativní věci musely v Sekci fungovat. Později při rozšíření Domečku o půdní prostory, kde vznikla malá výstavní síň, pomáhala právě s přípravou výstav. Našla si tak stejně jako ostatní svoje oblasti, co mohla a chtěla pro Sekci vykonávat, aby se tam cítila zároveň příjemně. Činnosti se rozdělovali častokrát po uzavření stánku při středečním setkání, kdy Karel Srp sděloval základním členkám a členům novinky, co je zapotřebí mimořádně během týdne udělat. Někteří členové jako Vladimír Kouřil, bratři Krčmářové či Tomáš Křivánek měli pevnou agendu, kterou zabezpečovali, Alena Prokopová se cítila být potřebná tam, kde bylo potřeba, i u rutinní administrativní práce.

Před Jazzovými dny pobývali v Domečku častěji, připravoval se program a další produkční práce. Vzájemně si říkali, co je již zařízené a co kdo má ještě udělat.

A pak při těch Jazzovejch dnech (...) bylo pevně rozdělený třeba kdo měl na starosti kapely, kdo se staral třeba o ty muzikanty, o různý takový ty odvozy přívozy, kdo je měl na starosti v šatnách, tak to bylo trochu rozdělený. A pak tam byla spousta zase takový ty drobný práce, kterou jsme si rozdělili, jak bylo zrovna potřeba. A ten stánek jsme většinou měly na starosti my holky.

Alena Prokopová měla na starosti drobnou práci, ta obvykle není tolik viditelná na rozdíl od jasně definovaných úkolů. Drobná práce by se mohla zasadit do vytváření zázemí pro výkon hlavní činnosti.

Při svých druhých Jazzových dnech v roce 1978, přesně v době svatého předmaturitního týdne, sebou nosila maturitní otázky a učila se ruské spisovatele, k maturitě přišla unavená a nevyspalá, komise a spolužáci to připisovali učení, příčinou přitom bylo její angažmá na Jazzových dnech. Je znát, že Alena Prokopová se ve své roli cítila být nezastupitelná, když i v době příprav na maturitu bez váhání usedla ke stánku se sekčními materiály.

Mezi zajímavé tvůrčí okamžiky jejího sekčního života patří setkání s Jiřím Chaloupeckým, na schůzku s ním do Malostranské kavárny šla s Karlem Srpem. Vnímala, jak výjimečný člověk Jiří Chaloupecký je, později si uvědomila, jaké měla štěstí se s ním vůbec potkat. Také měla možnost při přidělení úkolu udělat rozhovor s významnou osobností – setkala se s Janou Koubkovou. Další setkání s významnými kulturními osobnostmi Alenu Prokopovou čekalo při přípravě Minisalónu, jenž byl nápadem Joska Skalníka. Nechal vyrobit dřevěné krabičky stejného tvaru, oslovil umělecké výtvarníky, grafiky. Členské jádro Sekce si rozdělilo jejich jména a jednotlivě obcházeli výtvarníky s krabičkami, které měli výtvarně ztvárnit. Pro Alenu Prokopovou to bylo velké dobrodružství navštívit a seznámit se, pohovořit s vybranými umělci. Byla například u Karla Halouna, Pavla Nešlehy a dalších. Všechna tato setkání pro ni měly velký přínos, s uměním se seznámila v jeho širokém spektru, přesně, jak to nabízela sama Jazzová sekce.

Ve stejném roce Alena Prokopová vážně onemocněla, čímž se ocitla mimo všechno společenské dění a činné působení v Jazzové sekci. I nadále se stýkala s lidmi z Jazzové sekce, udržovala telefonický kontakt, snažila se vypomáhat z domu.

Tenkrát přišel Petr Cibulka a říkal, když jsi teď doma, tak máš spoustu času, tak můžeš psát a donesl mi, ať přepisuju Souostroví Gulag, tak jsem na něj koukala a plaše jsem řekla, že opravdu je mi občas tak blbě, že nemůžu psát ani na tom stroji, tak tomu nevěřil.

Po roční pracovní neschopnosti byla částečně v invalidním důchodu a částečně pracovala jako mistrová v obchodním domě Kotva.

Výjezdy do zahraničí

Tím, že Alena Prokopová do Jazzové sekce vstoupila v mladém věku, vstřebávala vše, co se kolem ní odehrávalo, nebyla z počátku jakkoliv vyhraněná. Postupně si ale formovala a krystalizovala svoje kulturní vidění a kulturní zájem, jaké hudební žánry se jí líbí, jaká literatura ji oslovuje. Získala záběr do jazzu a i rozhled do ostatní žánrů jako rock&roll. Byla účastna i zahraničních Jazz Jamboree, které vnímala jako velký svátek hudby. Na jeden z těchto svátků vzpomíná Alena Prokopová jako na velmi vydařený, spolu s ostatními do Varšavy letěli a jejich kamarád – organizátor zájezdů na Jazz Jamboree – zařídil, že spali v tehdejší nejmodernějším hotelu Varšavy. Zde se při večírcích seznámila i s další aktivní členkou Jazzové sekce Zinou Liškovou, rozenou Wernerovou.

Chodili na koncerty, na filmy v Československu zakázané, na výstavy, na trhy. Výlety do Polska pro ni znamenaly svobodu.

Polsko prostě pro nás znamenalo v podstatě svobodu svým způsobem. Byť to samozřejmě taky, že jo, nebylo ještě tak úplně. Ale rozhodně tam byl svobodnější vzduch než u nás a já jsem v Polsku viděla po prvý Přelet přes kukaččí hnízdo, tyhle filmy třeba, to se tam jakoby mohlo promítat a u nás to nešlo.

Stejně tak se často účastnila i regionálních festivalů v Československu, ve Slaném, Kroměříži, Kladně, účastnila se i bratislavských Jazzových dní, kde si cenila výborného programu. Cesty a výjezdy mimo Prahu se staly součástí jejího života, krátkými obdobími, kdy mohla zakusit to, co neznala, získat kulturní rozhled.

Represe a výslech

Represe vůči Jazzové sekci, které začaly nejsilněji od roku 1985 domovními prohlídkami, Alena Prokopová vnímala jako nespravedlivé, jako křivdu a bezpráví. To se týkalo zejména následné nejsilnější perzekuce – uvěznění pěti členů Jazzové sekce.

Celou tu dobu, co ty kluci [členové Jazzové sekce] byli zavřený, tak jsem měla takový výčitky, že vlastně oni sedí i za mě svým způsobem, že jsme to dělali všichni dohromady, všichni jsme v tom byli namočený stejně, kdo jsme tam teda chodili pravidelně.

To svědčí o pospolitosti Sekce, o tom, že každá členka či člen nevnímali svou činnost sami za sebe, ale jednotně. Z počátku si proto ani nepřipouštěla vážnost situace, v prostředí sdíleného sekčního společenství hrozbu represí tolik nevnímala.

Když uvěznili členy Jazzové sekce, přišlo Aleně Prokopové předvolání k výslechu. Ten se konal mezi dvěma náročnými léčbami, na které v období své nemoci pravidelně docházela. Měla ale pocit, že na výslech jít musí. Později se ukázalo, že důvodem byly její podpisy na účetních dokladech. Před samotným výslechem, z něhož měla velké trauma, ji nejvíce pomohl spolupracovník z Kotvy a zároveň člen skupiny Extempore Sláva Simon, který s ní probral možný průběh a poradil, jak má reagovat na dotazy. I tak v ní zůstalo trauma z toho, jestli neřekla něco, co by mohlo někomu jinému ublížit. Tříhodinový výslech odnesla po zdravotní stránce, kdy po týdnu od události skončila v nemocnici. Krátce poté ji přivedl Jiří Exner k doktoru práv Otakarovi Motejlovi, který v soudním procesu obhajoval Karla Srpa, a vyjasnili si, že příští výslech může z odkazem na zdravotní problémy odmítnout, dostalo se jí tím pomocné ruky. Alena Prokopová pak byla

předvolaná k soudnímu jednání s Karlem Srpem a Vladimírem Kouřilem, z něj se už ale omluvila.

Vztah k disentu

To, že Alenu Prokopou tolik represe vůči Jazzové sekci zasáhly, přisuzuje i tomu, že nikdy neměla pocit, že by dělala něco proti někomu.

Já jsem to vždycky vnímala jako zájem o kulturu a rozšíření svých obzorů, ale nikdy jsem to nevnímala jako že bych dělala něco vyloženě proti moci (...) mě to bylo malinko proti srsti, že se to stávalo tak, ... jo, že se to tak zpolitizovalo, ale měla jsem pocit, že do toho nás naopak nutí ta moc, že oni to do toho tahají.

Chápala sice, že například vydání Hrabalovi knihy *Obsluhoval jsem anglického krále* může mocenskému aparátu vadit. Jako disidentka se necítila být, měla několik kamarádů mezi lidmi, kteří zároveň chodili do Sekce a zároveň se stýkali s disidenty. Od nich také ze svého zájmu získávala samizdatovou literaturu. Účastnila se i několika sezení a setkání s disidenty, například s bratrem Michalem jela na výlet na Hrádeček, kde se potkala s Václavem a Olgou Havlovými. Diskusí se ale neúčastnila, měla pocit, že do tohoto prostředí příliš nepatří, i když její rodiče se také znali s některými disidenty. Tím docházelo k jistému prolínání, ale tyto dva světy – disent a Jazzovou sekci – pro ni byly oddělené, hranici mezi nimi nikdy nepřekročila.

Po svém uzdravení a propuštění členů Jazzové sekce pak zažila se svými sekčními přáteli řadu zajímavých akcí. Vnímala soudržnost uskupení, party, kde vznikaly kamarádské, přátelské a partnerské vztahy.

Jiné světy

Alena Prokopová žila ve dvou světech, jednak ve světě práce a starostí běžných lidí - jejich kolegyn a kolegů, a pak v tom sekčním, kde se naučila řadu zajímavých činností. Po pracovní době šla na krátkou chvíli domů a pak hned do světa kultury a hudby. Jazzová sekce pro ni bylo společenství, kde jsem měla pocit, že někam patřím, otevřelo jí obrovské kulturní obzory, cítila jsem se tam doma.

(...) s někým víc, s někým míň jsme třeba chodili po koncertech a po kultuře, takže většinou jsem pak po tý práci mazala domů, něco jsem snědla, osprchovala jsem se a šla jsem prostě zase do světa.

Snažila se ze své osobnosti předávat do ‚prvního světa‘ kulturní rozhled. Občas se oba dva světy proluly, když ji v práci navštívil některý z členů Jazzové sekce nebo když se ráno vracela z varšavského Jazz Jamboree přímo do práce.

Genderové vztahy v Jazzové sekci

O ženách v Jazzové sekci Alena Prokopová hovoří s obdivem a úctou. Podle ní byly nesmírně důležité ‚ženy v pozadí‘ – manželky členů, které řadu činností vykonávaly v domácnostech, dělaly zázemí pro činnost, neměly tendenci se prezentovat na veřejnosti, ani častokrát nechodily na střední setkání. Jejich statečnost vnímá Alena Prokopová zejména z období, kdyby byli uvěznění jejich manželé. Bylo na nich, aby zabezpečily běžný rodinný život, aby důsledky uvěznění manželů co nejméně dopadly na děti a aby při svých manželích stály.

Některé činnosti vykonávaly v Jazzové sekci ženy, zajišťovaly servis, i více administrativy. Pro to, aby se všem dobře pracovalo, vnímá servisní služby jako důležité. Jiné činnosti, které spolu sdíleli partneři či manželé, byly podle Aleny Prokopové také dané. Bylo to dáno tím, že byli partneři či manželé, kteří sdíleli společnou domácnost a Sekci měli tzv. doma. Každý dělal, co uměl, na stáncích, kde většinou působily ženy, se s nimi střídaly i muži. Modelová diverzita ve vzniklých vztazích, přátelstvích a partnerstvích byla pro Jazzovou sekci typická.

Já si myslím, že pak nás tam bylo pár těch důležitých, který jsme moc nekecaly a dělaly. A nebyly jsme v tom popředí, ale troufám si říct, že jsme udělaly opravdu fakt kus práce.

Servisní práce tak staví na roveň tvůrčím, u Aleny Prokopové dochází k proměně jejich definice. Rozdílnost prezentace některých činností s sebou mohla nést zastření běžných činností – ono ‚nekecaly a dělaly‘, pro Alenu Prokopovou zůstává zřetelné, že její zásluhy byly významné – ‚kus práce‘.

6.3. Eva Střížovská

Pracovitá a energická Eva Střížovská prožila své dětství v bohémské rodině. Rodiče byli umělecky směřovaní, bylo běžné, že společně malovali, zpívali, hráli divadlo. Svou rodinu pojmenovává jako bláznivou a divokou, Evě Střížovské se v ní dostávalo svého vlastního prostoru a určité svobody, mohla dělat, co ji lákalo a táhlo. A to se snaží držet si po celý život.

Nejdříve studovala jedenáctiletou střední školu, dnešní gymnázium. Měla v té době řadu koníčků a téma politiky šlo mimo ni. Ani s rodiči se na toto téma nebavila, ve škole zpětně vidí atmosféru donášení, ale Evu Střížovskou toto nezajímalo. Po střední škole šla na typografickou dvouletou nástavbu, ráda malovala a její dědeček pracoval v tiskárně, zdál se jí proto tento výběr jako dobrý, když se nedostala přímo na výtvarnou školu. Školní období bylo pro ni obdobím tvůrčím a bezstarostným. Se spolužáky hráli divadlo, pořádali poetické večery, v té době se začal prosazovat dixieland, rock'n'roll, to vše Eva Střížovská hltala plnými doušky.

Od studia do zaměstnání a k rodičovství

Velkým nárazem byl pro ni vstup do zaměstnání. Nejdříve pracovala v tiskárně v přípravném oddělení, kde se hned první pracovní den dostala do konfliktu, když odmítla jít na školení o Leninovi. Prostředí tiskárny nesla velmi těžce, neustále narážela na omezení, na které do té doby nebyla zvyklá. Do jejího života se dostaly politické otázky, které se zračily ve strachu lidí kolem ní, který nedokázala pochopit. Z tiskárny chtěla odejít a zvolila cestu mateřství. Vdala se v devatenácti letech a ve dvaceti měla první dítě. S ním byla na mateřské potažmo rodičovské dovolené jen krátkou dobu dle tehdejšího nastaveného sociálního systému. Ve stejném podniku šla po rodičovské dovolené pracovat do korektorny. Setkala se ale ještě s horším pracovním prostředím a řádem, hlídaná pracovníkem, který měl za úkol donášet a dozorovat. Měla ale možnost se zde potkat se zajímavými lidmi.

V té korektorně byli právě takový disidenti, takový různě vyhozený profesori, kteří uměli číst a které vyházeli z různých ústavů (...), ale jakmile ten vedoucí šel na záchod, tak honem všichni si povídali a tak jsem tam poslechla plno zajímavých věcí, jako zakázaný knížky a někdo v Americe, někdo utekl na západ.

Kromě tvůrčího rodinného prostředí tak Evu Střížovskou ovlivnilo i to, s jakými lidmi se setkala v zaměstnání, jaké názory a postoje si mohla vyslechnout.

K Jazzové sekci a členství v ní

Po krátké době se Evě Střížovské narodilo druhé dítě, trpěla tím, že musí dávat děti do jeslí, chtěla s nimi být doma, ale její manžel měl nízký plat, nemohli si to finančně dovolit. Po deseti letech se rozvedli, po čase se znovu provdala. Eva Střížovská se po celou dobu nevymanila z hudebního prostředí, její první manžel byl zpěvák country a druhý jazzman. Právě se svým tehdy budoucím druhým manželem Janem Střížovským se potkala na jazzovém festivalu. Jazz ji uchvátil, začala na jazzové koncerty pravidelně chodit a tak se s ním pravidelně setkávala. Jan Střížovský byl členem Jazzové sekce a do Sekce ji v roce 1975 přivedl. Po roce známosti se stali manželi. S Janem Střížovským tak byla v Sekci i v domácnosti od roku 1975.

Činnost a angažmá v Jazzové sekci

Evě Střížovské se v prostředí Jazzové sekce velmi líbilo, vnímala ji jako partu svobodnějších lidí, společnost, která ji svým charakterem uspokojovala.

Vyhovovalo mě, že se vydávaly zakázané knížky, že se dělaly zakázané výstavy, že tam chodili zakázaní lidé třeba a že jsme tak nějak všichni drželi spolu.

Role a zásluhy Evy Střížovské se proměňovaly s tím, jak se vyvíjel její rodinný a pracovní život. Velmi se angažovala při organizaci Jazzových dní, při organizování jazzových a rockových koncertů, dělala zde všestrannou práci, od trhání vstupenek, oslovování muzikantů a domlouvání programu, po psaní článků do zpravodajů z Jazzových dní. Tyto zpravodaje vycházely vždy ke každému proběhlému jazzovému dni. Pracovala na nich s ostatními v noci. Její role zde tedy byla tvůrčí, veřejná.

V Jazzové sekci mohla využít svůj potenciál a nápady, dělala, co bylo za potřebí, nebo co Evu Střížovskou právě napadlo. Při svém životním tempu, kdy kromě práce měla i řadu jiných koníčků, do Sekce přicházela častokrát i jen tak na návštěvu, popovídat si, potkat se s ostatními. Později ke konci 70. let do Sekce vodila i své dvě děti. Při zakázání Jazzových dní, kdy byla v pokročilém stádiu těhotenství se svým třetím dítětem, vyslala své dvě děti, aby přijíždějícím lidem sdělovaly, že Jazzové dny se nekonají a ať k Lucerně – místu konání – nechodí.

Já jsem si tehdy připadala jak matka z Čapkovy hry Matka, jako tady máš pušku a běž, protože jsem měla takový břicho a netroufla jsem si jít sama do Lucerny (...), ale poslala jsem tam ty své větší děti, kterým bylo patnáct, šestnáct let, teď jsem se o ně bála, aby je tam nezmlátili těma obuchama.

Její role byla zastoupena dětmi, poslala je obrazně ‚do boje‘, i když hrozilo nebezpečí. Děti Evy Střížovské byly ze zapojení se nadšené Mimo jiné se při koncertech pořádaných Sekcí seznámili s některými muzikanty, vypomáhaly a byly v sekčním dění.

V druhé polovině 70. let změnila i své zaměstnání, po deseti letech působení ve Světe práce nastoupila v roce 1978 do tiskového oddělení jedné vědecko technické společnosti, psala pro technický týdeník. Zde byl ale jiný pracovní režim, než na který byla zvyklá, připadala si svázaná a nesvobodná. Plánovaně tedy proto otěhotněla a v roce 1980 se Střížovským narodil syn. O pracovitosti Evy Střížovské vypovídá to, že ještě v době pokročilého těhotenství psala články - profily hudebních kapel pro Mladý svět. Domů za ní přicházeli různí kapelníci s prosbou, aby napsala o jejich kapele. I v porodnici se - pár dní po porodu - setkala s takovou žádostí. Omluvila se, že s sebou v porodnici nemá psací stroj a proto článek nemůže napsat. Co se týče rodinného života, manžel ji vybízel, aby se do práce co nejdříve z finančních důvodů vrátila, že se bude podílet na výchově. Učinila tak, ale po krátkém čase dala výpověď a pracovala zejména brigádně pro podnik bytového hospodářství. Jejich dítě bývalo často nemocné a péče o něj vyžadovala hodně času, Eva Střížovská tak ustoupila z aktivní role v Jazzové sekci a méně se zúčastňovala společných akcí.

Prolnutí pracovního a sekčního světa

Eva Střížovská a její světy byly vzájemně prostoupeny. V době, kdy pracovala jako asistentka, později kulturní redaktorka v časopise Svět práce, hrála se svým tehdejší manželům v kapele. To oba zaměstnávalo častokrát do večerních hodin. Do práce, kde panoval volnější režim, přišla častokrát během dopoledne, udělala svoji práci a pak se v pracovní době věnovala práci pro Sekci. Zároveň zvládala práci doma, kdy břemeno domácích prací leželo na ni.

Šla jsem třeba v deset do práce, to bylo dobrý v těch redakcích, v deset do práce, buď jsem měla práci, já jsem byla hodně rychlá pracovitá, já jsem to udělala rychle, zbylo mě čas na obtelefonování různých kapel, že jo, jak kvůli Jazzové sekci, kvůli koncertům, tak třeba kvůli tý naší kapele, prostě

pořád jsem držela telefon, takhle jsem pracovala, pak jsem běžela třeba do tý Melodie a domů, mezi tím mi volaly děti (...).

V době, kdy pracovala pro časopis Svět práce, dostala od Stanislava Tycla nabídku psát články právě pro časopis Melodie. Byla touto nabídkou velmi potěšena a nadšena, se samozřejmě jí tedy přijala. Později přispívala i do dalších časopisů jako Gramo revue, do Mladého světa, a to zejména recenzemi a články o hudbě, psala profily jazzových a rockových kapel. Kloubila tak rodinu, zaměstnání, práci pro Melodii a pro Sekci.

Represe vůči Jazzové sekci a její role

Velkou houževnatost a význam svých činů Eva Střížovská ukázala při soudním procesu s členy Jazzové sekce v roce 1987. Jazzová sekce v té době získala ocenění za publikační činnost od Unesca, což byl velmi dobrý podnět k tomu o Jazzové sekci napsat článek. Chtěla jej otisknout v časopise Mladý svět. Tehdejší vedoucí kulturní rubriky časopisu Mladý svět věděl, že se kolem Jazzové sekce stahují mračna. Ale poté, co mu Eva Střížovská potvrdila důležitost vydání článku, se rozhodl jej uveřejnit s tím, že tušil své propuštění z pracovního místa. Článek tedy vyšel a vedoucí byl propuštěn. Nicméně právě uveřejnění článku o Jazzové sekci v časopise Mladý svět bylo velmi důležitým momentem soudního řízení.

Já jsem se s tím Karlem Srpem taky o tom radila, jestli to něco pomůže nebo naopak to nepomůže a bylo mi řečeno, že to může pomoci, že když svazácký časopis píše pochvalně o Jazzové sekci, tak to přece nemůžou být takový zločinci.

Soud při řízení skutečně k článku přihlédl. I zde se tedy jasně protnulý světy Evy Střížovské – ten pracovní a sekční.

I nadále Eva Střížovská pokračovala ve svém pracovním působení v tisku, v 80. letech pracovala pro časopis ČS Televize, poté v magazínu Co vás zajímá. Nezahálela ve své snaze informovat o Jazzové sekci a její činnosti, o alternativní kultuře.

A tam jsem to měla taky hrozně dobrý, protože jsem měla na starosti kulturu a vlastně jsem si tam dávala, co jsem chtěla, taky nějaký z Jazzové sekce, to ta šéfka tomu taky nerozuměla, jí to bylo jedno, to bylo všechno dobrý (...).

Svůj význam shledává v tom, že měla jako jedna z mála šanci a možnost psát o Jazzové sekci do běžných periodik.

Měla jsem ty prstíčky na ty noviny, takže jsem mohla třeba do toho Mladého světa dát ten článek, který byl důležitý (...) mohla jsem o té Sekci sem tam utrousit nějaký řádky nebo článkuček, což každý z té sekce nemohl.

Její role byla v tomto směru nezastupitelná. Tím, že se profesně pohybovala v oblasti kultury, navíc v médiích jako prostředku komunikace, její vliv na širokou veřejnost byl zásadní. To, že psala o činnosti a zásluhách Jazzové sekce, to, že informovala o rockových a jazzových kapelách.

Vztah k disentu

Z bratislavského koncertu zpěvačky Joan Baez, kam se vydala s přáteli z Jazzové sekce v červnu 1989, sepsala pro magazín reportáž doplněnou fotografiemi od Ivana Prokopa. Joan Baez se zde setkala i s disidenty. A když na pódium nejdříve přišel Ivan Hoffmann a následně Václav Havel se svými proslovy, v sále vypnula elektřina. Společně zpívali posluchači i přítomní hudebníci a atmosféra nasvědčovala revoluční dění. V té době Eva Střížovská podepsala ‚Několik vět‘, o čemž se dozvěděla i její vedoucí a uveřejnění reportáže musela odmítnou i přes původní nadšení k jejímu otištění.³⁶

S disidenty Eva Střížovská přicházela do styku ale již dříve, než na tomto koncertě. Potkávali se na různých společenských akcích, díky kontaktům v Jazzové sekci se s některými seznámila. Někteří přátelé z Jazzové sekce se v disentu i aktivně pohybovali, ale o tom Eva Střížovská neměla tušení. I přes svůj vzdor režimu měla s disentem okrajový vztah, nutno dodat velmi příjemný. Nikdy se však necítila jako jedna z nich.

Oni si na mě dávali pozor, protože nevěděli, jaká já jsem, protože jsem pracovala v normálních novinách, v té Televizi a v tom magazínu Co vás zajímá (...) byla jsem protibolševická od jak živa, ale přeci jsem byla v tom normálu, živila jsem se normálním, že jo, takže mě všechno neřekli. (...) Měla jsem ty děti a jinou práci a trošku jsem se pohybovala v jiném světě potom.

Eva Střížovská disent vnímala spíše jako underground, kam se také necítila být přijata. Zejména její práce – ač v oficiálním tisku, který byl řízen státním aparátem – ji velmi naplňovala. Byla aktivní ve veřejné sféře tím, že seznamovala širokou veřejnost

---

³⁶ Po listopadu 1989 byla ale Eva Střížovská požádána, aby jej vydala ze šuplíku a poskytla k uveřejnění. Navíc původní neutrální zmínku o technické poruše upravila ve skutečnost, že o výpadek elektrického proudu se zasloužili tajní příslušníci StB.

s alternativní kulturou, nebála se psát články o státní mocí nežádoucích kapelách a hudebních osobnostech.

Výjezdy do zahraničí

I ona se spolu s ostatními ze Sekce účastnila jazzových festivalů v zahraničí, s Jazzovou sekci jela dvakrát na varšavské Jazz Jamboree, které vnímala jako hudební požitek s výborným jazzovým programem, hudba ji strhla. Do Maďarska se na koncert nedostala, ale několikrát navštívila bratislavské jazzové festivaly.

Genderové vztahy v Jazzové sekci

Prostředí Jazzové sekce hodnotí Eva Střížovská jako docela rovnoprávné. Důležité pro ni bylo, že se jednalo o prostředí přátelské, příjemné, slušné, bez podrazů. Pochvalu za dobrý nápad nebo dobře odvedenou práci si zasloužil každý.

Samozřejmě, že ty mužský jsou všude ješitný, takže když někdo něco hezkého udělal, třeba Joska, umělecké dílo, plakát, s tím uchem, tak všichni jsme mu to pochválili. Ale ono to stálo za to, on si to zasloužil. A když někdo něco vymyslel pěkného, tak jsme říkali, to je moc hezký. Spíš ty chlapi si potrpí na tu chválu, ono se mají chválit, je to správný, tak to patří.

Eva Střížovská přitom ženy a muže hodnotí jinak – o mužích uvažuje v intencích ješitnosti, což je vlastnost s nimi stereotypně propojována. Považuje za vhodné udělovat mužům pochvalu, považuje to za normu, kterou se řídila. Do popředí tedy při tomto pojetí museli nutně vstupovat muži, kterým muselo být dáváno najevo, že jejich práce je práce vyšší hodnoty.

Další činnosti různorodého charakteru – kontaktování muzikantů, psaní článků, výroba plakátů – běžně vykonávali všichni. Je zajímavé, že v normě bylo pro Evu Střížovskou tedy i to, pokud „běžné“ činnosti vykonávali všichni bez rozdílu.

Připravoval se nějaký ten festival, tak jsme se radili, koho pozvat, tak jsem se určitě zapojovala do toho, že jsem volala muzikantům, že jo, že jsem se jich ptala, co tam budou hrát, nebo jsem to s nima takhle domlouvala, ale to dělali všichni, to nějak,...to bylo normální.

Pojetí svobody v Jazzové sekci byl princip, který stál nad ostatními. Velký význam pro Evu Střížovskou měl získaný pocit svobody, v Sekci našla svoji touhu po svobodě spolu s ostatními členkami a členy. Sekce se pro ni stala malý stát ve státě, společenství,

které nebylo komunistické. Zároveň v ní ale platila jasně genderovaná pravidla. Ženy vykonávaly činnosti skromně, bez obdivu, muži byli ti, jenž si obdiv měli zasloužit.

6.4. Marcela Krčmářová

To, co dělalo Jazzovou sekci výjimečným fenoménem, byla i houževnatost a ochota členek a členů pustit se do jakéhokoliv úkolu. Tato charakteristika zejména příslušela ústřední čence Marcele Krčmářové.

Její cesta do Prahy vedla přes Plzeň, kde se narodila, a přes Ústí nad Labem, kam se s rodiči a bratrem přestěhovala poté, co jejího otce vyloučili z Komunistické strany a tím pádem i ze zaměstnání. Otec Marcely Krčmářové – operní zpěvák – je zásadní postava v jejím životě. Mluví o něm jako o chladném člověku, kterému se podobala a celý život k němu lnula, byl pro ni ten hlavní. Velmi těžce se jí dotknul rozvod rodičů a následná nefunkčnost otce v rodině. V pubertě měla pak problémy komunikovat a navazovat vztahy s muži. Prolomilo se to až setkáním s jedním hudebníkem, s kterým se stýkala v době svého promování na Vysoké škole zahraničního obchodu v roce 1973. Před tím studovala gymnázium v Ústí nad Labem, poté odešla do Prahy. Na vysokou školu nastupovala v roce 1968, kdy byli ke studiu přijímáni i ti s méně ideálním politickým zázemím.

Vstup do Jazzové sekce

Členkou Jazzové sekce se stala v pro ni zásadním roce 1973. O Sekci ji vyprávěl její přítel – hudebník. Z jeho legitimace si přečetla adresu Sekce a napsala na ni dopis s žádostí o členství a s nabídkou pomoci. Odpověděl jí Vladimír Kouřil s pozváním na setkání Sekce. Ve svých začátcích se aktivní členové včetně Marcely Krčmářové scházeli v Metroprojektu, což byl podnik, kde pracovala většina těch nejaktivnějších – Vladimír Kouřil, Čestmír Huňát, Eduard a Vlastimil Krčmářovi. Nabídli ji, aby vypisovala členské legitimace. Dostala množství předtištěných karet a doma pak na stroji vypisovala členská čísla a jména nových členů, následně jim je rozesílala.

Také pomáhala s vydáváním materiálů, jejich následným balíkováním a rozesláním, společně s ostatními vymýšlela akce, docházela na společné schůzky. Činnost nabyla na různorodosti poté, co si Sekce pronajala Krčský domeček. Dále s lepším zázemím pořádali různé akce vč. Jazzových dní, mohli je navštěvovat i členové Sekce z různých koutů republiky.

V průběhu Jazzových dní se zapojovala do různorodých činností.

(...) to byly snad první Jazzový dny a my jsme tam měli v Lucerně na pódiu jsme měli obrovské plakát Josefa Lady zimního a aby se to na to nějak mohlo namalovat, tak se museli sešít bílý pásy (...) a já jsem říkala, já mám doma stroj, tak jsem prostě šila jak idiot prostě dlouhý pásy jsem sešívala (...). Přes den jsme dělali respektive chystali dny, večer byl koncert a v noci jsme se scházeli na tom Kačerově a psali se články (...), takže my jsme ještě celou noc dělali. A tam jsme museli vařit, tak já si pamatuju, že jsem vařila nějaký guláše, nakupovala jsem chleba, takhle jaksi jsem přispívala tomu.

Je znát, že Marcela Krčmářová vykonávala pomocné práce, pokud sešívala plakát, pak už jej kreslil někdo jiný, dělala hlavní činnost doma, byla ve svém významu skryta. Navíc svou činnost hodnotí jako ‚idiotskou‘, jakoby bláhovou, bezvýznamnou. Stejně tak zajišťovala servisní služby jako je vaření, nakupování. Články psali jiní, ona pro ně vytvářela potřebné zázemí. To, co bylo zapotřebí, nabídla se vykonat, to o sobě navzájem věděli jakoby všechny členové a členky, ale samotná náplň práce se často genderově různila.

Vztahy a vyváženost rodinného a sekčního života

Vyvíjel se i osobní a pracovní život Marcely Krčmářové. V podniku zahraničního obchodu pracovala dva roky, poté v roce 1976 odešla do hotelu, kde pracovala jako provozní a měla volnější směnný pracovní režim. V hotelu se seznámila s mužem, na nějž se později provdala, jejich manželství trvalo měsíc. Během období, kdy byla jeho partnerkou, do Sekce docházela mnohem méně. Věděla, že on se do Sekce jakoby nehodí. Pár dní před svatbou se účastnila jedné z akcí Jazzové sekce. Zde ji se zájmem oslovil Vlastimil Krčmář, který se v Sekci i mimo ni velmi často pohyboval se svým dvojčetem Eduardem. O měsíc později na vánočním setkání Jazzové sekce mu Marcela Krčmářová oznámila, že se rozvedla. Měli tak volnou cestu k vzájemnému sblížení. Od dubna 1977 se stali partnery, Sekce je nutně spojovala. O rok později se rozhodli uzavřít manželství, při oznámení ostatním členkám a členům dostali odezvu, že je dala dohromady právě Jazzová sekce.

Karel Srp nás s Vlastíkem považoval za jazzový pár a vím, že jsme se brali, tak nám Jazzová sekce koupila svatební dar (...) a když se nám narodila první dcera, tak dostala čestné členství v Jazzové sekci, JazzLenka - ona je Lenka - JazzLenka se jí říkalo.

Poté, co se utlumila role Marcely Krčmářové při vztahu se svým prvním manželem, v sekčním společenství navázala vztah s ústředním členem a opět se zaktivizovala. Tím, že vztahovost přešla do Sekce, utvrdilo se tím i její postavení.

První dítě se manželům Krčmářovým narodilo v roce 1979, další dvě dcery měli hned po roce, v letech 1980 a 1981.

I v porodnici se snažila být Marcela Krčmářová potřebná, s ohledem na rizikové těhotenství tam pobývala i dva měsíce před porodem. Členové ji tam tedy nosili různé materiály, které například překládala, dělala korektury různým textům. Její pozice se poté, co měla děti, jen mírně umlčovala. Věděla, že kdyby ji někdo požádal o pomoc, neváhala by a vypomohla, byla při ruce, nebála se.

Když jsem měla ty děti, tak jsem byla trošku mimo, ale jakmile byla nějaká akce, tak jsme tam samozřejmě jeli, ale jinak my jsme dělali z domova (...), že bych řekla, tak já mám teď děti, tak já už se nebudu angažovat, já jsem to tak nikdy necítila.

V době, kdy děti byly malé, se pomyslná vyváženost měnila. Rodičovská role ji vedla k tomu, že se neúčastnila všech akcí. Neodešla do ústraní, pokud bylo možné se společně některé činnosti účastnit, vešla opět do veřejného prostoru. Péči pro ni nenesla konotaci ústupu do soukromé sféry.

S dětmi se účastnila některých Sekčních akcí jako bezpečnostní školení v Lokti, sázení stromků na Krčské stráni. Z domova s manželem připravovali rozesílku Jazzpetitů, tiskli razítka, nosili je pak na poštu k odeslání. Činnost pro Sekci tak prostoupila do soukromé sféry, díky tomu se aktivitám mohla věnovat i Marcela Krčmářová. Jednalo se o období začátku 80. let, kdy byli zakázány Jazzové dny a Sekce tím přišla o hlavní činnost, která Marcelu Krčmářovou nejvíce bavila. Rovněž vnímala postupné politizování Jazzové sekce.

Represe a perzekuce Jazzové sekce, vzájemná solidarita

Dotkala se jí i perzekuce ze strany Státní bezpečnosti. Neustále byli sledováni, když jeli kamkoliv autem, jiné auto je následovalo. To vyvrcholilo zatčením pěti členů Jazzové sekce a vzetím do vazby dalších. Mezi nimi byl i Vlastimil Krčmář. Spolu s jeho bratrem je příslušníci StB odvedli přímo z práce. Když se nevrátil domů, Marcela Krčmářová

telefonovala do práce, kde jí toto bylo sděleno. Obratem tedy telefonovala do věznice na Bartolomějské ulici.

Říkám, že jenom chci vědět, že máme odjet někam na výlet, nebo na dovolenou, něco jsem si vymyslela, že potřebuju vědět, jestli s manželem můžu počítat. A tak mi řekli, že snad je mají pustit druhý dne, pokud tam nebude něco závažného.

Prokázala tímto odvahu až statečnost, což bývají vlastnosti přisuzované mužům. Nepodléhala nátlaku a represí spojené se strachem. Byla pevně ukotvena ve své pozici manželky, matky, pracovnice. Uvědoměle v tu noc, kdy byl její muž ve vazební cele, převezla za pomoci kamaráda sekční materiály, které měli ve sklepě, jako Jazzpetity, seznamy členů, razítka apod. na jeho chatu.

Chápala obtížnou situaci ostatních manželek uvězněných členů, rozkryla se tak jiná forma solidarity a vzájemnosti. Dozvěděla se například o tom, že manželka Josky Skalníka se ocitla ve velmi složité finanční situaci a i přes podporu chartistů potřebuje pomoc.

(...) jsem se dozvěděla, že Joskova žena, že je na tom nějak strašně špatně, tak jsem prostě vzala nějaký peníze a prostě jsem je poslala, ona možná ani neví, že to bylo ode mě. Ale to bylo to nejmenší (...) já jsem to [finanční podporu] v podstatě nepotřebovala, protože mě teda Vlastíka zavřeli na chvíli a já jsem si vydělávala svoje peníze.

Marcela Krčmářová byla v odlišné situaci. Vlastimil Krčmář byl zadržen na 24 hodin a v té době měla vlastní příjem. Vnímala se jako finančně nezávislou, nejspíš na základě vzájemné pospolitosti. Nevyjadřuje se ale v intencích soucitu a lítosti. Projevuje se velmi racionálně a odhodlaně.

Po rodičovské dovolené se vrátila zpět do zaměstnání již v roce 1982. Pracovala na recepci v hotelu, vyhovovala jí různost směn, kterou mohla uzpůsobit potřebám dětí. S rodinou Krčmářů žila její matka, která se starala o děti v době, kdy byla Marcela Krčmářová v práci. Také zajišťovala chod domácnosti, Marcela Krčmářová se tak věnovala práci a dětem, její manžel spíše svým aktivitám, které přesunul i do života s rodinou, odpoledne domů příliš nechodil. V rodině Krčmářů se vymezovala tzv. mužská a tzv. ženská role. Mužskou roli zastávala Marcela Krčmářová, což znamenalo chození do práce, vydělávání peněz. Roli ženskou zajišťovala její matka, to znamenalo zajistit péči a komfort všech ostatních členů. Manžel Marcely Krčmářové jakoby měl neutrální roli, nevyzdvihuje je ani po stránce materiálního živitelství rodiny, tak ani co se týče starosti o

domácnost a péči o děti. Aktivity v rámci Jazzové sekce s manželem dělali společně, když se Marcela Krčmářová z nějakého důvodu nemohla zapojit, angažoval se její manžel.

My jsme to dělali spolu, když nemohla, tak šel Vlastik, chodil častěji na akce, dozvěděl se o nich dřív, chlapi byli u toho blíž.

Zde je pojmenovaná ztlumenost činnosti Marcely Krčmářové a její možný důvod. Členy chápe jako ty, kteří byli v ústředí, tam, kde prvotně kolovali informace. Pokud se pohybovala více v prostoru mimo-sekčním, v zaměstnání či v domácnosti, pak se její role nutně v tomto důsledku utlumila. On byl ten, kdo plně setrval ve veřejném prostoru a těžil výhody a výsady s tím spojené.

Přístup k disentu

Disent i underground byly prostory, kam se Marcela Krčmářová nedostala

Mě docela i mrzelo, že nás Karel Srp tak odříznul od té Charty, já jsem strašně chtěla víc do toho proniknout, když už jsme o nich věděli, protože já nevím, jestli víte, že existovali, jak se to jmenovalo ty soukromý videa chartistický, my jsme to přes Josku [Skalníka] získávali a doma u nás se dělali promítačky zas pro další lidi, pro další lidi, protože konečně jsme věděli, co se děje v tom undergroundu.

Hranice mezi disentem a Jazzovou sekci byla pro Marcelu Krčmářovou nastavena. Prostřednictvím člena Jazzové sekce, který hranici překročil, získala přístup k důležitým materiálům, které ji a ostatní informovali o dění v undergroundu, o tom, jak žije dissent, jeho existenci samotnou.

Nad dělítkem mezi disentem, undergroundem a Jazzovou sekci pro Marcelu Krčmářovou stála pozice na správné či špatné straně. Hranici měla nastavenou v jiném bodě. Sama sebe vnímala jako tu, která je a chce být na správné straně. Za správnou stranu považovala vše od oficiální kultury směrem k undergroundu. Jazzovou sekci a její činnost – tedy i tu svoji – přitom do undergroundu neřadí. Aktivně se tedy vymezila oficiální kultuře a undergroundu, nepřímo svoji činnost řadí do alternativní kultury.

Zároveň Jazzovou sekci vnímá jako samozřejmost v tom významu, že každý mladý člověk se podle ní potřebuje k něčemu či někam přimknout. Věří, že kdyby to nebyla Jazzová sekce, objevilo by se něco jiného, i když v době normalizace byl omezený výběr. Tak jako tak chtěla Marcela Krčmářová povýšit svoji touhu po angažovanosti o něco výše než konkrétní zájem o hudbu, což se jí Jazzovou sekci naplnilo.

Genderové vztahy v Jazzové sekci

Postavení žen a mužů v Jazzové sekci chápe odlišně od postavení žen a mužů v disentu. Materiály o chartistkách v Marcelce Krčmářové vyvolaly nadšení – ukázala se důležitost žen obecně, i v zázemí. Ve společenství Sekce to takto neviděla. Muži v Sekci nebyli celospolečensky tolik důležití, proto ani ženy nemohly být celospolečensky důležité v zázemí. Marcela Krčmářová důležitost co se týče dopadu vykonaných činů přisuzuje disidentům a chartistům, důležitost tohoto významu u členek a členů Sekce nevidí.

Sekci vnímá jako jednolitou partu, která se společensky stýkala. Činnosti některých ústředních členů – Vladimír Kouřil, Josef Vlček, Joska Skalník – jako bulletin Jazz při těchto setkáních nebyly viditelné, dělali je mimo, diskutovali je mimo.

Ti, co psali ty články (...) to bylo samozřejmě důležité, ale když jsme se sešli, tak tam to nebylo vidět, to oni dělali někde doma, takže oni si to pak jenom povyměňovali a nějak si to tam s Joskou prodiskutovali nějaký ty,... A my jsme tam v podstatě jim chodili dělat to zázemí, kecalo se tam, prodávali se tam ty věci, chystali se ty pak už teda ty Jazzový dny, to už je fakt, že to jsme,...v tom byly ty ženský velmi angažovaný, protože já jsem tam šla nějaký ty věci a holky tam prodávaly, i v tý Lucerně seděly, zatím co mě bavily ty koncerty, tak ony tam seděly skutečně celý ty tři dny za pultíkem a prodávaly tam (...).

Je znát dělba práce dle genderové osnovy, ženy především vykonávaly práci nižší hodnoty, pomocnou práci. Muži jakoby především vykonávali tvůrčí hodnotnou práci, tu, jenž byla pro činnost Jazzové sekce nosná, tu, jejíž výsledky byly trvalé a viditelné.

Nepociťovala méněcennost žen, i když jejich roli vnímá odlišně: co do počtu byli členky a členové Jazzové sekce vyrovnání, co do významu Marcela Krčmářová vidí rozdíly – muži měli záslužnější náplň práce zejména v tvorbě bulletinů, které byli pro činnost rozhodující.

Já si myslím, že mě speciálně si Karel Srp velice cenil a věděl, že mi může dát cokoliv a že to prostě udělám, ale možná to byla trošku víc pánská jízda (...) to základní si rozdělili chlapi úplně logicky už od toho prvopočátku, protože podle mě ta Sekce byla založená chlapama, co si pamatuju, že jo. Takže my jsme se tak trošku nabalovali.

Vyšší hodnota práce Marcely Krčmářové tkvěla v tom, že byla schopna a ochotna udělat jakoukoliv přidělenou práci. Už samotným přidělováním mohlo docházet k genderování toho, co má být rozdáno. Výraz ‚pánská jízda‘ pak označuje to, že Sekce

byla založena a řízena muži, jádro bylo tedy výsostně mužského genderu, obal – to nabalené – pak postupně nabýval s příchodem nových členek a členů. Ženy navíc vnímá jako doplnění stavu o ženskost. To, že v Sekci působily ženy, mělo konotovat jiné hodnoty spojované a priori s ženskostí. Pro ženskost je normou jistá submisivita, jistý vzhled. Ženskost vidí jako jinakost, doplňkovost. Takto pojatá ženskost je přitom v rozporu s tím, jak o sobě Marcela Krčmářová uvažuje, nevidí ji jako regres. V Sekci byla s plnou odpovědností, s plným nasazením, nikdy se neobávala úkolů, projevovala se akčností, racionalitou, zadané vždy vykonala bez ohledu na nebezpečí s nimi spojená, projevovala se spíše v intencích jejího uvažování tzv. „maskulinně“.

6.5. Kateřina Volková

Kateřina Volková se narodila v Praze. Původně vystudovala přírodovědné gymnázium, po jehož absolvování pokračovala dva roky ve studiu farmacie. Již od základní školy její cesta vedla přírodovědným pro ni svobodnějším směrem, humanitní obory byly svým obsahem a cenzurou pro Kateřinu Volkovou problematické.

Po dokončení školy nechtěla pracovat ve farmacii, naskytlo se jí jiné řešení – nastoupila do Ústavu experimentální botaniky. To ostatně považuje za náhodu a štěstí zároveň. Měla od své matky nařízeno, aby si našla zaměstnání, jinak nepojede s přáteli na hory. Věděla, že do Ústavu někoho hledají a bylo jí lhostejné, co bude dělat a za jaký výdělek. Až po letech se dozvěděla, že pro ni místo asistentky vytvořili. Dostala se tak mezi badatele rostlinné genetiky, kteří byli na velmi vysoké intelektuální i morální rovině, i v normalizačním Československu tak našla místo, kde jí bylo dobře. Spolupracovníci ji také dopomohli k tomu, aby začala studovat vysokou školu. A nejen to. Podstupovali obrovské riziko, když Kateřinu Volkovou zapisovali do knihy příchodu a odchodu, přitom nebyla na pracovišti, ale ve škole nebo na soustředění. Bylo to velmi psychicky náročné. Po dvou letech byla ze školy vyloučena, protože neudělala zkoušku z ruského jazyka.

Vstup do Jazzové sekce

Kateřina Volková žila kulturou – chodila na koncerty různých hudebních žánrů od bigbeatu po folk. Oficiální produkce pro ni byla naprosto nezajímavá, nepřijatelná. O Jazzové sekci se dozvěděla od bratra své kamarádky - bývalé spolužačky Zuzany Gistrové (provdané Zíkové) – Vladimíra Gistra. Ten do Jazzové sekce docházel a brával tam i svoji sestru.

Oni mi to tak vylíčili, že mi to nedalo a šla jsem se tam podívat (...), tak jsme tam tak jako nahlédli a uvízli (...), najednou takováhle kulturní organizace, zázrak.

V kontextu normalizačních 70. let prostor, kde se kumulovala kulturní alternativní scéna byla pro Kateřinu Volkovou místem, kam začala patřit, jisté místo kulturní svobody.

Později se stala jednou z ústředních členek – aktivistkou, spolu s ostatními se starala o chod Jazzové sekce, kde pro Kateřinu Volkovou měl jediné slovo Karel Šrp. Politika ji

nezajímala, chtěla dělat ‚svoji‘ kulturu v nejširším slova smyslu, počínaje koncerty, výstavami.

Činnost pro Jazzovou sekci

V Jazzové sekci žila spolu s ostatními svým kulturním životem, což oslovovalo širokou škálu dalších lidí. Ti jezdili pravidelně do Prahy do Krčského domečku v otevírací den.. Kateřina Volková často sedávala u stánku a prodávala jim Sekcí vydané materiály. Fungovala zde i výměna různých materiálů, např. demo kazet. Také cokoli bylo zapotřebí organizačně pomoci kolem Jazzových dní – prodávat materiály, vyprodávat vstupenky, učinila to. Stejně tak při nezávislé činnosti ‚u Zábranských‘, kterou vedl Tomáš Křivánek. Jinak dělala vše, co bylo potřeba. Bílila sklepení Krčského domečku, aby se zde mohly organizovat výstavy. Po zákazu konání Jazzových dní byla jednou z těch, kteří oblepovali Lucernu cedulemi s touto informací. Držela kolem Lucerny službu a informovala účastníky, kteří měli již zakoupené lístky, aby opustili místo z důvodu možného vzniku konfliktu s úřední mocí.

(...) oni nám opravdu zakázali Jazzové dny, já nevím, tři dny před a ti lidi měli už koupený lístky, bylo naprosto jako problém a věděli jsme, že oni [příslušníci StB] tam budou číhat a že se budou snažit z toho udělat aféru a my jsme nemohli ty lidi odchytit a věděli jsme, že přijede strašná síla lidí a oblepovali jsme Lucernu cedulemi, že Jazzové dny jsou z rozhodnutí moci úřední nekonají a snažili jsme se, drželi jsme tam prostě služby a snažili jsme se těm máničkám říct, prosím vás, běžte pryč, oni se tady budou snažit vyvolat nějaký konflikt, jo, odnesete to vy. Jako všechno, pořadatelská služba, já nevím, úplně všechno, že jo. Zase na Jazzových dnech se samozřejmě rozbil náš stánek tam velikej, takže zase tam prodej, výprodej vstupenek, úplně všechno, já jsem třeba nebyla člověk, kterej jednal s těmi kapelami, na to byli jiní, ale prostě taková ta ‚děvče pro všechno‘, ale rádi jsme to dělali.

Náplň její činnosti byla velmi různorodá. Pracovala tam, kde bylo zapotřebí, některé činnosti ale byly jasně rozděleny, Kateřina Volková se považuje za ‚děvče pro všechno‘, tento výraz značí, že vykonávala jakoukoliv činnost, většinou pomocného rádu, pokud je ‚pro všechno‘, neměla jasně vytyčenou pozici ani úkol, značí všestrannost. Přitom ji toto naplňovalo, viděla ve své činnosti smysl a potřebnost. S činností v Jazzové sekci neměla spojené ambice, její úsilí směřovalo k tomu, aby vše fungovalo co nejlépe.

Pohybovala se ve dvou světech, v určitou hodinu skončila v práci, většinou šla za kulturou nebo posedět s přáteli. Společenství kolem Jazzové sekce se stalo partou, která

společně trávila i víkendy, dovolené. Když například Tomáš a Rostislava Křivánkovi zakoupili video, celý víkend pak Kateřina Volková spolu s ostatními strávila v bytě Křivánku a promítali si zakázané filmy. A podobných akcí se připravovala řada.

Výjezdy do zahraničí

Kateřina Volková nechyběla mezi těmi, kteří se vydávali do Varšavy na Jazz Jamboree. Tato mohutná akce signalizovala společenství lidí se stejným zájmem, do Varšavy jezdili jak členové Jazzové sekce, kteří tvořili základ zájezdu, tak zájemci. Pro všechny jeden z členů Sekce zajišťoval veškerý – levný – servis od dopravy po ubytování. Na Jazz Jamboree viděla řadu filmů, které se v Československu nemohly promítat, rovněž divadelních představení a výstav.

Člověk se může [na festivalu Jazz Jamboree] nadechnout trošku svobodného vzduchu (...) slyšet muziku, já nevím pět dní jazzové hudby a v jazzových klubech, pak improvizace těch nejúžasnějších jazzmanů, na které jen obtížně tady se dalo jít (...), tam prostě se jamovalo, člověk po dlouhém večeru v kongresovém sále přišel do nějakého jazzového klubu a tam se sešli dva tři čtyři z nejvěhlasnějších a teď si svobodně jamovali, no to se tady zažít nedalo.

Pro Kateřinu Volkovou byl festival úžasný svět, v němž se mohla načerpat nové zážitky, kulturně se obohatit. Další výjezdy na kulturní akce do zemí východního bloku se týkaly například Budapešti. Zde Kateřina Volková například poprvé viděla Formanův film Vlasy, i když v maďarštině. Jeden ze zájezdů s sebou nesl různé peripetie. Jel s nimi z vězení čerstvě propuštěný Petr Cibulka, což s sebou neslo čekání na hranicích a nervozitu mimo-sekčních účastníků. V noci pak spali v parku s obavou, že přijdou maďarští policisté. Naopak se setkali se vstřícností a péčí, což byl velkým a milým překvapením. Vždy se našel někdo, kdo zorganizoval nějaký z podobných zájezdů, ostatní se pak rozhodli, jestli se zúčastní či nikoliv, což byla v normalizačním Československu ojedinělá možnost volby. Rovněž cenný byl i přísun informací, tím, že Kateřina Volková byla v centru dění, mohla se o akcích dozvědět a tichou poštou posílat dál. To platilo i pro regionální kulturní akce. O nich se dozvíдалa od lidí, kteří jezdívali ve středu do Krčského domečku. Pokud bylo možné se na koncert dopravit, jela s tím, že pokud by si kulturní akci nechala ujít, nemusí se již opakovat.

Vztahy a vyváženost rodinného a sekčního života

Kateřina Volková se provdala za fotografa Jazzové sekce Jiřího Volka. Přátelské, partnerské i manželské vztahy začaly být součástí společenství Sekce. Manželům Volkovým se první syn narodil v roce 1982, druhý o dva roky později. Byla s dětmi deset let doma. Když synové začali chodit do mateřské školy, vypomáhala v Činoherním klubu jako uklízečka, i v divadelním prostředí se setkávala se zajímavými lidmi.

V těhotenství Kateřina Volková chodila na různé kulturní akce, poté, co měla děti se s manželem o jejich péči střídali.

Já jsem byla právě na mateřské, takže jsme se s manželem vlastně střídali, jednu středu šel on, jednu já, protože ty děcka byly malé, ačkoliv jsme je na různé kulturní akce od určeného věku tahali, na tý sekci to nebylo úplně ideální, že, tam bylo spousta lidí a pro ně to nebylo nějak atraktivní (...) hodně jsme se střídali, jak na sekci, tak na ty kulturní akce, to ani jinak nešlo. Ale samozřejmě jsme pokračovali dál, jenom už to nešlo tak úplně a bezbřezně.

Péče o děti v době činností a akcí Jazzové sekce byla zastoupena Kateřinou Volkovou a jejím manželem rovnoměrně. Přistoupili k účasti na nich střídavou formou. Jiné řešení pro ně nebylo přijatelné, jinak by jeden z nich ustoupil do pozadí. Co do míry angažovanosti se ocitli na stejné úrovni, i když plně se již zapojit s ohledem na péči o děti nemohli, jejich ustoupení bylo stejného rozsahu. Jejich činnost tedy neutichala, pokračovali v ní dál, už tedy ne v té míře, jako když neměli děti. Kateřina Volková například v době mateřské dovolené vehementně distribuovala Sekcí vydanou necenzurovanou Hrabalovu knihu *Obsluhoval jsem anglického krále*. Těm, kteří si knihu neobjednali, musela zajistit její odběh a odeslání co nejdříve, jinak hrozilo prozrazení a postih.

Sekci si Volkovi notně nosili domů. Tím, že se Jiří Volek po odchodu Jiřího Kučery do exilu stal klíčovým sekčním fotografem, doma jim z lustru neustále vysely filmy. Doma i opisovali knihy spolu s několika sekčními členy. Například se zasloužili o vznik knihy s texty Jaroslava Hutky.

(...) to třeba byly texty Jardy Hutky, byly docela špalek, tak jsme si to nějak rozdělili, každý přespal kus a snesli jsme si to dohromady a byla z toho knížka, Volek udělal nějakou fotku Hutky na titulní stranu, ta se tam nalepila a měli jsme pěknou knížku.

Naučili se postupně vázat knihy, pořídili si k tomu účelu domů i lis. To, že se činnost pro Sekci přenášela do jejich domova, svědčí i tamější pronájem sklepních prostor. O sklepu vědělo jen pár lidí, byl upraven k tomu, aby se tam dalo pobývat, zejména se v něm vázaly samizdatové knihy.

Děti Volkových s nimi chodily na kulturní akce i v poměrně malém věku, ale ne vždy a všude, posuzovali, jestli je to pro ně vhodné prostředí – např. výstavy, koncerty, u kterých nebylo příliš hluku. Pokud posoudili, že po koncertě půjdou společně domů a nebude je mrzet, že na akci nemohou zůstat do jejího konce, děti brávali. Pokud tomu bylo tak, raději se dohodli, kdo s dětmi zůstane doma. To stejné platilo pro varšavské Jazz Jamboree, kam jako bezdětní jezdili oba, v době, kdy měli malé děti, střídavě.

Represe vůči Jazzové sekci a její role

Rodiny Volkových se také dotkly represe a perzekuce ze strany státní moci. Tím, jak mocenský aparát zakazoval, ničil, likvidoval, dostávala se Jazzová sekce a její členky a členové do deklarované opozice, politikum z Jazzové sekce učinila moc i tím, jaké represe proti Jazzové sekci podnikala. To konkrétně v každodenním životě znamenalo postupný zákaz některých činností – zejména Jazzových dnů a později represe v podobě domovních prohlídek. Panoval i strach. Situace, kdy příslušníci StB hodiny zvonili za dveřmi Volkových, byla velmi nepříjemná.

(...) nám zvonili několik hodin za dveřmi a my jsme se teda rozhodli, že samozřejmě je dovnitř nepustíme a mezi tím jsme se snažili zlikvidovat leccos, co závadného v tom bytě bylo (...) snažili jsme se spálit spoustu materiálů, protože to riziko, že ty dveře vykopnou, bylo velký, jsme nevěděli, jestli si otevřou teda svépomocně, oni to uměli (...), tak to byly takový ty chvíle, kdy to nebylo úplně nejlepší.

Represe vůči členkám a členům Jazzové sekce sílila, museli častokrát skrýt či zničit materiály, které byly generační záležitostí, například knihovna po babičce Kateřiny Volkové, po níž měli být a tedy i knihovnu, obsahovala řadu normalizací zakázaných knih. Symbolicky došlo k veřejnému obsazení soukromého prostoru.

Vztah k disentu

Skutečným nárazem bylo ale uvěznění jejich přátel – výboru Jazzové sekce. To vyvolalo spojenectví s disidentkami a disidenty. Úzký okruh lidí ze Sekce se oficiálně sešel

s disidenty Annou Šabatovou, Janem Urbanem, kteří v dané situaci pomohli nejvýrazněji. Ukázalo se, že stínové vedení, o kterém hovořil Karel Srp, není a tudíž chybí informace.

(...) my jsme k té konspiraci takové té opravdu podzemní nebyli zas tak úplně honěni, takže ta pomoc a taková to na co má člověk právo, jak se má bránit, co má dělat, tak nám hrozně [chartisté] pomohli (...) pamatuju si nějakou konspirační schůzku ve Stromovce, nějaký úzký okruh sekční, kterej se sešel s Annou Šabatovou a ta nám prostě také ty základní a důležité věci říkala, ten Honza Urban, kterej nám pomáhal.

Kateřina Volková byla jednou z těch, kteří se snažili aktivně pomáhat v dané situaci, čerpat informace od disidentů, potažmo chartistů, jenž se s perzekucí setkávali velice často.³⁷ Jazzovou sekci se po uvěznění členů snažila Kateřina Volková spolu s ostatními udržet v chodu a pokračovat dále, i když v utlumené formě. Snaha směřovala i k záchraně uvězněných, neboť původní premise doby uvěznění byly nepředstavitelné. Po prolnutí s disentem se přestala zabývat otázkou ne-legality, snažila se na cyklostylu namnožit informace o současném dění a ty dostat mezi domácí i zahraniční veřejnost. Tato činnost se již neodehrávala v Krčském domečku, ten členky a členové po uvěznění výboru zapečetili. Zásadním místem schůzek se stal byt manželů Sýkorových v Žitné ulici v Praze. Postupně ale rostla obava se scházet i zde, protože sem proudili desítky lidí. Schůzky se částečně přemístily mimo jiné do bytu Volkových, kde v té době nebydleli, byl v dezolátním stavu a postupně jej adaptovali. V jednom pokoji měli přes dřevěné stojany položené staré žehlicí prkno, na kterém snášeli informace, které se cyklostylovaly, tisk nebylo možné bezpečně zajistit. Tímto došlo opět k veřejnému obsazení soukromého prostoru, díky němuž se nedá udržet dichotomizace těchto dvou sfér a tím pádem dochází k proměně jejich obsahů. Deklarované obsazení se týkalo toho, že členky a členové Jazzové sekce spolu s disidenty simulovali veřejnost v soukromých bytech.

K propojení s disentem docházelo i tehdy, když Kateřina Volková podepisovala řadu podpisových akcí, peticí za uvězněné - za chartisty, disidenty. Tím, že se jí a ostatních začala dotýkat perzekuce mnohých, její angažovanost v tomto smyslu gradovala. Hranice mezi Jazzovou sekcí, disentem a hnutím Charty 77 pomalu zanikaly.

---

³⁷ Pomoc rok před touto událostí hledala Jazzová sekce v členství v Mezinárodní jazzové federaci. Předpokládaná mezinárodní záštita měla zajistit omezení mocenské svévole. Záštita skutečně zafungovala, následného soudního procesu se účastnil prezident Mezinárodní jazzové federace, který předával informace do zahraničního tisku.

Význam Jazzové sekce a otázka ghettoizace

Jazzovou sekci vnímá jako homogenní spolek, jen vztah ke Karlu Srpovi pro ni byl jiný tím, že představoval jedinou a neměnnou autoritu. Všichni byli ochotni dělat cokoli, nosit balíky, dávat zásilky do obálek a roznášet je do schránek.

(...) žádná hierarchie vůbec nebyla a nikdo to nepocíťoval. Nebyly ambice, podle mě nebyly žádný ambice, byl jeden jedinej společnej cíl prostě udělat nějaký akce a udělat je co nejlíp.

Hierarchii ve významu vyšších a nižších pozic nevidí, i když jistá autorita se v sekčním společenství ukázala. Proto se nutně rozdělovala i moc mezi členkami a členy. Autorita značí moc rozdělovat, rozhodovat, směřovat. Nejspíše tím, že Jazzová sekce chtěla být ne-mocenská a vyhýbat se jakkoli i kontaktu či střetu se státní mocí, ta sekční moc nebyla vnímána.

Záběr Jazzové sekce by se dal pro Kateřinu Volkovou definovat jako jakoukoliv alternativní kulturu vznikající navzdory a mimoděk moci nebo oficiální kultuře, a to, co jen trošku bylo pro členky a členy přijatelné. Společenství zajímající se o stejnou kulturu se rozšířilo právě díky Jazzová sekci. Jazzová sekce pro Kateřinu Volkovou znamenalo ghetto jen ve významu okruhu aktivistů, kteří si žili svým kulturním životem. Sekce ale oslovovala širokou škálu lidí, její dopad tím byl velmi rozsáhlý. Tím, že se po dlouhou dobu Sekce snažila držet v legalitě nebo alespoň pololegalitě, umožňovalo to řadě lidem dostat se k informacím ze svobodného světa prostřednictvím vydávaných bulletinů Jazz, které kolovaly po dalších a dalších zájemcích.

Do Sekce opravdu jezdili lidičky z celé republiky a oni si zas tam zakládali svoje kluby třeba i pod hlavičkou místních SSM a (...) tak se snažili prostě zas vyprodukovat alespoň třeba několik koncertů, pak už to třeba padlo a víc už nemohli, ale prostě to zase šířili dál.

Jazzová sekce byla fenoménem své doby, který neměl svým dopadem obdoby. Pro Kateřinu Volkovou byla Jazzová sekce náplní života, žila pro ni, byla pro ni oáza svobody, kde se mohla cítit mezi svými a tedy svobodně.

6.6. Zuzana Zíková

Narodila se v Brně, odkud se v roce 1962 přestěhovala s rodiči a starším bratrem do Prahy. V Brně bydlela její babička, která se podílela na její výchově a tvořila pro Zuzanu Zíkovou důležitou komunitu, v níž se pohybovala. Její matka pracovala v kanceláři, dělala u toho večerní školu, otec studoval vysokou školu v Praze a do Brna jezdil na víkendy, pak začal pracovat u vojenské služby. Kvůli přidělenému bytu se Gistrovi přestěhovali do Prahy, z otce se stal důstojník pracující ve vědeckém ústavu. Zuzana Zíková vnímala politickou příslušnost rodinných členů, cítila, že má původ v dělnickém prvorepublikovém hnutí, její otec byl v Komunistické straně, matka nikoliv, při setkávání širší rodiny docházelo k hádkám s politickým tématem, avšak po roce 1968 se téma politiky raději z jejich diskusí vytratilo.

Po přestěhování do Prahy Zuzana Zíková vnímala atmosféru, která v 60. letech panovala, Praha byla pro ni nasycenou směsí, kulturní a tajemnou. Zuzana Zíková se věnovala kultuře a sportu, navštěvovala sportovní kroužky. Díky vyučujícím na základní škole, kde se potkala s Kateřinou Volkovou rozenou Richterovou, se dostávala do divadel, do kulturního prostředí. Měla i díky matce, která velmi ráda zpívala, vztah k hudbě, začala chodit i do pěveckého souboru. Žila kulturně, a to i prostřednictvím její kulturně založené rodině. Vliv na ni měla i rodina Richterů, kam chodila za Kateřinou Volkovou na návštěvy, v jejich domácnosti žila ‚první republika‘, masarykovská linka, měly velkou knihovnu, kde si Zuzana Zíková mohla půjčovat knihy. I během studia střední školy ekonomické se stýkala s Kateřinou Volkovou. S ní a dalšími vytvořili partu, kdy právě byt Richterů byl jistým styčným bodem setkávání, chodili sem na návštěvu, zastavit se či si jen popovídat.

Vstup do Jazzové sekce

Zuzana Zíková hudebně tíhla k bigbeatu, k jazzu se dostala později díky svému bratrovi Vladimíru Gistrovi.

(...) brácha mě samozřejmě v tomhle tom ohledu ovlivnil hodně, nejdřív jsme se jako sourozenci moc rádi neměli v pubertě, že jo, to jsme se tak trochu prali a pak on odjel na vojnu a protože jsme o dva a čtvrt roku, tak to nám dalo takovou možnost vyrušit ty nesváry a velice jsme se sblížili a pak bylo období, kdy opravdu jsme byli furt spolu jsme všechno dělali (...) on mě přivedl do Jazzové sekce.

Na vojně se její bratr spřátelil s člověkem, který se pohyboval v partě bratří Krčmářů, s nimiž se Vladimír Gistr následně seznámil a ti jej přivedli v roce 1977 do Jazzové sekce. Její bratr ji požádal, jestli by nechtěla přepisovat nějaké texty, uměla totiž díky ekonomickému vzdělání psát na stroji. Postupně ji začal nosit texty klasických jazzových amerických písní, které někdo jiný překládal a tyto překlady pak Zuzana Zíková na svém stroji přepisem rozmnožovala. Výbor Sekce věděl o její činnosti, ona ale o činnosti Sekce neměla od bratra bližší informace. V září 1977 ji vyzval, jestli by se do Sekce přišla při příležitosti Pražských jazzových dní představit a případně by mohla vypomoci i s další činností. Než se stačila Zuzana Zíková v sekčním prostředí zorientovat, Karel Srp dal zadání, aby šla s dalšími do Lucerny, kde Eva Střížovská potřebovala aktuálně vypomoci v tiskové kanceláři pro přepis textů. Opisovala tak i při dalších Jazzových dnech po ukončení koncertů do nočních hodin texty určené pro noviny z jazzových dní.

Její motivací pro vstup do Sekce bylo spíše vypomoci a zároveň se odlišit. Pociťovala, že se ve společnosti mladých lidí odlišuje. Vymezovala se vůči táboru tzv. valdekáčům, takto označovaným úspěšným mladým lidem s tupými sestřihy, jenž chodili na diskotéky v blyštivém oblečení, konkrétně na diskotéky v kavárně Valdek. Zuzana Zíková patřila do tábora literárně hudebního intelektuálního uskupení, to znamená jazz, bigbeat, sečtělost. A zastřešujícím táborem se stala pro Zuzanu Zíkovou Jazzová sekce.

Činnost a postavení v Jazzové sekce

Zuzana Zíková se označuje za ‚dělnici práce‘, výrazně se neangažující, plnící úkoly.

My jsme to brali jako klubovnu, bylo to samozřejmě, ti muži (...) tak oni měli ty zásadní starosti tvůrčího charakteru a my jsme tam jako bylo to takový o těch besedách a že se rozdělily úkoly a my jsme byli takový ty pěšáci a občas, říkám, jsme si troufaly na nějaký článček autorské práve s Janou Koubkovou třeba, ale jinak jsme hodně pomáhaly u těch festivalů, u těch koncertů.

Jako tvůrčí zásadní osoby označuje členy-muže Jazzové sekce. Ona do Sekce chodila k diskusím a pro rozdělený úkol. Označuje se jako ‚pěšák‘, což značí svou nevýznamnost, je tou, která jde sloužit s ostatními, vykonávat běžné základní činnosti, bez kterých by se ale neobešla žádná akce. To, že občas vykročila z pěšáckých řad a například sepsala spolu s členkou Jazzové sekce Alenou Prokopovou článek, vnímání jako povýšení své činnosti do tvůrčích řad. Tím, že si ‚troufla‘, značí jistou míru sebevědomí pouštět se do činností mimo ty běžné. Na čas se tak ocitly v prostoru jinak definovaném, maskulinním.

Zuzana Zíková byla účastna veřejného konání, naslouchala, účastnila se debat, vykonávala to, co ji někdo zadal. Například při střeďečnících setkáních poslouchala rozvinuté diskuse v zadní místnosti, kde se scházeli aktivní členky a členové Sekce. V přední místnosti, která byla určena veřejnosti a pro běžné členky a členy, fungovala jako ‚recepční‘ – když někdo přišel, sdělila mu informace o Jazzové sekci, o tom, za jakých podmínek může být členem. Do Krčského domečku chodili lidé dotazovat se na bulletiny, kupovat si různé materiály, které prodávala i Zuzana Zíková, nabízela brožury, plakáty, tiskoviny. Věnovala se příchozím, mezi tím se stačili vzájemně pobavit, podiskutovat. Při střeďečnících setkáních také kompletovala bulletiny, dělala ‚hrubé ruční práce‘. Při konání Jazzových dní přepisovala na stroji, prodávala na stánku při konání koncertů.

Angažovala se i mimo Jazzovou sekci. V partě mladých lidí, kam patřila ona, její bratr, Alena Prokopová a její bratr, další sourozenecké dvojice a další lidé vždy někdo z nich sehnal texty písní Vladimíra Mišíka nebo básně Josefa Kainara či Hrabalovy knihy, které přepisovali a rozmnožovali. Hlavním zdrojem textů, které do party přinášela, byla Alena Prokopová.

Osobní, pracovní a sekční svět

Zuzana Zíková měla na každý den po pracovní době nějaký program, střeďy patřily Jazzové sekci, kam chodila po práci. Po skončení otvírací doby povětšinou s ostatními jela do vinárny, kde společně odpoledne zakončovali. Jiné dny po práci chodívala tančit, do kina, na koncert. Malostranská beseda se stala místem, které velmi ráda navštěvovala.

(...) to [návštěvy Malostranské besedy] mi dotvářelo obraz, že ten svět byl úplně jinej než ten svět socialistickéj, to bylo z jinýho světa, v tomhle tom my jsme prostě žili a to že, člověk chodil do práce, tam byl ten civil, tam bylo měšťáctví, prostě já jsem vůbec nechápala, jak ty naši se můžou dívat každý večer na televizi, stereotypně žít ten život u té televize.

Pohybovala se tak v pro ni ‚jiném světě‘, kulturním, intelektuálním. Distancovala se až vstupovala do opozice vůči socialistickému měšťanskému životu, který byl naplněn normativem, stereotypy. Vymezovala se vůči rodičům či spolupracovníkům, kteří vyjadřovali ono měšťáctví. Zde mohl hrát faktor věk a snaha vymezit se spojená s určitou věkovou etapou života.

Po střední škole začala pracovat u odbytového závodu Státních lesů z důvodu, že přispívali na výstavbu domu. Zuzana Zíková spolu se svým bratrem stavěli dvou dům.

Chodila tedy do práce, na stavbu a pak za kulturou. Zahraničních festivalů se neúčastnila, a to z důvodu finančních a časových, obě věnovala stavění. Zároveň do pracovního světa vnášela ten opoziční.

(...) bylo to dobrý, protože to [pracoviště] bylo tak jako docela stranou a já jsem tam pak právě po té pracovní době psala ty texty, já jsem to netloukla doma, to byla taková rodinná firma a tohle to mi procházelo, dokonce jsem si tam vyvolávala fotky (...)

Ukazuje se jistý model pracovní náplně ve státních podnicích. Přinášela si do zaměstnání práci jiného charakteru, přepisovala samizdatovou literaturu a dělala jiné činnosti. Pokud udělala svoji práci, mohla se bez problémů věnovat jiné činnosti v pracovní době. Obdobně vnímala i přechod do dalšího zaměstnání, které spadalo pod SSM. Nejdříve pracovala jako plánovačka, později v náročnějším režimu jako sekretářka.

Zuzana Zíková v Jazzové sekci působila do začátku 80. let, od svých 21 do 25 let. Její odchod z Jazzové sekce je spojen se vstupem do manželství, těhotenstvím a zejména výchovou a péčí o kombinovaně postiženou dceru. Pro Zuzanu Zíkovou to byla náročná životní situace, která ji nedávala prostor se věnovat veřejným aktivitám. Její manžel přitom do Jazzové sekce také chodil, přitom začal později než Zuzana Zíková a vnímal chození do Sekce jako do klubu. Zuzaně Zíkové se později rozvedla, narodilo se jí druhé dítě a podruhé se provdala. Do zaměstnání se vrátila v 90. letech.

V době, kdy sílily represe ze strany státního aparátu, Zuzana Zíková do Sekce již nedocházela. Z doslechu od přátel ale věděla, co se děje, že řada členek a členů je pod dohledem Státní bezpečnosti. Sama za sebe neměla strach, cítila se být k Sekci přidružená, stejně jako další tisíce členů po celém Československu. Strach díky svým četným aktivitám ani neměla čas mít.

Vztah k disentu a opozici

Zuzana Zíková věděla o tom, že někteří její přátelé se stýkají aktivně s disentem. Bylo jí nabídnuto od Kateřiny Volkové, jestli by přepisovala texty. Získala kontakt na Petra Cibulku, od nějž například dostala knihu od Lva Trockijho, jíž dělala dvanáct kopií na psacím stroji. Vždy si jednu kopii dělala i pro sebe. Když se jí dostala do ruky zakázaná kniha, přečetla ji a kolovala dále. Žila v opozici, ale neangažovala se, byla pasivní posluchačkou rozhlasové stanice Svobodná Evropa či čtenářkou samizdatové literatury.

Generační a genderové vztahy

Vůči starším členům výboru Jazzové sekce pociťovala Zuzana Zíková velký respekt. Když ve společenství Sekce mluvili, ona naslouchala. Nevníkala vůči Karlu Srpovi přátelství a s tím spojenou blízkost. Vzhlížela k němu, do čehož vstupoval i faktor věku. Ostatní členky a členové byli stejně mladí jako ona nebo o pár let starší, s nimi se dokázala pobavit. Důležitým aspektem pro určení pozice byla délka působení v Jazzové sekci a tím i navázané vztahy na další instituce, tiskárny, výrobu a podobně. Vedení Sekce vnímá jako ‚špičky‘, ti, kteří drželi v ruce fungování a činnost Jazzové sekce, pravomoc rozdělovat úkoly.

Svoji míru angažovanosti si zároveň jakoby určovala sama, měla otevřené dveře k tomu přicházet s nápady a novými aktivitami.

To, že jsme třeba pár těch článků s tou Álou [Alenou Prokopovou] pak napsaly, ty rozhovory třeba s někým, tak to si myslím, že byl důkaz toho, že jsme měly možnosti, jenom třeba z pohledu mužů, ty by to asi nenapadlo, že bysme to chtěli dělat, takže mám pocit, že jsme jako i my s tím přišly, jo, že bysme to udělali (...)

Vykonaná tvůrčí práce jiné hodnoty považuje za výjimku, k dalším aktivitám tohoto typu bránila jistá neviditelná bariéra, která určovala aktéry jednotlivých činností. Symbolickou příležitost si vydobyla sama s tím, že toto jakoby nepříslušelo ženám. Zároveň do toho vstupoval i faktor věku, kdy její nízký věk a omezené zkušenosti určovali náplň práce pro Sekci. Svobodný duch Sekce ale toto jakoby překrývá a ve světle svobody nahlíží na genderové vztahy jinak, rovnostářsky.

Pro Zuzanu Zíkovou bylo sekční společenství místem, kde čerpala informace, obohacovala se intelektuálně a kulturně. Příklad do Jazzové sekce pro ni byl jistý životní mezník, nová životní zkušenost. Tím, že se do příchodu do Sekce stýkala zejména s partou spolužáků a tedy v rovině vrstevnické, se Sekcí přišla změna. Byla obklopena neznámými lidmi, se kterými se stýkala a nahlížela do chodu organizace, do pozadí její činnosti.

6.7. Shrnutí výzkumu

Ve své práci jsem se pomocí biografického přístupu snažila nalézt odpověď na mojí výzkumnou otázku, a sice: Jaké strategie pře/žití volily členky Jazzové sekce v období tzv. normalizace.

Pro můj výzkum byly nejdůležitějším materiálem rozhovory s šesti členkami Jazzové sekce, které jsem v předchozí kapitole jednotlivě pojednala a zabývala se oblastmi jimi tematizovanými či těmi, na které jsem se později doptávala. Nyní představím základní výsledky mé analýzy a interpretace se zaměřením na témata, která z rozhovorů vzešla.

+++

Vstup do Jazzové sekce byl pro většinu narátoerek jistým životním mezníkem, v době svého mládí většina z nich hledala prostor, kde by se mohla realizovat, společenství, které by se zajímalo o jim blízkou hudbu či obecně kulturu.

Do Jazzové sekce se dostaly přes své příbuzné, přátele, partnery. Byli pro ně gatekeepery, kteří je k tomuto či přímo do tohoto společenství přivedli. Z příběhů lze vysledovat několik forem vstupu do Jazzové sekce. První je spojen se zájmem o hudbu a setkání s členem Jazzové sekce. V případě Rostislavy Paarové se z její strany jednalo o velmi aktivní přístup, kdy se sice k hudebním vystoupení dostala přes přítele její sestřence, nicméně samotný akt převzetí a vyplnění přihlášky do Jazzové sekce byl jejím vlastním. Stejně tak podobný model můžeme vysledovat u Marcely Krčmářové, jejíž přítel byl ‚pasivním‘ členem Sekce, ona aktivně zjistila adresu Sekce, na níž odeslala svoji výzvu ke spolupráci. U Evy Střížovské je model obdobný tím, že se pohybovala v hudebním prostředí a při návštěvách jazzových koncertů navázala vztah s partnerem, který byl členem Sekce. Přes něj volně navázala vstupem do Jazzové sekce. Druhou formu vidíme u Aleny Prokopové a Zuzany Zíkové, která je spojena se silnějším vlivem rodinných vazeb, obě do Sekce přišly v doprovodu svých bratrů. Alena Prokopová před vstupem sama nabídla výpomoc, Zuzana Zíková k tomu byla požádána. Obě se pak angažovaly samy za sebe, vykonávaly činnosti pro Sekci nezávisle na svých bratrech. Jiný model nabízí Kateřina Volková, jenž se v kulturním a hudebním prostředí pohybovala se svou partou, do společenství Sekce ji přivedla zvědavost, v Sekci našla institucionalizovanou podobu jejich dosavadních zájmů.

U těch narátorek, které tematizovaly své rodinné zázemí, lze vysledovat silné kulturní rodinné zázemí spojené se zájmem o hudbu, s aktivizací narátorek v jejich dětství a dospívání. Některé v rodině nacházely tvořivost a volnost. To, že získaly tento background, se později v prostředí normalizační společnosti přenášelo do jejich ‚nacházení se‘ v kulturní organizaci. Vstup do společenství Jazzové sekce tak sám o sobě pro mnohé byl strategií pře/žití, kdy Jazzovou sekci vnímaly jako ‚ostrůvek svobody‘, ‚zázrak‘, ‚jiný svět‘. Byl to prostor, v němž našly stejné zájmy, cíl, sounáležitost.

+++

Zajímavým genderovým hlediskem v rámci působení členek v Jazzové sekci je konkrétní vykonávaná **činnost**. Role aktivní a ústřední členky náležela každé mé respondente. A tato role se spolu s vykonávanými činnostmi proměňovala zejména se změnou rodinného stavu. Do Jazzové sekce narátorky vstupovaly se zájmem o kulturu, hudbu a dění s tím spojené. Nabízely většinou své služby v podobě toho, co uměly. Ty, které vystudovaly ekonomický obor, uměly psát dobře na stroji, proto přepisovaly texty. Některé poskytovaly informace a prodávaly materiály u stánku v Krčském domečku. Obecně vykonávaly zejména rutinní administrativní práce, poskytovaly servisní služby od šití, vaření, nakupování přes vykonávání drobné práce, kterou vytvářely potřebné zázemí pro činnost Jazzové sekce. Byly ochotné a schopné dělat jakoukoliv činnost. Přijímaly zadané úkoly. Označují se jako ‚děvče pro všechno‘, ‚dělnice‘, ‚pěšák‘, ‚recepční‘. Servisní práce přitom některé explicitně staví na roveň tvůrčím, tím dochází k proměně jejich definice a hodnoty.

Nicméně zastávaly i tvůrčí činnosti, nutno dodat spíše výjimečně. Například se setkávaly a dělaly rozhovory se zajímavými umělkyněmi a umělci té doby, obohacovaly se zajímavou činností. Jiné uplatnily svůj potenciál při psaní článků, rozhovorů, tedy publikační činností. Přístup k tvůrčí činnosti jim nebyl odepřen, nicméně symbolicky musely překonávat neviditelné bariéry a symbolicky si vydobýt možnost výkonu této činnosti.

Změnu situace spojenou s rodinnými a osobními mezníky prožila každá má narátorka. To se více či méně dotklo i jejich činností. Vyjma Evy Střížovské do Jazzové sekce mé narátorky vstoupily v období za svobodna, v mladém věku. Právě ona se zapojovala do činnosti v době, kdy její první dvě děti byly ve školním věku, po narození

třetího dítěte se její role utlumila mimo psaní článku v rámci jejího zaměstnání. Většina narátorek po narození dětí ze své aktivní role ustoupila v důsledku nutné péče o ně. Zajímavý model se ale ukázal u Kateřiny Volkové, jenž se v péči o děti s manželem střídala. U Zuzany Zíkové po narození prvního dítěte následoval odchod, u Aleny Prokopové došlo k přerušení činnosti díky vážné nemoci. U každé narátorky tak kontinuita činnosti byla narušena či naprosto utlumena. Vyzkoumané znovuobnovení činnosti nabízí pohled na roli mluvčí manželek, jenž aktivně zastávala Rostislava Paarová v době, kdy její děti byly malé. Kloubila péči o ně s novou situací, nechávala prostupovat soukromý prostor veřejným (srov. Spirit 2008). Stejně tak důležitou roli v době mateřské, resp. rodičovské dovolené sehrála Kateřina Volková při uvěznění výboru Jazzové sekce, kdy se aktivně zasazovala o udržení činnosti a informování.

Pro vývoj činnosti v souvislosti s rodinným stavem je podstatné uvést i skutečnost, že narátorky v době mateřské, potažmo rodičovské dovolené řadu činností pro Sekci vykonávaly ve svých domácnostech, čímž došlo k prolnutí veřejné a soukromé sféry. Některé narátorky hledaly svoje uplatnění i v době, kdy byly v porodnici, v instituci, jenž je sice veřejného charakteru, ale opředena přísnými pravidly.

Souhrnně lze říci, že výzkum odkrývá dělbu práce dle genderové osnovy. Ženy především vykonávaly rutinní administrativní servisní pomocnou práci, práci nižší hodnoty. Takto vytvářené zázemí bylo nepostradatelné pro fungování Jazzové sekce – tuto práci hodnotově některé narátorky staví na roveň tvůrčí práci, jiné ji symbolicky vnímají s nižší důležitostí. Muži-členové výboru jakoby především vykonávali tvůrčí hodnotnou práci, tu, jenž byla pro činnost Jazzové sekce nosná, tu, jejíž výsledky byly trvalé a viditelné.

Strategii pře/žití lze nalézt v tom, že ženy vykonávaly zájmovou činnost směřující ke společnému cíli, ke kulturnímu obohacení širšího spektra lidí, k tomu zasadit se o fungování jím blízké a v jejich životní etapě strategické organizaci Jazzová sekce. Pro ty, které byly s dětmi doma, byla i činnost v domácnosti – například promítání – strategií k tomu, aby při utlumení činnosti zůstávaly v kontaktu s kulturním prostředím.

+++

Strategií přežití v tzv. normalizaci byly pro členky Jazzové sekce i **výjezdy do zahraničí** – zemí tehdejšího východního bloku – **za kulturními událostmi**. To, že na pár

dní unikly z normalizačního Československa a ocitly se v jiném kulturním svobodnějším prostředí, jim přinášelo obohacení. Narátorky tematizovaly možnost shlédnout filmy, divadelní představení, výstavy, jenž byly v Československu zakázány. Tím se ocitly v jiném světě, kde panovala jiná pravidla pro to, co je povoleno. Obdivovaly zde otevřenost, patetismus, svobodný vzduch. Setkávaly se s jinými společenstvími lidí, byl to pro ně dvojnásobně jiný svět. Jednak to byl kulturní svobodný svět, který zažívaly i při docházení do Jazzové sekce, a rovněž svět v jiné zemi a v jiné společnosti.

+++

Členky Jazzové sekce se v 80. letech setkaly s přímými represemi a později perzekucí jich a jejich rodin. Zpolitizování Jazzové sekce a její postupný vstup do ilegality vnímají jako vnucené státní mocí. Nicméně nutnou strategií přežití v tomto období bylo **spojení s disentem**, přijímání rad či materiální pomoci. Některé staví hranice mezi Jazzovou sekci a disent, jiné tyto hranice překračují a vnímají prolnutí těchto dvou institucí. Spolupráce s disentem mnohým pomohla při překonávání obtížné životní situace při uvěznění manželů, jiné se aktivovaly při boji za osvobození členů samostatnou činností jako sepsání článku do časopisu, tištěním informací o aktuálním dění kolem uvěznění.

+++

Žití ve dvou světech – pracovním a sekčním – a jejich oddělení či občasné prolínání shledávám také jako strategii pře/žití v československé normalizaci. Narátorky se během pracovní doby pohybovaly ve světě pracovních povinností, po pracovní době odcházely do světa Jazzové sekce, světa kultury a jím blízkého společenství, kde se realizovaly, obohacovaly, žili jiné životy.

+++

Výzkum rozkryl několik strategií pře/žití členech Jazzové sekce v období tzv. normalizace. Jednak to byl zájem o kulturu a hudbu, touha někam patřit, jenž je přivedla do Jazzové sekce. Vstup do Jazzové sekce byl strategickým krokem do společenství, jen nabízelo společný cíl a zájem šířit jazzovou hudbu později i další kulturní oblasti mezi široké obecnostvo.

S tím souvisí činnost vykonávaná v rámci Jazzové sekce, kterou se členky snažily být užitečné a pracovat ve prospěch fungování Sekce. Vykonávaly jakoukoliv činnosti ve prospěch společenství. Některou činnost zejména v době péče o malé děti směřovaly

strategicky do domácností, soukromých prostorů, které tím veřejně oživovaly a prostupovaly.

Výjezdy do zahraničí za kulturními událostmi značili vstup do jiného světa, kde panovaly jiná svobodnější pravidla a poskytovaly členkám jiný náhled a seberozvoj.

Ukázala se také jistá strategie přežití spojenectvím s disentem v době nejtvrdějších perzekucí členů Sekce, kdy to byly zejména jejich manželky, jenž s disentem komunikovaly a přijímaly rady i pomoc. Vytvářené jiné světy členek Jazzové sekce se tak staly strategií přežití samy o sobě.

+++

Organizace Jazzové sekce měla svá genderová pravidla a měla své vzorce uspořádání moci, neboť žádná organizace není mocensky neutrální, každá uspořádává moc pouze jiným způsobem (Keller 2001). Předně svá genderová pravidla měly vykonávané činnosti. Ženy vykonávaly zejména rutinní administrativní pomocné práce, zajišťovaly zázemí pro činnost, muži pak činnosti tvůrčí, trvalejší. Ženy je vykonávaly skromně, bez obdivu, muži byli ti, jenž si obdiv měli zasloužit. Všichni dělali vše, přitom se ale jednotlivé úkoly rozdělovaly, v popředí stála autorita v podobě Karla Srpa, který je označován jako otec, vůči němuž členky pociťovaly respekt, vykaly mu. I když narátorky o Sekci hovoří jako o rovnostářské, do vztahů vstupuje faktor, o kterém hovoří Oakleyová (2000: 154), „mnohé institucionální záruky se ve skutečnosti nevyužívají, protože se ženy obávají připravení se o svou femininitu“. Ženy tak, i když se mohou jakoby přihlašovat a vykonávat veškerou činnost, tu ne-typicky ženskou odmítají, aby se vyhnuly podezření ztráty ženskosti. Výsledný sociální řád, který reflektuje naši ‚přirozenou‘ rozdílnost, je tak vlivným posilovačem a legitimizátorem hierarchického uspořádání (West, Zimmermann 1991).

7. ZÁVĚR

Význam sdružování se a vyznávání stejných hodnot a postojů je důležitou součástí života každého jedince. Ne jinak tomu bylo i v socialistickém Československu, kdy tyto možnosti byly buď určovány a řízeny státem nebo byl jejich výběr minimální. Z toho pramení význam organizace, jež sdružovala nejdříve ty, kteří tíhnuly k jazzové hudbě, později i ostatní, jež směřovali k ‚alternativní kultuře‘ a její necenzurované podobě, Jazzové sekce.

Dosah Jazzové sekce je znát z toho, kolik měla členek a členů a zájemců o členství, zároveň jí vydávané materiály se šířily ještě k mnohem širšímu počtu lidí. Organizace jako způsob, jímž lidé koordinují svoji aktivitu, musí zajistit svoji funkčnost. Mezi ty, jež ji zajišťovali, patřily ústřední členky a členové. Práce rozkryla životní etapy členek Jazzové sekce, které jsou spojeny s jejich fungováním v Sekci. Fenomén Jazzové sekce tak nahlížím očima žen, ale především se soustředím na ženy samotné pomocí biografické výzkumné metody.

Z epizodických biografiích jsem našla řadu spojných bodů ať už v rodinném zázemí, tak v aktivitě a jejím vývoji. Narátorky – členky Jazzové sekce – vyprávěly o jejich příchodu do Jazzové sekce, jež pro řadu z nich znamenal změnu v osobní i rodinné rovině. Jejich členství postupovalo do jejich soukromých životů, s ostatními se stávaly přáteli a jejich vzájemný vztah se podobal rodinné instituci, měly kam patřit, s kým vyplňovat a trávit volný čas. Společně se věnovaly udržení chodu Jazzové sekce, svými činnostmi různého charakteru udržovaly to, co je přenášelo do ‚jiného světa‘. Svoji činnost proto nerozlišovaly co do významnosti, potřebné se cítily být při všech činnostech. To, že se dostaly do tohoto společenství, pro mé narátorky přinášelo možnost výjezdu do zahraničí za kulturními festivaly. To pro ně znamenalo nové možnosti – kulturní obohacení tím, co v normalizačním Československu bylo zakázané, nová přátelství, svobodnější prostředí. Mnohé z nich poté, co měly děti, činnost pro Sekci vykonávaly ve svých domácnostech. Potom, co Jazzová sekce přešla do ilegality a došlo k jejímu zpolitizování, mnohé spolupracovaly při záchraně uvězněných členů s disentem. Tímto vším označuji strategie jejich přežití v období tzv. normalizace. Jejich žití bylo neodmyslitelně spojeno s jejich členstvím v Jazzové sekci. Žily ve dvou a více světech, strategie přežití ve svém významu přešly v jejich ‚jiné světy‘, do kterých mnohé vkračovaly symbolicky po

pracovní době. Zkoumaná epizodická část jejich života zároveň vypovídá o samotném komunistickém režimu a o organizaci Jazzová sekce, jenž byla v tomto režimu založena a byla aktivní, nicméně práce primárně vypovídá o sebeutváření jako součásti biografie těchto žen.

Výzkum nadto ukázal, že étos Jazzové sekce jako organizace, jenž měla společný cíl a absentovaly v ní ambice, může ve skutečnosti maskovat, že vzájemné postavení žen a mužů zůstávalo nerovné. Pojetí svobody v Jazzové sekci byl princip, který stál nad ostatními. A právě svobodný duch Sekce nerovnosti jakoby překrýval a ve světle svobody nahlížel na genderové vztahy jinak, rovnostářsky. Nejspíše tím, že Jazzová sekce chtěla být ne-mocenská a vyhýbat se jakkoli i kontaktu či střetu se státní mocí, sekční mocenské vztahy nebyly vnímány.

Pro výzkum zůstalo nejstěžejnější zjištění, že v období tzv. normalizace, kdy byla oficiálně utlumena občanská společnost, se lidé mohli sdružit do společenství takového významu, jaký pro ně Jazzová sekce měla. Mohla jsem odkrýt, jak v dané etapě žily své životy členky tohoto společenství, jak se Sekce dostávala i do jejich soukromých a pracovních životů a proměňovala je.

Zajímavým tématem a výzkumným záměrem dalších sociologických prací by mohly být porevoluční životní etapy mých narátorek. Kam směřovaly ony i jejich děti, které se stávaly součástí a vyrůstaly v prostředí společenství Jazzové sekce. Nesmírně zajímavé by bylo hovořit i s „ženami v pozadí“, manželkami členů Sekce, které činnost pro Sekci vykonávaly v ústraní domova a které nesly důsledky uvěznění svých manželů.

8. LITERATURA

- Alan J. 2001. „Alternativní kultura jako sociologické téma.“ In J. Alan a kol. *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny
- Alan, J. a kol. 2001. *Alternativní kultura – Příběh české společnosti 1945 – 1980*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Andrews, M. 1999. „Politika zapomínání. Rekonstrukce minulosti v přechodu k postkomunismu.“ Pp. 87-106 in Z. Konopásek (ed.). 1999. *Otevřená minulost*. Praha: Karolinum.
- Badinter, E. 1998. *Materská láska*. Bratislava: Aspekt.
- Bendová, K. 2005. „Ženy v Chartě 77: Vzpomínky na ty, které vydržely.“ Pp. 54-66 in P. Blažek (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989*. Praha: Dokořán.
- Bertaux D., Kohli, M. 1984. „The Life Story Approach: A Continental View.“ *Annual Review of Sociology*, Vol. 10: 215-237.
- Bigbít* – televizní dokumentární pořad České televize. 1997. Neustránkováno.
- Blažek, P. (ed.). 2005. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989*. Praha: Dokořán.
- Castle-Kanerova, M. 1992. „Czech and Slovak Federative Republic. The culture of strong women in the making?“ Pp. 97-123 in Ch. Corrin, (ed.). *Superwomen and the Double Burden*. London: Scarlet Press.
- Connell R. W. 2002. *Gender*. Polity Press.
- Corrin, Ch. (ed.). 1992. *Superwomen and the Double Burden*. London: Scarlet Press.
- Dorůžka, L. 1997. *Panoráma paměti*. Praha: Torst.
- Dorůžka, L. 2002. *Český jazz mezi tanky a klíči: 1968 – 1989*. Praha: Torst.
- Einhorn, B. 1994. „Gender issues in transition: the East Central European experience.“ *The European Journal of Development Research*, 6, 4: 119–140.
- Elshtain: J. B. 1999. *Veřejný muž a soukromá žena*. Praha: ISE.
- Ferree, M. M. 1995. „Patriarchies and Feminisms: The Two Women´s movements of Post-Unification Germany.“ *Social Politics*, 2, 1: 10-24.
- Fodor, E. 2002. „Smiling women and fighting men. The gender of the Communist Subject in State Socialist Hungary.“ *Gender and Society*, 16, 2: 240-263.
- Giebisch, R. 2001. *Hudební periodika v Čechách, na Moravě a na Slovensku 1970 – 2000*. Olomouc: Státní vědecká knihovna v Olomouci.
- Havel, V. 1985. „Šest poznámek o kultuře – 4. bod.“ *Listy /Řím/* 14, 5: 1-5.
- Havel, V. 1990. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny.

- Havelková, H. 1993. „A Few Prefeminist Thoughts.“ Pp. 62-73 in N. Funk , M. Mueller (ed.) *Gender Politics and Post Communism: Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*. New York: New York, Routledge.
- Havelková, H. 1995. „Dimenze ´gender´ ve vztahu soukromé a veřejné sféry“. *Sociologický časopis*, 1: 25-38.
- Havelková, H. 1996. „Abstract Citizenship? Women and Power in the Czech Republic.“ *Social Politics*, 3, 2-3: 243-60.
- Heitlinger, A. 1993. „The Impact of the Transition from Communism on the Status of Women in the Czech and Slovak Republic.“ Pp. in N. Funk , M. Mueller (ed.). *Gender Politics and Post Communism: Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*. New York: Routledge.
- Heitlinger, A. 1996. „Framing Feminism in Post-Communist Czech Republic.“ *Communist and Post-Communist Studies*, 29, 1: 77-93.
- Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Chadima, M. 1993. *Alternativa*. Brno: Host.
- Chase, S., E. 2005. „Narrative Inquiry. Multiple Lenses, Aproaches, Voices.“ Pp. 651-679 in N. Denzin, Y. S. Lincoln (eds.): *The Sage Handbook of Qualitative Research (3rd Edition)*. London: Sage Publications.
- Jechová, K. 2003. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha: ÚSD.
- Jirous, I. M., SágI, J. 2008. *Pravdivý příběh Plastic People*. 1. vydání; Praha: Torst.
- Johnson, E., Robinson, J. C. 2007. *Living gender after communism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Just, V. 2001. „Divadlo - pokus o vymezení - Prolegomena ke každé příští historii alternativního divadla, která se bude řídit vědou.“ In J. Alan a kol. 2001. *Alternativní kultura – Příběh české společnosti 1945 – 1980*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Keller, J. 2001. *Úvod do sociologie*. Praha: Slon.
- Kenney, P. 1999. „The Gender of Resistance in Communist Poland.“ *The American Historical Review*, 104: 399-425.
- Kiczková, Z. a kol. 2006. *Pamäť žien – O skúsenosti sebaútvárania v biografických rozhovorech*. Bratislava: Iris.
- Kiczková, Z., Farkašová, E. 1993. „Emancipation of Women: A concept that failed.“ Pp. in N. Funk, M. Mueller (ed.). *Gender Politics and Post Communism: Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*. New York: Routledge.
- Kouřil, V. 1999. *Jazzová sekce v čase a nečase: 1971 – 1987*. Praha: Torst.
- Kouřil, V. 2006. *Divná hudba dob nekalých*. Praha: Volvox Globator, 2006.
- Kusá, Z. 1999. „Poor People – Poor Stories? Ordinary and Extraordinary.“ *Sociológia*, 31, 3: 260–290.

- Lister, R. 2003. *Citizenship: Feminist Perspectives. Second Edition*. New York: Palgrave Macmillan.
- Long, M. 2005. *Making history. Czech Voices of Dissent and the Revolution of 1989*. New York, Toronto, Oxford: Roman a Littlefield Publisher.
- Marada, R. 2003. *Kultura protestu a politizace každodennosti*. Brno: CDK.
- Měchýř, J. 2003. „O lidech v čase normalizace.“ In *Česká a slovenská společnost o období normalizace. Liberecký seminář 2001*. Bratislava: VEDA.
- Možný, I. 1991. *Proč tak snadno...Některé rodinné důvody sametové revoluce*. Praha: Slon.
- Müller, K. 2004. „Česká občanská společnost. Předpoklady a problémy.“ Pp. 233-251 in M. Hrubec. *Demokracie, veřejnost a občanská společnost*. Praha : Filosofia.
- Nosková, J. 2006. „Brněnský dissent a jeho každodennost.“ Pp. 105–140 in M. Vaněk (ed.). *Mocní? A bezmocní? Politické elity a dissent v období normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha: Prostor.
- Oakleyová, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
- Oates-Indruchová, L. 2008. „Performativní posun v diskurzu pozdního socialismu.“ *Biograf* 46, 17: 99-105.
- Otáhal, M. 1994. *Opozice, moc, společnost 1969-1989*. Praha: Maxdorf.
- Penn, S. 2005. *Solidarity's Secret. The Women Who Defeated Communism in Poland*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Poitevin, G. 1989. „Příspěvek k metodologii a gnozeologii biografického výzkumu.“ In J. Alan (ed.) *Metodologie výzkumu životních drah*. Praha: Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce.
- Přibáň, J. 2005. „Political Dissent, Human Rights, and Legal Transformations: Communist and Post-Communist Experiences.“ *East European Politics and Societies*; 19: 553-572.
- Putna, M. 1994. *My poslední křesťané*. Praha: Torst,
- Reinharz, S. 1992. *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press.
- Roberts, B. 2002. *Biographical Research*. Buckingham: Open University Press.
- Scott, H. 1974. *Does Socialism Liberate Women? Experiences From Eastern Europe*. Boston: Beacon Press.
- Schütze, F. 1999. „Narativní interview ve studiích interakčního pole.“ *Biograf* (20): 33–51.
- Skilling, H. G. 1989. *Samizdat and an Independent Society in Central and Eastern Europe*. Columbus: Ohio State University Press.
- Spirit, M. 2008. „Každodennost českých intelektuálů v době ‚normalizace‘.“ In M. Spirit. *Lebenswelten ‚am Rande des Dissens‘: Strategien der Alltagsbewältigung tschechischer Intellektueller zur Zeit der ‚Normalisierung‘ (1968-1989)*. Böhlau Verlag.
- Srp, K. 1994. *Výjimečné stavy*. Praha: Pragma.

- Šiklová, J. 1993. „Are Women in Central and Eastern Europe Conservative?“ Pp. 74-83 in N. Funk, M. Mueller (eds.). *Gender Politics and Post Communism: Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*. New York: Routledge.
- Šiklová, J. 2003. „O ženách v disentu“. In O. Vodáková, A. Vodáková (eds.). *Rod ženský*. Praha: Slon.
- Šiklová, J. 2006. „Význam participace žen na samizdatu i tamizdatu v období tzv. normalizace v ČSSR v letech 1969 - 1989.“ *V srdci Evropy*, 3.
- Šiklová, J. 2008. „Podíl českých žen na samizdatu a opoziční činnosti v Československu období tzv. normalizace v letech 1969 - 1989.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 9, 2: 39-44.
- Šmausová, G. 2002. „Proti tvrdošíjné představě o ontické povaze gender a pohlaví.“ *Sociální studia* 7: 15-27.
- Šmausová, G. 2004. „Normativní heterosexualita bez nátlaku k prokreaci?“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2, 3: 1-4.
- Šmausová, G. 2006. „K čemu českým ženám feminismus.“ *Literární noviny*, 5: 9.
- Vlček, J. 2001. „Hudební alternativní scény sedmdesátých až osmdesátých let.“ In *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Vodochodský, I. 2007. „Patriarchát na socialistický způsob: k genderovému řádu státního socialismu.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 8, 2: 34-42.
- Wagnerová, A. 1995. „Emancipace a vlastnictví.“ *Sociologický časopis*, 31, 1: 77-84.
- Wagnerová, A. 1999. „České ženy na cestě od reálného socialismu k reálnému kapitalismu.“ In *Nové čtení světa 1. - Feminismus devadesátých let českýma očima*. Praha: One Woman Press.
- West, C., Zimmerman, D. H. 1991. „Doing gender.“ Pp. 125-151 in J. Lorber, S. A. Farrell (eds.). *The social construction of gender*. London: New Delhi.

Magnetofonový záznam rozhovoru s Rostislavou Paarovou. Újezd u Brna, listopad 2010.
Magnetofonový záznam rozhovoru s Alenou Prokopovou. Praha, leden – únor 2011.
Magnetofonový záznam rozhovoru s Evou Střížovskou. Praha, leden 2011.
Magnetofonový záznam rozhovoru s Marcelou Krčmářovou. Praha, leden 2011.
Magnetofonový záznam rozhovoru s Kateřinou Volkovou. Praha, únor 2011.
Magnetofonový záznam rozhovoru se Zuzanou Zíkovou. Praha, únor 2011.